

డా. బాబాసాహెబ్ (సహస్రబుధ్ధి) విద్యాశాఖవారీసే

లి. బా. వి. పబ్లికేషన్

గిరికాండ

దక్కను చరిత్ర

ఐదవ తరగతి

క. వి. వి.

చరిత్రశాఖ - పాఠపుస్తకసభ

1358 భాగం — క్రీ. శ. 1949

చివరి సంచిక 2,000

ప్రచురించినది

చెన్నైలో ప్రెస్ ప్రింటింగ్ ప్రెస్, బాల్ గమన్, ప్రింట్‌మన్ -

పీఠిక

మన ప్రభుత్వము ద్వారా శాఖవారి పై విచారణ క్రింద
చరిత్రపాత్ర పుస్తకము ప్రచురించుచుండు గ్రంథము
లలో వస్తామియు (సూచనలు) ఇంకొకరు నియమించబడు
చుండు చరిత్ర గ్రంథములలో నిది మొదటి పుస్తకము.
ఈ సభవారు అది జాగ్రత్తగా యీ గ్రంథమును సిద్ధ
పరచిరి. ఇందులో కొన్ని విషయములు ఇప్పటి పుస్తకముల
లోని విషయములతో భిన్నముగల సున్నవి. దానికి కారణము
ఏమనగా ఈ సభవారు కొన్ని విషయములను జేత చరిత్రలను
దక్కను చరిత్రలను సరిగ్గా చిత్రించిన చరిత్రలను
సమర్పించియు (గ్రంథమును పూరించువరకు) అట్లుచేయుటలో
బాలబాలికలకు సులభముగా అర్థమగుటకు మునుపటి
చరిత్రలను అలాగే చిత్రించుటకు భిన్నములను జేసి చిత్రించి
వారికి చరిత్రమును అర్థమగుటకు సభవారి ముఖ్యమైన
సంకల్పము. మరియు చరిత్ర ఎట్లు విద్యా వ్యాసంగమునకు
లోడ్డునగునో అది నివారణమునగునో యీ సభవారు తమ
దృష్టియందును చూచిరి యున్నారు. ఏమనగా బాలబాలికలకు
సాగరికత, మౌనము, సత్కారము, అలవడనతయి.

ఈ క్రింద ముద్రాపకము అయినవారు చరిత్ర సభాలో
సభ్యులు యీ గ్రంథమును సిద్ధపరచుటలో సహాయపడినవారు.
వీరికి సరిసరిములు ముద్రా పకము కొరకు సాహెబు మేర్వాదీ
గారు ఉపాధినియు విశ్వవిద్యాలయములో చరిత్రశాఖకు
ముఖ్యాధికారి. వీరికి ప్రత్యేక సహకరములు. ఏలవన
యీ గ్రంథ రచయితగా వీరి చరిత్రమును ఎత్కించ. వీరి
నిమగ్నచరిత్ర యీ గ్రంథము.

1. మాల్వీ సయ్యదు మహమ్మదు హుసేన్ సాహెబు బాఫ్రీగారు.
విద్యాశాఖ నాయకు సుబ్ సాహెబు గారు పథకు అగ్రా
సనాధిపతి.
2. మాల్వీ సయ్యద్ అలీ అక్బరు సాహెబుగారు.
నదర్ మోహతమీర్, విద్యాశాఖ, కుస్తగిర్ బాద్ సభ్యుడు
3. ప్రొఫెసర్ హార్బాఖ్ సె గ్వారి సాహెబుగారు.
ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ చైర్మన్లు ముఖ్యధికారి
సభ్యుడు.
4. డాక్టరు యూసుఫ్ హుసేన్ సాహెబుగారు.
ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ సహాయ ప్రొఫెసర్.
5. మాల్వీ గులా కాదర్ సాహెబుగారు.
సిటీకాలేజిలో (కళాశాలలో) నియర్ పాఠశాల ఉపాధ్యాయుడు
6. మాల్వీ అబ్దుల్ రషీద్ సాహెబు సిద్దీఖిగారు.
జాయెద్ మసద్దారు నాజ్ సాహెబు, విద్యాశాఖ మోతేముద్

పీఠిక

రెండవ కూర్పు

చరిత్ర పారపు స్తక నభవాగు దక్కను చరిత్రను విమర్శించిన తరువాత రెండవసారి అచ్చు ఒత్తించబడుచున్నది. ఇట్టి సందర్భమున గ్రంథము సులభతైలిలో నుండునట్లు గమనించుటయేగాక సంహగ్రముగ నుండునట్లును సిద్ధపరచబడినది. ఈకింద నుదహరింపబడిన విద్యార్థశాఖకు సంబంధించిన సభ్యులు గూఁ యుఖ్యమైన ఉద్యమమునకు శ్రద్ధతో తోడ్పడిరి.

1. మాల్వీ సయ్యత్ అలీ అక్బర్ సాహెబు ఎం. ఏ. (కేంటన్) స్పెషల్ ఇన్ స్పెక్టింగ్ ఆఫీసర్ విద్యార్థశాఖ (నదర్) ఆగ్రా నాధిపతి

2. మాల్వీ సజ్జద్ మిర్జా సాహెబు ఎం. ఏ. (కేంటన్)

(పిన్సిపాల్, క్రియినింగ్ గాజీజీబల్లా—సభ్యుడు.

3. మాల్వీ హక్రూఖాన్ సాహెబు షెర్వానీ ఎం. ఏ.

బార్-అట్-లా ప్రొఫెసరు, జామిన్ సానియా కాలేజీ సభ్యుడు

4. డాక్టరు ఈశ్వర నాథ్ సాహెబు టోపా, సహాయ ప్రొఫెసరు ఉస్మానియా కాలేజీ సభ్యుడు.

5. డాక్టరు యూనుస్ వలసేఖాన్ సాహెబు ఉ. కా. స.

6. మాల్వీ గులాంఖాదరు సాహెబు, సీనియరు సహాయోపాధ్యాయుడు సిటికాలేజీ—సభ్యుడు.

7. మాల్వీ షేరుమహమ్మద్ ఖాన్ సాహెబు బి. ఏ. ఆల్బన్) మదర్గారు నాజం సాహెబు విద్యార్థశాఖ మోతమద్.

సయ్యదు మహమ్మదు వలసేఖాన్, నాజం తాలీమాత్

విషయసూచిక

సంఖ్య.

పుట.

1. ఆధ్యాత్మికము దక్కను భాగోళి విషయములు 1
- మొదటిభాగము పురాతన కాలము క్రీ.శ. 1345 వరకు 4
2. ఆధ్యాత్మికము పూర్వకాలపు చరిత్ర 5
3. ఆధ్యాత్మికము మహాత్మ్యగౌ.బుద్ధుడొకటి.ము. 567-1002 8
- హిందూస్తానములో మగధ
సామ్రాజ్యము. క్రీ.ము. 600-231
4. ఆధ్యాత్మికము దక్కనులో తూర్పు పడమటి,
స్వతంత్ర రాజ్యములు
క్రీ.ము. 231 క్రీ.శ. 1345 14
5. ఆధ్యాత్మికము ఉత్తరమునుండి దక్కను మీదికి
దండయాత్ర క్రీ. శ. 1345 వరకు 21
- రెండవభాగము మధ్యకాలము క్రీ. శ. 1345-1724 22
6. ఆధ్యాత్మికము దక్కనులోని నూతన
రాజ్యములు క్రీ. శ. 1345-1439 29
7. ఆధ్యాత్మికము దక్కను స్వాతంత్ర్యము
క్రీ. శ. 1439-1527 40
8. ఆధ్యాత్మికము దక్కను స్వతంత్ర రాజ్యములు
నూరుద్దీన్ జహంగీరు చక్రవర్తి
వరణమువరకు క్రీ. శ. 1527-1628 60

సంఖ్య.

పుట.

9. ఆధ్యాయము నాజహాను ఆలంకారు
మీది కాలములో దక్కను
క్రీ. శ. 1628-1707 80
10. ఆధ్యాయము దక్కన వచ్చి అజంతా ప్రకటన
మొదలునా ప్రాసము దక్క
ఆనవ్విజా ప్రభుస్వముపరకు
క్రీ. శ. 1707-1723 91
11. ఆధ్యాయము మొదటి వాక్యము ఆనవ్విజా
ప్రభుస్వ క్రీ. శ. 1724-1748 100
12. ఆధ్యాయము నవాబులు నాసర్ జరిగె,
ముజఫర్ జరిగె; నవాబు
సలాబత్ జరిగె క్రీ. శ. 1748-1761 109
13. ఆధ్యాయము నవాబు మీర్ నిజాం అలీఖాన్
ఆనవ్విజానాని క్రీ. శ. 1761-1803 118
14. ఆధ్యాయము నవాబులు సకందరుజా బహాదరు,
నాసర్ ద్వారా బహాదరు
క్రీ. శ. 1803-1857 126
15. ఆధ్యాయము నవాబు ఆఫ్ఘానుద్వారా
బహాదరు క్రీ. శ. 1857-1869 134

నంఖ్య.

పుట.

16. ఆధ్యాయము నవాబు మీర్ మహబూబ్

అలీఖాన్ బహదరు గఫార్

మకాన్ క్రీ. శ. 1869-1911 139

17. ఆధ్యాయము ఆలాహాబాద్ నవాబు

మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ బహదర్

సుల్తాన్ ఉల్ ఉలూమ్ ఖల్దుల్లా

ముల్క్ వ సత్తన తె ఖుస్రుదక్కన్

వ బీరారు సింహాసనము ఎక్కుట.

క్రీ. శ. 1911 145

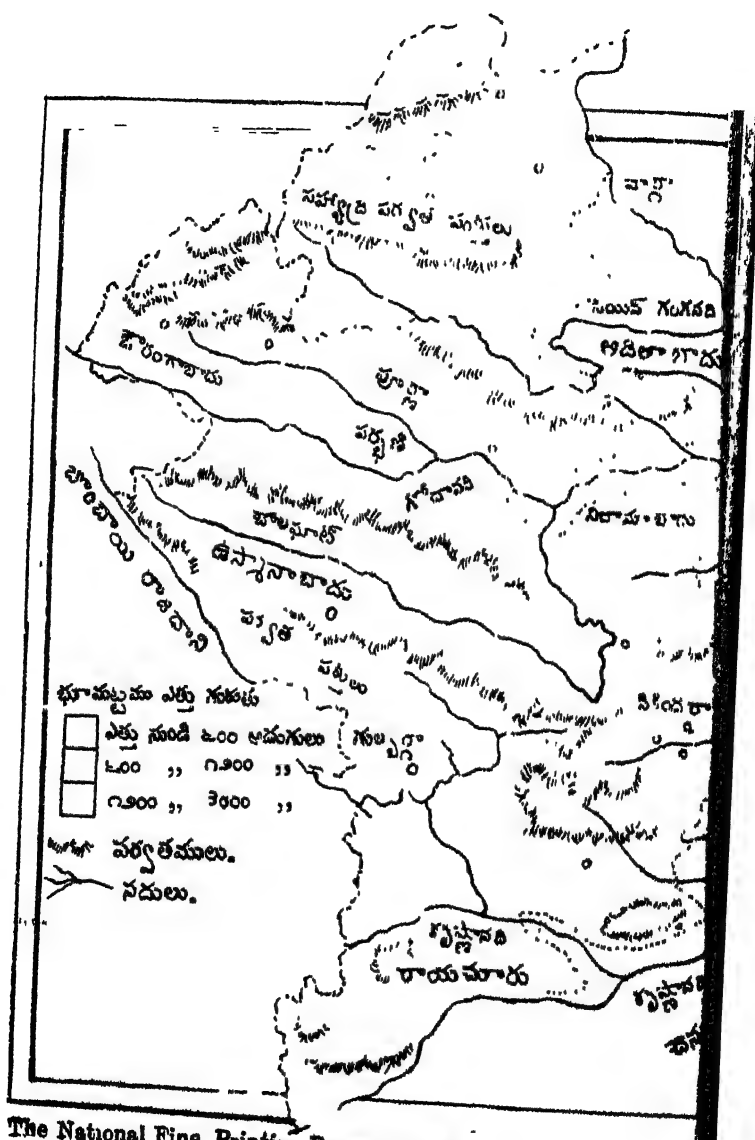
పటముల సూచిక.

సం.

పుట.

1. ఆలా హజ్రతు నవాబు మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్
బహదరు ఖునూర్ దక్కన్ వ బీరాన్. 1
2. ఎల్లొర్లాలోని గుహలు. 16
3. ఓరుగల్లు (వరంగలు)లోని హనుమకొండ
వెయ్యి స్తంభముల పురాతన మండపము 20
4. గుల్బర్గాలోని జామ మస్జిద్ 34
5. ఖాజామహమ్మదుగవాన్ యొక్క బీదరులోని పాఠశాల 46
6. నవాబ్ మీర్ క్రమదీన్ ఖాన్ ఫతేహజంగ్
నిజాముల్ముఖులుక్ ప్రథమ ఆసఫ్ జాహ్ 109
7. ప్రథమ సర్ సాలారుజంగ్ 135
8. హిజ్ ఎక్సలెన్సీ మహారాజా సర్ కిషన్ ప్రసాద్
బహదరు యమినె సల్తనతు 140
9. హిజ్ ఎక్సలెన్సీ రైట్ ఆసబురత్ నవాబ్ సర్ హైదరు
నవాజుజంగ్ బహదరు సదరెజం బాబెహుకూమతు

సర్కారు అలీ. 147

హక్కున భూగోళ శాస్త్రము

1. నీవు హిందూస్తానముచేరినప్పుడు పటమును చూడుము. అందులో నాలుగు గొప్ప గొప్ప పర్వతములున్నవి. అన్నిటి కంటె ఎత్తైనది హిమాలయ పర్వతము. దానికంటె పొడవైన పర్వతము ప్రపంచములో ఘటియొకటి లేదు. గీరి కొండలము దక్షిణమున వింధ్యాచలము సహ్యాం పర్వతము కానివచ్చును. ఇవి మన దేశమును గుండు భాగములుగ భాగించుచున్నవి. చక్కని దక్షిణమున నగతయు సముద్రతీరము. పడమటికప్పుడు పడమటి కనుమలు, తూర్పున తూర్పు కనుమలు వచ్చును. నీవి యన్నివి, నీలిగిరి ప్రాంతమున సంధించుచున్నవి.

ఈ రీతిగానే మనదేశపు మహానదులను గుఱించి అలో చించుము. ఉత్తర పడమటి దిక్కులనుండి ప్రారంభించుము. మొట్టమొదట సింధూనది కానివచ్చుచున్నది. తన పొడ ఉపనదులతో కూడుకొని పాటునపుడు అది పంజాబునకు ప్రాణ దాతయై వెలయుచున్నది. పిమ్మట గంగానది తన ఉత్తర దక్షిణ ఉపనదులతో కలిసి కలకత్తాకు ముందట బంగాళానకు.

ములో సంగమ మగుచున్నది. ఈ నది ఉత్తర హిందూస్థానములోని మైదానమును సారవంతముగఁ జేయుచున్నది. గంగానది లేనిచో యీ మహా మైదానములో జనులుగాని పశువులు గాని నివసించలేరు. ఇంక దక్షిణమునకు వెళ్లినయెడల సర్మదా తపతీ నదులు కావచ్చును. అని మొట్టమొదట పడమర ప్రాంతమున పర్వతములను కోసికొని అరేబియా సముద్రములో సంగమ మగుచున్నవి. మఱియు దక్షిణమున గోదావరి కృష్ణానదులు పడమర కనుమలలో పుట్టి తమ ఉపనదులతోను శాఖలతోను కలిసికొని బంగాళా ఖాతములో సంగమ మగుచున్నవి.

2. సర్మదా నదికిని వింధ్య పర్వతమునకును దక్షిణముననుండు హిందూస్థాన భాగమునకు డక్కను అని పేరు. ఈ భాగములో గోదావరి, కృష్ణానదులు తమ ఉపనదులతో ప్రాంతముననున్నవి. నీవు దేశ పటమును చూచినచో యీ భాగము యితర భాగములకంటె భిన్నముగ నున్నదని ఎఱుంగఁగలవు. మొట్టమొదట ఇది చుట్టు ప్రక్కల భూభాగముల కంటె ఎత్తుగాఁ నున్నది. అందుచేతనే దీనికి “ డక్కను పీఠభూమి ” అని పేరు. ఈ పీఠభూమి తూర్పు ఉత్తర దిక్కుల నుండి క్రమ క్రమముగా ఎత్తున పెరుగుచు సిమ్యట ఒకసారి గా పడమరను దక్షిణమునను ఎత్తున తగ్గుచు అంతరించుచున్నది.

ఇందుచేతనే దక్షిణ భారత ప్రాంతములనుండి సామంతాధిపతులకు పాటుచున్నది. అందులకు గోరూపరి కృష్ణ సామంతుల సముద్ర సంగమమునకు పూర్వము “ఛెల్వ” కల్పించుచున్నది.

3. దక్షిణకు సంబంధించిన మహాభారత పేర్లను మీము సగా యిచ్చట నివసించు జాతులగుండిగా భూస్థానములో మొట్టమొదట నివసించువారు. ఇది స్థలము గలది. దక్షిణ యొక్క తూర్పు భాగములకు అయిన భూభాగములో “శేఖరగు భావ మాటలాడు” అనియున్నది. మహాభారత భాగములో మహారాష్ట్రలు గలదు. అందులకు “భాగమునకు” “మహాభారత” లేక “మహాభారత” మునుపటి నామము గలదు. ప్రదేశములను నిర్ణయించు కొనుటకు మునుపటి మరలవైపు “కర్ణాటకము” గలదు. అచ్చటి నుండి కర్ణాట భాష మాటలాడుదురు.

ఉత్తర భారత భూభాగమునుండి దక్షిణ భారతమునకు నుండినప్పటికిని, ఉత్తర భూభాగమునకు నుండిన హిందూ స్థానమువారు పరిస్థితియు గలది. హిందూ స్థానమువారు పరిస్థితియు గలది. హిందూ స్థానమువారు పరిస్థితియు గలది. హిందూ స్థానమువారు పరిస్థితియు గలది.

మొగళీభాగము

పూర్వీకాలము.

క్రి. శి. 1515 వరకు.

అ భ్యా య ము 2.

పూర్వకాలపు చరిత్ర

1. హిందూస్థానపు ఇతర భాగములలో నుండువల్ల
 ఓక్కనలోకూడ అనేక మతస్థులును శైవలవారును గలరు.
 అనేక భాషలు మాటలాడెదరు. కొందఱు తెలుగు,
 కొందఱు మరాఠీ, మరికొందఱు కన్నడము మాటలాడెదరు.
 కాని ఉద్ధృత భాష మాత్రము సాధారణముగా అందఱు గ్ర
 హించగలరు, మాటలాడగలరు. ఓక్కన చరిత్రలో వివిధ మత
 స్థులును అనేక జాతులవారును తమతమ సాంప్రదాయములను
 నెఱవేర్చిరి. వారిలో ద్రావిడులు మిక్కిలి ప్రాచీనులు. వారి
 గుహా వచ్చినవారు పూర్వము అక్షరములను నూతనముగా
 కల్పించిరి. అది విష్ణువు కల్పించినట్లు, పోయినను
 నచ్చినవారు మహా అక్షరములను కల్పించి వాక్యము నుండు
 భించిరి. విష్ణుట అగ్రులు, హిందీలు, మరాఠీలు, గిరి
 శ్రీమముగా పోయి అక్షరములను యుగ దేశములలో విడువ
 లోనికి తెచ్చిరి. తుండు అగ్రులు, అగ్రులు భాషను
 వాడుకలోనికి తెచ్చిరి.

2. ద్రావిడులు నుంచి నాగరికులు. మొట్టమొదట
 గాళ్ళను అబద్ధి వేటాడుచుండిరి. తరువాత క్రమ క్రమముగా

ఇసుప వనే చుట్టూ వేయి ముట్టలున్నాయి. అప్పుడు
గుహలకు బయట చుట్టూ వేయి ముట్టలున్నాయి. అప్పుడు
వసించుచున్న వాని వాని పేరులు వేయి ముట్టలున్నాయి.
మనుషే మలయాళి వాని వాని పేరులు వేయి ముట్టలున్నాయి.
బియా, పడిమట్టి అనినా, అనినా వేయి ముట్టలున్నాయి.
రము నాగించు చుట్టే చి. అప్పుడు వేయి ముట్టలున్నాయి.
యిచ్చటి సరసలను అచ్చటికినా వేయి ముట్టలున్నాయి.

3. ప్రాజెక్టులో నియమాలు పేర్కొనబడినవిగాను వాటిని
ఆచరణ యీ దేశముననే గాని ప్రపంచమున అంతయు వ్యాపి
లలో కూడ తమ నాగరికతను ఇచ్చి చూడ నిర్ణయించినది. అంతలో
నొక శాఖ నిర్దేశించుచు, అంతయును అంతయును పోషించిన
శాఖ పునః పూర్ణము చేయు నిర్ణయించినది. ప్రాజెక్టులో ము
నకు వచ్చుటకు పూర్వమే ఆగమ్యం గావించుటకు అనుమతి
తేలిసినంతమట్టుకు వారు మన దేశమునకు రంగు నీ ప్రసాద
పనిముట్లతో పని చేయుటకును, స్వస్థమున పూర్ణము గావించు
వాసము చేయుటకును ప్రారంభించిరి. అంతయును మన దేశ
మతీయొక గ్రామమునకు జనులు రంగునీ ప్రసాదమును
నుండునట్లు మంచి శాటణను నిర్మించిరి. అంతయును పూర్ణము
ఆకాశమును, అగ్నిని, నీటిని ఆరాధించు ముందుగా. అన్నిటి
కంటె ఒక సువశిష్టత్తిని అంతయును పూర్ణమునకు చేయు
పవిత్ర గ్రంథములవలన మనకు అంతయును పూర్ణమునకు ప్రపంచము

అధ్యాయము 3.

మహాత్మ్య గౌతమ బుద్ధుడు

(క్రీ. ము. 567 - క్రీ. ము. 482)

పరిచయము

హిందూస్థానములో మగధ సామ్రాజ్యము

(క్రీ. ము. 600 - క్రీ. ము. 231.)

1. మహాత్మ్య గౌతమ బుద్ధుడు నేపాలమునకు సరి
బంధించిన ఒక రాజ కుమారుడు. అతడు కోసనయెడల తన
జీవితమును ఎంతో సుఖముగ గడపుచుండవచ్చును. కాని
అట్లుండుటకు బదులు “నా ప్రపంచములో మానవుడు ఏల
జన్మించెను. అతని కర్తవ్యమేమి? ” అని యోచించసాగెను.
ఈ విచారములోనే కాలము గడుపుచు తన బల్లు వాకిలిని,
తల్లి దండ్రులను, భార్య బిడ్డలను, అన్నింటిని విడిచి వట్టి
అశవులకు వెల్లిపోయెను. అట్లు వెల్లి వెల్లి తుదకు గయనగరము
చేరెను. అచ్చట ఒకగొప్ప వృక్షముక్రింద కూర్చుండి ధ్యాన
ము చేయ మొదలిడెను. అట్లు చేయగా చేయగా తటాలున
అతనికి జ్ఞానోదయ మాయెను. ప్రాపంచిక కష్టములనుండి

మానవునికి ఒక విగ్రహముగ విమోచనము కలుగవచ్చును. అందులో
 తోచును. అదిచేయు, చెల్లించి తలచిన దాని. గోరూపులను
 అని తలచినదానిని కోరుట మాత్రమే బుద్ధుడు
 బుద్ధుడు యొక్క సిద్ధాంతమును నూర్చివేయుచున్నాడు. చేయి
 పాగెను. జాతి భేదములను, పురాతన సంప్రదాయములను
 బొత్తిగ నిరాకరించును. అన్నిటికంటే గొప్ప విముచనము
 మన కర్మ యానియు, తత్ఫలము అనుభవించక విముచన
 బోధించెను.

2. బౌద్ధ మతము ఆతిత్వరలో వ్యాపించినది. మగధా
 క్షత్రుడైన చింద్రసామిని విమ్రోహించెను. మహాత్మ్య బుద్ధుని
 నిర్వాణమునకు పూర్వమే బౌద్ధ మతము పాదాభ్యుదయములో
 చాల భాగమువరకు వ్యాపించియుండెను. ఈ కాలములోనే
 మగధ రాజులలో నొకడు శత్రువుల నెదిరించుటకై బుద్ధుని
 పుత్రమును సూతన నగరమునకు నెండు స్థాపన చేసెను. ఈ
 నగరమే ముందు ముందు బౌద్ధ మతమునకు ముఖ్య పట్టణ
 మాయెను. పశ్చిమము దీనినే పాట్నా అనెను. బౌద్ధ ఆరాధన
 ఇచ్చట రాజ వశస్థుడైన వందాను రాజ్యము గెలుచుటకై
 గా, మొట్టమొదటిసారి “అత్రేక్షాడను ద్విగతు” అను గ్రీకు
 దేశపురాజు హిందుస్తానమును దండయాత్ర చేసెను. ఆ
 మహా వీరుడు ద్వీపము చేయుచు మగధ దేశమునకు
 జయించి పంజాబునకు వచ్చెను. ఆ గోజులలో నున్న హిందూ

దేశము సర్వసంపదములకు మూలస్థానముని ప్రవాచమునంతటను ఖ్యాతిగాంచి యుండెను. దానిని విని అలెక్జాండరు పంజాబునకు వచ్చెను. పంజాబురాజులలో అంతఃకలహములు పెరిగి ఐకమత్యము లేకపోయెను. పూర్వ హిందీ (పోగన్ - ఘరుఖోత్తముడు) ఒకడే అలెక్జాండరుతోనిలచి యుద్ధము చేయుటకు సిద్ధపడెను. కాని నీలం నది యొడ్డున ఓడిపోయెను. సిమ్లకు అలెక్జాండరు సల్లెక్ నది దాటి, గంగా యమునా మధ్య ప్రదేశమును జయించగోరెను, కాని ఉన్నిన సిపాయలు విసుగుచెంది ముందు అడుగు పెట్టుటకు సమ్మతించలేదు. తుదకు వారితో అలెక్జాండరు మరల వలసివచ్చెను. అయితే తన స్వదేశమైన గ్రీసు దేశముకు చేరుకొట్టు అశని నొసట వ్రాసి యుండలేదు. బ్యాబిలన్ అను నగరమును చేరగానే అలెక్జాండరు చిన్న వయస్సుననే మరణించెను.

3. తన వెనుక పంజాబును పరిపాలించుటకు అలెక్జాండరు ఒక ప్రతినిధి నియమించియుండెను. అతడు గూడ గ్రీస్ దేశస్థుడే. కాని అతడు మరలగానే సింధునదికి కూర్చు ననూడు దేశ మంతయు అతని స్వాధీనము నుండి తొలగిపోయెను. మగధకు సంబంధించిన ఒక దేశ భ్రష్టుడు చూచి గుఱుడు తన స్వామి భక్తిగల సేవకుడు చాణక్యునితో, గాని అతిత్వరలో హిందూస్థానములో గ్రీసు దేశస్థుల ప్రభుత్వము అంతరించునట్లు చేసెను. ప్రతిష్టగాంచిన మూర్ఖులకు

నకు మూల పురుషుడు యీ చంద్రగుప్తుడే. ఇతని మంత్రియే చాణక్యుడు. ఇతని మనుమలు ఆచార్యచక్రవర్తి అశోకుని పేరు ఆచంద్రాగ్రముగ నిలుచునుగాక :

4. చంద్రగుప్తుడు మగసి సింహాసనానుభవమునది మొదలు తాను హిందూస్థానమున కంతయు ఏకాధికాధిపతి కావలయునని సంకల్పించుచుండెను. హిందూస్థానము నొక ప్రభుత్వమును జూచి గ్రీకు ప్రభువులు సహించలేక యుచు బట్టి సెల్యూకిస్ అను సగృహుడు ఒకడు హిందూస్థానమును దండయాత్ర చేసెను. కాని యిదినికుడి చంద్రగుప్తుడు ఓడించెను. ఆఫ్ గనిస్థానమంతయు చంద్రగుప్తుని లోకమునకి వచ్చెను. మఱియు సెల్యూకిస్ తన కుమార్తెను దానినిచ్చి నికి యిచ్చి పండ్లి చేయవలసి పచ్చెను. ఈ కాలములో హిందూస్థానములోని పరిస్థితులు మహా రెండవ శతాబ్దమున గ్రంథములవలన తెలియుచున్నవి. ఒకటి గ్రీకు దేశపు యాత్రీకులు వ్రాసి యుంచినది. మఱి యొకటి యీ గ్రంథము ననుసరించి చాణక్యుడు వ్రాసినది. ఈ గ్రంథములవలన ఆ కాలములో మన దేశమున చేతిపనులు, వర్తకము ప్రభలియుండినట్లును, మన దేశములోని పంటలు యితర దేశములకు కొనిపోబడుచుండినట్లును, దేశములో చిన్న చిన్న బాటలు వేయబడి మహా నగరముగు పాటలీ పుత్రమును ఆఫ్ గనిస్థానములో కలుపుచుండినట్లును, దేశములోని పెద్ద పెద్ద నగరములలో నుండు,

శుభ్రముగా పాటలీ పుట్టి. అలా నేను సమస్త సర్వాదులు
చి... చిన్న సంఘముల వశములలో నుండెననియు స్పష్టముగా
చున్నది.

5. చంద్రగుప్తుని తరువాత అతని కుమారుడు శుభ్ర. తద
నంతరము అతని మనమడు అశోక చక్రవర్తి రాజ్యము
నేలీరి. వీరే మగధ నామ్రాజ్యమును క్షత్రియ వంశికి లభిల్లిరి.
అశోకుడు సింహాసనము నెక్క-గానె మగధ సామ్రాజ్యము
అఖండము ముందు దక్షిణ హిందూ స్థానముగా పేరు
నున్నది. హృది చియండెను. మగధ దేశమునకు దక్షిణ
వంశిని గాఢాచారము బుద్ధులను ముగిసికొని లోకము ముగియు
న్నది. అందుచే నా దానిని గాఢాచారము ముగిసికొని
ఇంచుమించుగా సు-దూర్ధానము నుండియు నా ప్రాంత
మలాలు పునానా. కళింగ రాజ్యము మొక్కి లి బలస్థితియిది
గాని గీర్వన జయించితి న్నిన స్థానము నుండెను. ఇంక
ప్రాణ సమము కావరిసి వచ్చెను. అశోకుని మనస్సును రోత
పుట్టి, అనాటినుండి వ్యవహారము జన్మమునైనను తొను బల
తాకరముగ న్వాదిన పరిగ్రహించెను గట్టి శివభక్తులు చేసెను.
తదుపరి అతడు ఏ దేశము మీద పది డియాలి చేయలేదు.

6. అశోకుడు సర్వమతస్థులను నమ్మెను. సుచుండెను.
కాని బౌద్ధ మత ప్రచారము కొరకు మానవేశములకు శిష్యు

లను వంచెను. హిందూస్థానమున నేగాక, ఇతర దేశములలో కూడ అశోకుని కీర్తి వ్యాపించినది. ఈ సుహృదయముగల చక్రవర్తి తన సోదరుని, దక్షిణ హిందూస్థానమున కును గొడవరకును పంపెను. అచ్చలవారు గౌతమబుద్ధుని మత ధర్మములను, సిద్ధులను జనులలో వ్యాపింపజేసిరి. మఱియు అశోకుడుతనవీణాన్ని సంతాపాన్నియు మూలమూలకుతన ధర్మములను గొప్ప రాతి స్తంభములనుగను కొండలయొక్క యొ గుహలయొక, యొకటి గోడలమీదను చెక్కించెను. అందులో యొక్కటి క్రిందగా హిందూపరమేశ్వరుని ప్రతిమను సోదరులారా ! ఇతర మనస్సులలో స్నేహభావముగ మల గుడీ' మానువుయొడ, జుతువుయొడ పడచుచున్నా ! శుభి. సర్వలత్వము, నీతి, కీనిని నిరంతరము ఆభ్యసించుము ! కోవలు, గర్వము, హింస, నీనిని మీదగ్గర చరినీయకుడు ! పరులను జ్వలించుక ! ఓట్టి గాఢి స్తంభములు, బండలు అట్లగ నిస్థానము వేడలు మనుగారువలకు పూర్తిగ వ్యాపించి యున్నవి. ఇందున అశోకుని మంత్రణమును సరిగ్గా మార్గ ప్రవర్తనము పండిత నోహరిముగ నుండక 'వేలడి' యగు చున్నది. కేటికి ఇదిడు వరణంబి కేటడ పరి వృద్ధి గడిచినట్లు. ఇతని మహత్త్వము మన హృదయమున ఇచ్చితముగ నిలిచి యున్నది.

తూర్పు పడమర డక్కను రాజ్యములు

(క్రీ. ము. 231 - క్రీ. ము. 1345)

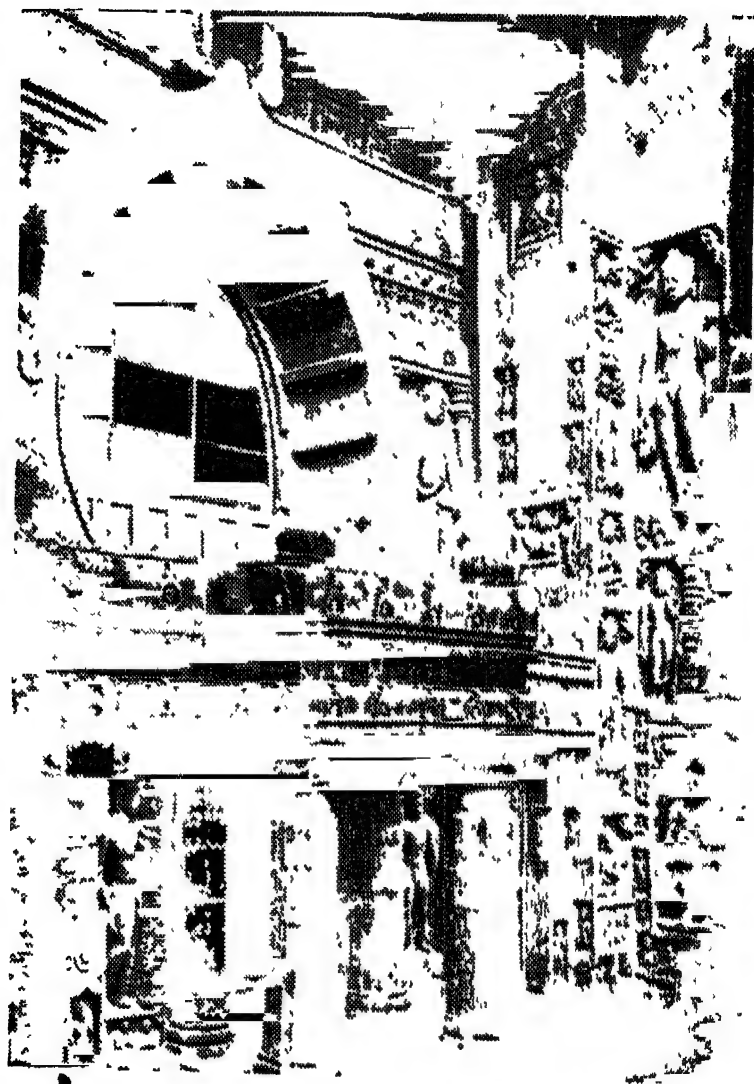
1. ఇంచు మించుగా హిందూస్థానము సంతయు
అశోకుడు తన స్వాధీనము చేసికొనియుండెను. కొందఱు
రాజులు అతనికి సామంత రాజులైరి. అశోకుని వంశస్థుల
రాజ్యము క్షీణించిన కొంతకాలమునకు ఆంధ్రులు తల ఎత్తిరి.
ఆంధ్రుల స్వదేశము గోదావరి కృష్ణానదీల మధ్య సముద్ర
తీరమునకు సమీపమున నుండు ప్రదేశము. సత్య వాహనుడు
తేక శాలీవాహనుని వంశస్థుల రాజ్య పరిపాలన కాలములో
ఆంధ్రులు విశేషముగా శ్లాఘితిగాంచిరి. ఇందులో ప్రస్తుతము
ప్ర మహాభుసత వహించిన నిజాం సర్కారువారి రాజ్య
గంటయు మధ్య పడమర కనుచులు వఱకు చెరిగిది క్రీ. ము.
మూడు నూట యేబది నా వంశరముల క్రితము ఒక ముగిస
రాజ్యము తప్ప యితర యే రాజ్యముగాని దీనితో పోరాడ
లేక యుండెను. నీవు శాసనముగా బాదునకు వెళ్ళుచుండు పట్టణ
లేక పైతాళ అను నగరమునకు అవశ్యము వెళ్ళవలసివది. ఏల

ననగా, అది అంధ్ర సామ్రాజ్యములో పడమటి భాగమునకు ముఖ్య పట్టణముగ నుండెను. మఱియు నిచ్చట నేటికికూడ నూత్నగొలది సంవత్సరములు గడచిపోయినను ఆ కాలపు పేటలు, కట్టడములు, కానవచ్చు చున్నవి. ఈ వంశస్థుల పరిపాలన కాలములో ప్రజలకు మత విషయములలో సంస్కృత స్వాతంత్ర్య ముండెడిది. జౌద్ధ మతస్థులు హిందూ మతస్థులు స్వతంత్రములొ ఒకరితో నొకరు మిక్కిలి అన్యోన్యముగా వర్తించుచుండిరి. దేశములో చేతిపనులు వ్యాపారము అభివృద్ధిలో నుండెను. పడమటి డక్కనులో వైటాను, కళ్యాను గొప్ప వ్యాపార స్థలములాయె. క్రీ. శ. పూ. ౩వ శతాబ్దము వఱకు అంధ్ర వంశపు రాజులు చక్కగా పాలించుచుండిరి. క్రమ క్రమముగా ఆ ధృతి ఒకానొకప్పుడు ఎవరిని జయించిరో వారి చేతనే జయింపబడిరి.

2. అంధ్ర సామ్రాజ్యము క్షీణించగానే డక్కనులో ఒక తట్టునుండి మఱియొక తట్టువఱకు అశాంతి వ్యాపించినది. చిన్న చిన్న జమీందారులు రాజులు కాసాగిరి. కొన్ని చోట్ల పల్లవులవలె పరదేశస్థుల వంశస్థులు డక్కనులో చొరబడిదానిని తమ దేశముగఁ జేసికొనిరి. ఈ అల్లరి క్రీ. శ. ౩వ శతాబ్దమువరకు ప్రబలి, తురకు పల్లవులవలె చాళుక్య రాజు పుత్రులు ఉత్తరమునుండి డక్కను తట్టు వచ్చి పల్లవులను తమ

రాజధానియైన బాదామినుండి నెడలగొట్టి దక్కను సంతయు
తమ స్వాధీనము చేసికొనిరి. ఈ చాళుక్యుల కాలములో సర్వ
గణ్యులగు రెండవ పులకేశి. అశ్వమ ఉత్తిర హిందూస్థానము
లోని సుకుం పరాక్రమశాలియును హర్షనుచు గొట్టిన వర్షవా
నద బిడ్డని ఓడించి దక్షిణమునందు ఉత్తిరము వలెను తన అధి
కారమును నెలకొలిపెను. గుజరాతు, మాల్యా గోదావరి కృష్ణా
నదుల మధ్య పరదేశము, అనగా దక్కను ప్రాంతము తన
స్వాధీనము చేసికొనెను.

3. ఔరంగజాంగు తన సమీపమున నవాబు సాగా
నంగుగారి జాగిరులో నున్న ఆదాబాదులోని గుహలలో నున్న
గుహలు యీ చాళుక్యుల కాలములో చెక్కినవలెనని.
ఆ గుహలలో రిమార్కు రెండువేల సంవత్సరములకు మునుపు
చిత్రించబడిన వివిధ చిత్తరువులు యీ సొటికి నెరుచు, చెవిరిక
యున్నవి. ఆంధ్రలో అనేక చిత్తరువులు ఆ గుహల కప్పుల
మీద చిత్రించబడి యున్నవి. ఆందులో నొక దాని ముద
రాజు దర్బారులో కొండలు ఈరానీ రాయబారులు గారి
వచ్చును. ఇందువలన యితర దేశములలో దక్కను వ్యవహార
ములు జరుపుచుండినట్లు కూడా విశదమగుచున్నది. సాధ
మతమునకు హిందూస్థానము పుష్కలైశ్రమగుటచే అచ్చటికి
పరదేశములనుండి వార్ధ ముగ్ధులు వచ్చుచుండిరి.

ఎల్లోరాలోని గుహలు.

మహాత్మ్య బుద్ధిగతు సుచురునిన సుగ్రీవత్వములలోను, బాధ మతము వ్యాపించిన చోట్లలోను వివిధ సానకాలములను గుఱును, సుగ్రీవములును నిర్మింపబడి ఉత్పన్నముగా జరుగుచుండెను. వీర్వవాసులలో పరిగిగిచ్చెన నీలా జేశ్వరుని హయంత్యాగు. ఇతడు పులకేశి కాలములో బ్రహ్మకుతు వచ్చెను. ఇతర పులకములో పాటా అభిరూతును నెట్టెను. అతడు తన గూఢాశ్రయ గుఱించి రచియించి, ప్రాచీనములో దక్కను పుజలను మిగిలి పుట్టినది నాలుగో రాజ్యములో విద్యాభివృద్ధి గలిగియుండియు, పుట్టియును మరలనును ములుగు నుడివట్లగు, పురుషులగులగులగునీ ముగిసి పోయెనలలో తన అభిగ్రాహమును నాలుగోరాజ్యములోనుండి, అన్నిటి అన్ని మత్స్యములు గొరటము గునునీ పుట్టెను మత్స్యములకి యున్నది.

4. పులకేశి కాలములో నీ నాన్ని ప్రాచీనములలో ఆశాంతి బయలు జేయచుండినది. ఇతని ముగిసిన తరము రమాచమి నూగువండ్ల తనవాని వాగుశ్చ రాజ్యము పలికెను. చాళుక్యుల పూసెన రాష్ట్రకూట వంశములో నొకపరాక్రమ శాలి రాజుయెను. వీరు మహారాష్ట్ర భక్త మరకాష్ట్రు వాసి లని “రాష్ట్రకూట” శక్తిము నూచించుచున్నది. నాగిగోనే ఒకడు మొదటి శక్తిముడు కొండను ప్రవ్వించి ఎల్లోరలో

కైలాసమును చాల అందమైన గొప్ప కేవలయమును చెక్కించెను. అది యీ రాజ్యములోని వి.తలలో నొకటిగా యెన్నబడుచున్నది. ఇతని తరువాత వచ్చిన వారిలో నొకడగుదక్షిణ హిందూస్థానమునకు వెళ్ళి అచ్చటి తమిళ రాజ్యముగు చోళ రాజ్యమును జయించి, తన అధికారమును కాచేసి నిదివఱకు వ్యాపింపజేసెను. ఇతని కాలములో అజాట గుహలు ముఖ్యకొన్ని చెక్కించబడినవి. ఈ కాలములోని మన వ్యవహారములను గుఱించి నీవు స్వయముగ ఎల్లోరా అంటూ గుహలను జూచి తెలిసికొనగలవు. ఇండులో ఒక భాగము బౌద్ధ మతమునకు సంబంధించినది, రెండవ భాగము హిందూవుల దేవతలను దేవీలకును సంబంధించిన విగ్రహములు గలదియు మూడవ భాగము జైనుల సాధువుల ప్రతిమలు గలది

5. రాష్ట్రకూటరాజులవంశముతీరించగానేడక్కనులో మరలఅల్లరులు మొదలిడినవి. మొట్ట మొదటఒకచాళుక్యరాజు రాజ రాజ మహారాజు డక్కయొక్క విశేష భాగమును పట్టుకొనెను. పిమ్మట చాళుక్య రాజ వుత్తరలో నొకడు దక్కను యొక్క పడమటి విశేషభాగము తన స్వాధీనము చేసికొని, యీ రెండవ చాళుక్య రాజ్యమునకు కళ్యాణపురమును రాజధానిగ చేసికొనెను. అయితే కోంత కాలమున తరువాత బిజ్జల్ అను నొక జెయిను మహమ్మద చాళుక్య రాజును

సేబాసెను ముసానులు లింగిది తాను స్వయముగ రాజుయెను. ఇతని మంత్రియైన సిశ్వేశ్వరుడు గొప్ప విద్వాంసుడు అతడు లింగమును ముసానును స్థాపించెను. ఈ మత సిద్ధాంతములు ఏమి అనగా:- “శ్రేష్ఠులను యితరుల కంటె గొప్పగా సన్మానించుట, కౌలములను సమర్పించుట నిష్ప్రయోజనము. భగవంతుని దృష్టిలో ఏమియు లేదు. సమానులే, కాబట్టి మనము వారిని సమానములగానే చూడవలసినది.”

పెక్కిను రాజు లింగమును, అతడు కన్యకలలో వృద్ధి నొందెను. ఈ విశేషములో అంతయు కన్యకలలోను, కన్యకులును, పిల్లలందులలో ఆగ్రహమును రాజునకు శ్రీ బస వునియొక ద్వైతము కట్టించిరి. వారి సహచరుల కన్నులను పెరికి బయలుని గాజు అడ్డుపెట్టెను. శ్రీ బసవుడు నీచాపూరు తట్టు వెళ్ళిపోయెను; అని అతని పిమ్మట విజ్ఞులతో యుద్ధము చేసిరి. ఆ యుద్ధంలో విజ్ఞులు చంపబడెను. శ్రీ బసవుని యొక్కయు, అతని పిమ్మట యొక్క పాండిత్యమువలన కన్నడ భాషకును సాహిత్యమునకును చాల సహాయము చిక్కినది. నేటికిని లింగమునకును ఎంతాచార్యుడైన శ్రీ బసవుని ఉన్న వము గొప్ప సైభవముతో జరుగుచున్నది.

ఈ సందర్భముల ఫలితముగా రెండవ చాళుక్యుల రాజ్యము కూడా చాలకాలము నిలిచినదికాదు. రెండు పెద్ద

పెద్ద రాజ్యములు డక్కనును తమలో తాము పంచుకొనిరి, అందులో నొకరు యాదవరాజులు, వారిరాజధాని “దేవగిరి.” ఇప్పుడు పినిస “కాలతాబాదు” అనుచున్నారు. మఱియొకరు కాకతీయ రాజులు, వారి రాజధాని వరిగలు. వీరిరువురిలో వరిగలు రాజులు మిక్కిలి బలిష్ఠులు. వారు దక్షిణమున నెల్లూరును జయించిరి. ఇచ్చటి రాక్షసియులు తెల్లగుభాషను పోషించి అభివృద్ధికి కేచ్చిరి తమ రాజధానిలో బేనాలయములను, అసెకలులగు కట్టములను కట్టించి రాజధానిని శృంగారముగా అలంకరించిరి. అందులో ముఖ్యముగ కీర్తి గాంచినది వెయ్యి స్తంభముల దేవాలయము.

డక్కనులో అంతఃకలహములు జగడములు పెరిగి పోవుచుండెను. ప్రజలలో ఐక్యమత్యము లేవును వారు బలహీనులగుదురు. బయటి వారు వచ్చి పైబడిన యొడల వారలతో సిలించి యుద్ధము చేయలేరు. డక్కనులో ఇట్లు తలుస్తొంచినది. ఉత్తర హిందూస్థానమునుండి మలిక్ఖాన్లు వచ్చి సేనా నాయకుడు వచ్చి పైబడగానే కనుకతప్పలు మూసి తొలచునంతలో డక్కను అతనికి లొంగిపోయెను,

రెండవ భాగము.

మ ధ్య కా ల య

క్రీ. శ. 1345—క్రీ. శ. 1724

హక్క-సు చిత్రం

అయినది తిరిగి కొలుకు.

పాదము 5.

1. మన దేశమునకు పడిమర సముద్రమునకు ఎదురు
తీరము. అదిబ్బ ద్వీపకల్ప మున్నది. దానిలో మిక్కిలి భౌతిక
గాంచిన మక్కా మదీనా అను గొడు నగరములు గలవు.
అనగల కాపురములు నదా దాశ్వుశ్వము గలవారూ, పరాశ్రమ
వంతులు

మహమ్మదీయ మతస్థాపకుడైన మొగలగు ముస్లిములు
మహమ్మదు ముస్తఫా సాలెల్లావలె వ స్తలై, అరేబియా పరము
త్తిమ వంశమునందు మక్కాలో క్రీ. శ. 570 లో జన్మించెను.

బాల్యమునుండియే సత్కార్యములు, సత్కృత దసములు
అంటే ఆతనికి ఇవ్వుము. చెడ్డపనులు, కీర్తనములు సహజ
ముగనే ఆతనికి అనవ్యము. పెద్ద పెద్ద మోహములు రాను
రాను ఆతనికి దేవుని ఎఱుకటాచుచును సత్కార్యములు
నడుచును ఉత్సాహము ప్రబలుచుండును. వారి వశమున సలు
పది అగుటకు కొన్ని వండ్లకు మునుపే యీ ఉత్సాహము

వలన వారు మాక్కా నగరమునకు కొన్ని వైట్ల దూరమున
సర్వసంగ పరిత్యాగము చేసి దీని పొంగి గుహలో నివాసము
వాసియై తపోనిష్ఠులయందును భాగ్యము చేయుటకు వచ్చును.
కాలము కడపుచుచుండును. ఇట్లును ఒకనాడు తనకును
యొకగుహలో ఒక దివ్య తేజస్వీ వారిలో వచ్చి యేలినది,
ప్రపంచమును నీతికార్యమును గురించి విచక్షణము, భగవంతుని
రథమును వెంట్రుకెట్లు తన సంగతమును వివరించుచున్నను
అజ్ఞాపించెను. కాని నుత్కా- గానాథులు నొకరిని వారి
మాటల వివరప్రతులయొకరి, వారికి విరోధమును వారిని
వారి అనుచరులను బాధపెట్టి చూడబడిరి. కొంత కాలము
పఱకు బాధలన్నిటిని సహించి తన వనిని అను గానాథుల
చుండెను. కాని తుదికు విధిలేని దీ. శ. కర్మలో ఆతిథి
మాక్కాను విడిచిపెట్టి మరలవాడు వెళ్ళి గోచును. దీనిని గానా
రతు అని అరుదు. అప్రతిమగిరినే ముంలూరుగానా తను.
హిజరీ శకమును ప్రారంభించిరి

కొంత కాలమున తర్వాత ఒకప్పు కానాథులు మాట్లాడు
మహమ్మదు ముస్తాఫా లాల్లావలె న సల్లగారు ఉపనిషించిన
మహమ్మదీయ మతమును ఆ గీతించి ముసల్మాన్లయైరి.

మహమ్మదీయ మత సిద్ధాంతములు మహమ్మదీయ మతమున
ఖురాన్ లోని సూరాలవు. సున్నా పుస్తకము, ఆ గానాథులు

భూమి, సూర్యచంద్రులు, అన్నియు మానవుని కోరికే
 సృష్టించబడినవనియు, దేవుని ఇష్టానుసారము వర్తించుటయే
 మా ప దరమనియు; దేవుడు ఒక్కఁడు, అతనితో సమాన
 వాని లేరు. అని గాని పూజించఁగూడదనియు; ప్రపంచములో
 నెవ్వని కిచ్చినట్టి అతఁడే యని నమ్మవలసినదనియు, అతఁ
 ఁడు మనుష్యులను మానవుఁడు వేరుకొనవలసినదనియు,
 అతని ప్రాప్తిని వలసినదనియు, అన్నిటికంటే 'అతనికే
 భయపడ'వలసినదనియు, అతనినే స్మరించవలసినదనియు
 అగ్ర గురు బోధించుచున్నది.

మా ప్రభు నాకు బాంధవ్య నాకు సమానులే యనియు,
 కులసంహారగా వర్ణముచేసఁగాని ఎవరికిని అధిక్యము రాజాల
 దనియు, మానవుని నీతి ఒక్కటి మాత్రమే అతని గొప్ప
 తనమునకు కారణము కారణమనియు, సత్కార్యములను
 జేయువాణ్ణి సత్పురుషులనియు, ఇతర మతాచార్యులను గాని,
 ఇతర మతస్థులు దేవతలను గాని గూఁచిరాదనియు, మహమ్మదీ
 య మతము బోధించుచున్నది.

మహమ్మదీయ మతోపదేశ ఫలముగ అరబ్బు శాఫు
 రస్థులు తమ దురాచారములకు పదవిప్పి, కొద్దికాలములోనే
 ఐకమత్యముగల ఒక గొప్ప జాతివారైరి. మజరతు మైగంబరు

గారు దివికేగిన కొన్ని ఏండ్ల తరువాతనే ముసల్మానులు పడమర అందలున్ లేక స్పెయిన్, తూర్పున నందా వఱకు సమస్త రాజ్యములను జయించి శుభకు 900 సంవత్సరము లకు లోగానే పంజాబు, ఉత్తర హిందూస్థానమునకు కూడ ప్రభువులైరి, మఱియు తమ దాతృత్వమునకును, దయా భుక్త్యమునకును, నిష్పక్షపాతమునకును ఖ్యాతిగాంచిరి.

2. పదమూడవ శతాబ్ద ప్రారంభమున శురుష్కు బానిసవాడుగా నుండి కుతుబుద్దీన్ అలాయిక్ తన నామధ్యముచే హిందూస్థానమునకు రాజై, ఢిల్లీ నగరమును తన రాజధానిగ చేసికొనెను. తదనంతరము ఢిల్లీ రాజులు సర్మదా నదివఱకుగల ప్రదేశములను జయించిరి. కాని వారు దక్షిణము వఱకు వెళ్ళలేకపోయిరి. రమాదమ నూలు సువర్ణరముల వఱకు డక్కను న్వతంత్ర రాజులు నేసిగిరి యాదవులు, వరంగలు కాకతీయులు స్వేచ్ఛగా నుండిరి గాని, వారిలో అంతఃకలహములు జగడములు పెరుగుటచే మిక్కిలి బలహీనులగుచుండిరి.

ఢిల్లీ రాజకుమారుడు అలాయుద్దీన్ తన పిన తండ్రి జలాలుద్దీన్ ఖిరోజ్ ఖల్జీ తొలుత దండయాత్ర చేసినపుడు యీ బలహీనులైనరాజులు నిలిచి యుద్ధము చేయలేకపోయిరి. దేవ

గిరి రాజైన రామదేవుడు లొంగవలసివచ్చెను. విశేషధనము కప్పము కట్టవలసి వచ్చెను. బరాదుకుచేరిన ఎలిచీపూరును కూడ అతనికి సమర్పించనలసి వచ్చెను.

3. రామదేవుడు కప్పము సూపకపోయెను. అతనిని దంకిందులకు నుల్తాను లకు సేవ. గాయకుడైన మలిక్కా పూరుకు డక్కనులు వలెగా, అతడు రామదేవుని ఓడించి అశనిని అతని సంస్థలను డిల్లీకి పంపెను. నుల్తాను వారిని చాల నొరవించి, ఇ మీదట సకాలమున తప్పకుండ కప్పమును చెల్లించునట్లు వాదనము వున్నదని, వారిని చేరగిరికి పంపి వేసెను. మితియు నతని రాజ్యమును అతనికి నొసగెను.

తదనంతరము అతడు వరంగల్ శట్ట ములైన. అచ్చటి ప్రతాపగుడుని ఓడించి కప్పము చెల్లించమని నిర్బంధించెను. ఈ రెండు డక్కను రాజ్యములు ఇకమీదట తనకు తృప్తికరముగ వర్తించునను సమ్మతము కలిగిన తరువాత ఇంక దక్షిణ దిక్కునకు వెడలెను. అచ్చట రాజ్యముసంతయు తన స్వాధీనము చేసికొని, రాజులను మహారాజులను తనకు కప్పము చెల్లించునట్లుచేసి డిల్లీకి తిరిగి వచ్చెను.

దేవగిరిరాజైన రామదేవుని మరణానంతరము, అతని తరువాత వచ్చినవాడు ముఱు తిరుగుబాటుకొలుకు ఒక కుట్ర

పన్నిరి. తుదకు అయ్యచ్చీను కిరువాత వచ్చినవారిలోఁ
నొకఁడు మతుబుచ్చీను ముగారిక్ మా మఱిల నొకడుండ యాత్ర
చేసి ఆ రాజువద్దనుండి కప్పము పనులు చేసెను.

4. ఇప్పటివఱకు దేవగిరిగాని వరంగలుగాని డిల్లీవా
రికి సంపూర్ణముగ స్వాధీనము కాలేదు. ఈ కారణముచేతనే
యెల్లప్పుడు ఆ రాజ్యములు తిరుగబడిచుచుండినవి. ముఘల్
సాయొక్క దుష్ప్రవర్తనము, చెడ్డ పనులు డిల్లీ లొకరిలకు
వినుగు పుట్టించినందున వారు గియూచ్చీను తొగ్గినిను తమ
చక్రవర్తిగా నియమించుకొనిరి, అతనికి సైన్యము ప్రభువులు
తన ఆజ్ఞను శిరసావహించుటలేదని తెలియుచున్నది. కుమా
రుడైన ఉలుగ్ ఖానును డక్కను వైపునకు పంపెను. ఉలుగ్ ఖాను
దేవగిరిని పట్టుకొని, బిదరును జయించి, వెంటనే వరంగలుకు
వెళ్ళి కీ. శ. 1523 లో కడపటి కాకతీయరాజును చంపి బెట్టి
వరంగలును డిల్లీ రాజ్యములో చేర్చివేసెను.

5. “మహమ్మదు బీన్ తొగ్గకుమా” అను బిరదుతో
ఉలుగ్ ఖాను సింహాసన మెక్క-గానే అతనికి యావ్రకారము
తోచెను. డిల్లీ రాజ్యము వివిధ్యపగవృతమువలన వ్యాపించి
యుండెను; యీ సమయమున డిల్లీ రాజ్యము ముస్లిం నులకు
టవలన డక్కను రాజ్యములంతయు దక్షిణ హిందూస్థానముతో

కలిసి ఒకటి ఆయియెడల డిల్లీకి యీ రాజ్యముల మీద చాలి నంత అధికారము ఉండనేరదు. ఇప్పుడు డక్కనులో విశేష భాగము జయింపబడినది. అందుచే డిల్లీ కేంద్రస్థానము కాజాలదు కాబట్టియే డక్కనులో యెల్లప్పుడు తిరుగుబాటులు జరుగుచున్నవి.

మెట్టుకు మహమ్మదు బిక్ తొగ్లకు దేవగిరిని తన రాజధానిగా జేయఁదలచి అచ్చట సుందరమైన నగరులను, వీధులు, టంకనాలను, మఱియు నితర కట్టడిములు నిర్మించఁబడు నట్లు ఆజ్ఞాపించెను. ఆసంగముయొక్క పెరును “దాలతాబాదు” అని మార్చి పెట్టవ నెఱ. ఫిస్సులు తాను డిల్లీ జనులకు వారి ఇట్ల ధరలను వాటికి యిచ్చి, ఆ పైకిమఱి దాలతాబాదులో ఇండ్లు కట్టుకొనుటకు అర్హుల నొనగెను. కాని, తాను రాజధానిని మార్చగానే డిల్లీని హిందూస్థానమునకు బదులు ఉత్తర హిందూస్థానములో తిరుగుబాటులు బయలుదేరినవి. తుదకు తన సైన్యముంతటితో తాను డిల్లీకి రావలసివచ్చెను. దీని తరువాత డక్కనులో అల్లగులు మోదలిడినవి. అచ్చట తాను నియమించిన ఉద్యోగస్థులే మహమ్మదు. తొగ్లకు పైన తిరుగుబడి స్వయముగ ఒక నూతన రాజ్యస్థాపనకు ఉపాయము వన్నిరి.

అథాయము 6.

డక్క-ను సూతన రాజ్యములు.

(క్రీ. శ. 1345—క్రీ. శ. 1439)

1. జాలతాబాదు ప్రభువుల తిరుగుబాటునుండి డక్కను చరిత్రలో వాస్తవముగ ఒకసూతన యుగము ప్రారంభమగుచున్నది. ఏలననగా అలాయద్దీన్ కిలీ కాలమునుండియే డిల్లీ రాజులు డక్కను మాత్రమేగాక హిందూ ద్వీపకల్పములలో అనేక భాగములను స్వాధీనపఱచుకొని యుండిరి. అయితే ఆ కాలములో వారు దండ యాత్ర చేయువారేగాని, రాజ్యమున స్థిరముగఁ నుండువారు కాలరైరి. ఈ తిరుగుబాటునకు తరువాత డక్కనులో ఒక స్థిరమైన రాజ్యమును నెలకొల్పిరి. ఆ రాజ్యముయొక్క అధికారము గోదావరి శృష్టానదుల తీరములఁ జతు వ్యాపించియుండెను. కొంచెము ఇర్రావతి నదుగా దక్షిణ హిందూస్థానమంతయు ఆ రాజ్యమునకు వ్యాపించి యుండెను.

2. మహమ్మదు తొగ్గతుయొక్క క్రూరకృత్యములవల్ల, డక్కను డిల్లీనుండి దూరముగఁ నుండుటచేతను, సుల్తాను డక్క

నలో త సవైస ఏర్పాటులు చేయలేకనుండెను. ఈ కారణముచేతనే ఇచ్చటి ఆమీరులు తిరుగుబాటు చేసిరి. చాలతానానా అవ్వదు డక్కనుసూభాలకు ముఖ్యపట్టణముగఁగుండెను. అది రుహాణి ఏకగ్రీవముగా ప్రమలోక నొకిరిసి ఆమీరు ఇస్లామునామా అను వానిని “నాసిరుద్దీన్ ఇస్లాముల్” అను బిరుదుతో డిల్లీకి చేరిన డక్కను సుభాలకు ప్రధమ స్వతంత్రరాజుగా నియమించిరి. అయితే ఒక ఇబ్బంది వచ్చిపడినది. ఆ రాజు సైన్యములో ఆఫఘనులు, మొగలులు, రాజపుత్రులు, డక్కనీలు అందరుకూడ ఉండిరి. వారు అందరుకూడ యీ రాజునకు విధేయులుగఁ గుండునట్లు వాగ్దానము చేసియుండిరి. అయితే రాజు మిక్కిలి బలహీనుఁడు ముసలివాడు, ఇట్టి పరిస్థితులలో నుత్తను సహమ్మదు తొగ్గకు డక్కను సూభాలను సులభముగ పోగొట్టుకొనుటకు యెట్లు సమ్మతించును? కాబట్టి అతఁడు ఒక గొప్ప సైన్యమును డక్కనులో తిరుగుబాటుచేసిన వారిని ఎదితొంచుటకు పంపెను. ఆ చచ్చట వరంగలుకూడ తిరుగఁబడెను. వరంగలు రాజు చాలా త్రాబాదు రాజు ఒకటి అయిరి. ఈ ఉభయుల సైన్యమునకు సహాయతయైన అమీరు జాఫరు ఖాను తన సైన్యముతో వెళ్లి తొగ్గకు సైన్యమును ఓడించి, డిల్లీకి మరలిపోవునట్లు చేసిరి. ఈ విజయ మువలన జాఫరు ఖాను యొక్క ప్రాబల్యము పోచినది.

నుల్తాను నాజరుద్దీన్ యిస్మాయిలు డక్కను రాజ్యము లకు సంభవించునట్లు కష్టములు తనకు సంభవించినయెడల తాను తారస్థిలలేనని తలచి తన ఉత్సాహపూరితుడైన ప్రభువులను రప్పించి ఒక నూతన సభ చేయించి, వారి ముందట తాను తన రాజ వదవిని మానుకొనునట్లు వారికి తెలియజేయుచు, “సోదరులారా! నాసమీపమున జాఫరుఖానుకంటె రాజ్యమును సమాధింపఁదగినవారు మఱియొకరులేరు; నేను ముసలివాఁడ నైతిని, గాని మీరు జాఫరుఖానునే రాజుగఁ జేసికొనట మంచిది” అని చెప్పెను. తుదకు జాఫరుఖాను “సుల్తాను! నీ యుద్దీన్ వాసక్ గంటా భానుకి” అను పేరుతో దీనిని పంపింపఁ జేయెను. చాలతాళిచూడకు బహులు తన జాగీర్ పెట్టెను ను తన రాజధానిగాఁ జేసికొనెను.

3. ఈ నూతన రాజ్యయొక్క నిజస్థానము హుసక్. ఇతను ఒక డిప్టీ బ్రాహ్మణుని సేవకుడు. ఆ బ్రాహ్మణుని హుసక్ గంటా; అతఁడు చక్రవర్తి రాజ్యమున నున్నప్పుడు చక్రవర్తి నుండెను. అతఁడు హుసనుయొక్క సాటుపడి పనిచేయు స్వభావమును, సత్యశీలతను, గూఢిని ఆసక్తిపరచునట్లు మహమ్మదు తొగ్గకయొక్క డిర్బారులో గూఢచరముగా పనిచేసి పొందెను. చక్రవర్తి హుసనును చాల గౌరవించి మన్ననలదారుఁ

డుగ చేసెను. తన పరిశ్రమ, సత్యశీలతవలన తాను వృద్ధికివచ్చి రాజ్యాంగ ప్రభువులలో, నొక్కడుగా, నెన్నఁబడసాగెను. మహమ్మదు తొగ్గకు కొందఱు అధికారులను డక్కనుకు పంపు చుండి గా యితరులతోఁబాటు హసనుకుూడా పంపెను. డక్కను చేరగానే యితనికి జాఫరుఖానుయొక్క బిరుదు ఒనగఁబడెను. క్రిమ క్రమముగా అతఁడు రాజాయెను. తాను రాజైన తరువాత కూడ తన పూర్వ యజమానుడైన బాహ్మణ గంగును మఱి దిస్సోలేదు తన పేరుతో “గంగు” అను నామమును లంకెవెసికొని తన బిరుదు “సుల్తాను ఆలాయుద్దీన్ హసను గంగూ బాహ్మణ్” అని ఉంచుకొనెను.

ఒకనొక్కడు సుల్తాను ఆలాయుద్దీన్ హసనుగారికి అతని అభివృద్ధికి నిజమైన కారణము లెవ్వయని యడుగగా, సతఁడిట్లు బదులు చెప్పెను. “నేను ప్రతివారి విషయములలో భూత దయఁగలిగి యుంటిని; మిత్రులు శత్రువులు అనుభేదము లేక ప్రతివారికి మేలు చేయుచుంటిని.”

4. హసనుగంగూ తన ప్రజల నండఱివి ప్రేమించుచుండెను. ఇతని రాజ్యాంగ ఆదాయము శాఖకు ప్రధమ మంత్రి యితని పురాతన యజమానుఁడు గంగూ, ఇతని

రాజ్యము హిందూ సముద్రము మొదలుకొని ఇప్పటికి నీజామా
తాదు పీఠారువఱకు వ్యాపించియుండెను. ఇతని కాలములోనే
శిలీ చక్రవర్తియైన ఫిరోజు తొగ్లకు (మహమ్మదు తొగ్లకు
తరువాత సింహాసన మెక్కిన చక్రవర్తి) తుకకు డక్కను
యొక్క స్వాతంత్ర్యము సంగీకరించెను. అలా యుద్ధిను
హసన్ గంగూ బహ్మనీ యొక్క మంత్రి సేరు మలిక్
సయ్యుద్దీన్ గోరి, తన యజమానునికి అలా తగువాత
వచ్చిన వానికిని హసన్ గంగూ మిక్కిలి కృతజ్ఞుడో నేవ
జేసెను. నాలుగు బహ్మనీ రాజుల కాలములో మితి పడవి
నలుకరించిన తరువాత తుకకు ముసలివాడై నూట ఏడు
సంవత్సరముల వయస్సున కాలధర్మము నొందెను.

5. అలాయుద్దీన్ హసను తరువాత అతని కుమారుడు
నుల్తాను మొదటి మహమ్మదు మా డక్కనుకు రాజ్యమొసెను.
ఇతడు పదునేడు ఏండ్లు రాజ్యమేలెను. ఇతని కాలములో
బహ్మనీ రాజ్యము చక్కని అభివృద్ధిగాంచెను. రాజధాని
యగు గుల్బర్గాలో గొప్ప దివ్యమైన భవనములు కట్టించి
బడెను. అందులోఁ నచ్చటి కొలలోని జామియస్థిని నేటికిని
వెలయుచున్నది. చూడఁదగిలది. మహమ్మదు మా గోల్కొండ
వఱకు వ్యాపించిన ప్రదేశమును తెలంగాణా రాజవర్ధ నుండి
జయించి పుచ్చుకొనెను.

6 మహమ్మదుషాకు తరువాత ఆతని కుమారుడు ముజాహిద్‌షా సింహాసన మెక్కెను. ఇతడు విజయ నగరాధీశుడైన బుక్కరాయనికి ఒక సంవత్సరము పంపెను. “మీకును మాకును మధ్య యుద్ధములు కలహములుండుట మంచిదికాదు. కాబట్టి మీరు మేము కలిసి హద్దులు నియమించుకొందము. అట్లు చేయుట ఉత్తమ శార్యము. తుంగభద్ర నదిని హద్దుగా నియమించుకొందము.” దీనిని బుక్కరాయుడు అంగీకరించుటకు బదులు యీ విధముగా జవాబు పంపెను “అట్లుకాదు, మీరే మాకు ముద్దల్‌ను రాయచూరును ఇచ్చివేయుడు. ఇకమీదట సరిహద్దు కృష్ణా నదివరకు ఉండవలసినది.” గీచిని వినగానే సుల్తానుకు కోపమువచ్చి ఆతను తుంగభద్ర నదిని దాటి విజయనగరమును నశింపజేసెను. ఈ యుద్ధములో విశేష మేమనగా ఆధోనీహో యుద్ధమైనపుడు సుల్తాను శత్రు సంహారము కొరకు మొట్టమొదట ఫిరంగులను సుపయోగించెను

7. ముజాహిదుషాకు తరువాత దావుదుషా సింహాసన మెక్కెను. అయితే ఆతని పరిపాలనము కొద్ది కాలములోనే ముగిసినది. ఇతని తరువాత రెండవ మహమ్మదుషా రాజయెను. ఈ సుల్తాను రిక్కిలి సుహృదయుడును విద్యా పోషకుడుగా నుండెను. ఇతడు పందొమ్మిది సంవ

త్సరములు రాజ్య మేలెను. ఈ కాలమున శ్రీమంతుల శాంతి వర్ధిలెను. ప్రజలు తేమముకొరకు మిక్కిలి పొరుగు పడుచుండెను. అతడు సింహాసనము మెక్కిగానే, “నేను నా ప్రయమైన ప్రజలకు కేవలము ఒక కోశాగ్ర్యముండను.” అని చెప్పి తన కొరకు కొన్ని రూపాయలు మాణిగమే ఖర్చు పెట్టుకొనుచుండెను. సామాన్యమైన బట్టలను ధరించుకొనుచుండెను. తన జీవితమును సాధారణ మనుజునివలె గడుపుచుండెను. గ్రామములలోను నగరములలోను నర్కారు పాఠశాలలను స్థాపించెను. చాలతాబాదు, ఎలిచ పూరు. కంధార్, బీదరువంటి గొప్ప నగరములలో గొప్ప గొప్ప విద్యాలయములను నిర్మించెను. తన ప్రజల యొక్కతేమమును కోరినవాడనుటకు తన రాజ్యములో కరవువచ్చినప్పుడు అతడు దూర ప్రదేశములనుండి ధాన్యమునుకొని తెచ్చించి మిక్కిలి తక్కువ ధరలకు ప్రజలకు అమ్ముచట్లు ఆజ్ఞాపించుటయే నిదర్శనము. ఇతనియొక్కయు, యితని ముత్ర మలిక నయిపుద్దీగోరీ యొక్కయు మరణమువలన, (ఒకరు మరణించిన మరు రోజుననే మరియొకరు దివి కేగిరి) డక్కనుకు అపారమైన సప్తము సంభవించెను. చాలకాలము వరకు డక్కములో ఆశాంతి ప్రబలుచుండెను.

8. మహమ్మదుషాకు తరువాత మొదట యి త ని కుమారుడు సుల్తాను గయాబ్దన్, అతని తరువాత మరియొక కుమారుడు సుల్తాను షహ్నుద్దీను, ఒకరి తరువాతఁ నొకరు సింహాసన మెక్కిరి, కాని చాల కాలము వరకు తమ రాజ్యముయొక్క శోభఁను జూచు భాగ్యము వీరువురికి లేక పోయెను. ఏలసఁగా, మలిక్ సుఫ్ఫుద్దీన్ గోరీ చని పోయిన తరువాత రాజ్యములో కట్రలు తీవ్రముగా పెరిగినవి. ఏ విధముగనైన తమ అధికారి మీ ప్రబలము కావలయునని అమీరులు కోరుచుండిరి. రాజ్యము ఎల్లు చెడితే తమకేమి అని దురాలోచన కలిగి యుండిరి. ఈదుర్మార్గులు యీ యిరువురు సుల్తానులను మిక్కిలి బాధపెట్టి, శిక్షలుగాఁజేసి, దాహాదుషాయొక్క అన్న కుమారుడు సుల్తాను ఫిరోజుషాను సింహాసన మెక్కించెరి.

9. సుల్తాను ఫిరోజుషా బహ్మనీ కాలములోకూడ తన తండ్రి మొదటి మహమ్మదుషా వలెనే డక్కను మంచి కీర్తిని సంపాదించెను. ఆతఁడును గొప్ప విద్యాభిలాషి. విధ్యావంతుల నాంగత్యమును కోరుచుండెను. అన్ని మతస్థులను సన్మానించుచుండెను. అతని దర్బారులో అన్ని మతాచార్యులకు వార్షికములు నియమించఁబడి యుండెను. సత్తత్త్వములను, సూర్యుని, చంద్రుని చూచుటకు జాలతాబాదులోఁ నొక

నక్షత్రశాలను కట్టించెను. అందులో పనిచేయుటకు గొప్ప పండితులను నియమించెను. అతడు అనేక భాషలలో అవలీలగా సంభాషించఁగలిగి యుండెను. తనకు అనేక పనులు ఉండినప్పటికిని వారములో రెండు మూడు రోజులు స్వయముగ తాను విద్యార్థులకు పాఠములు నేర్పుచుండెను.

10. ఫిరోజుషా విజయనగరములోను, తెలంగాణాలోను గోన్దావనాలోను అనేక యుద్ధములు చేసెను. ప్రాయశఃముగ నన్నిటిలోను తాను జయించెను. ఇతని కాలములో బహ్మనీల ఖ్యాతి దూరదేశములకు వ్యాపించెను. ఏలసనగా ముదట యీ రాజ్యముయొక్క ఓడలు గోవానుండియు చోళ దేశము నుండియు పడమటి రాజ్యములకు పోవుచుండెను; రెండివది తురుష్కస్థానము యొక్క సుల్తాను తైమూరులగు యుద్ధకు తన రాయబారిని పంపెను. తైమూరు యితనిని మిక్కిలి సన్మానించి, ఫిరోజుషా కొఱకు అపురూపమైన బహుమతుల నిచ్చి పంపెను.

11. ఫిరోజుషా తరువాత అతని తమ్ముడు అహ్మదుషా “వలీ” బహ్మనీ సింహాసన మెక్కెను. ఫిరోజుషా కుమారుడు హసన్ ఖాను ఉండెను గాని, అతడు చెడ్డ అలవాట్లలో పడి పాటుపడి పనిచేయక, రాజ్యాంగ విషయములలో శ్రద్ధ

గొనక, విషయానుష్ఠానం ఉండెను. కాబట్టి పట్టాభిషేకము నకు హక్కుదారుడే జనులచే యెల్లప్పుడు “వలీ” (సాధువు) అని పిలువబడుటకు ఉత్తమ గుణములు గలవాడే నింహాసనా యాశ్రయం యొను! ముసల్మానులు మాత్రమేగాక యితర మత స్థులుకూడ యితనిని “వలీ” అని గౌరవించుచుండిరి. నేటి కిని సాలుకొకసారి యీ రాజయొక్క ఆబ్దికోత్సవము జరుగు నపుడు గుల్బర్గాలోని ఒక వండితుడు యితనిని గోరీ తలుపు నీసి భంభము ఊదుచున్నాడు. ఈ నాటికిని గుల్బర్గా నగరములో హజ్రతు ఖాజా బండె నవాజు గేనుడ రాజ్ రహ్మాతుల్లా అలెయిగారి సమాధి కయందుట్టచే హిందూ స్థానములో నెల్ల యీ నగరము ముఖ్యముగ పుణ్యస్థలమని కీర్తించినది. ఈ మహనుభావుడు “వలీ” మహారాజు కాలములో గుల్బర్గాలో నివసించుచుండెను. ఇతని కొరకు యీ రాజు ఒక ఆశ్రమమును, మసీదును పాతశాలను కట్టించెను. ఇదిగాక వీరి దీవనవలననే అహ్మదుషా రాజు ఆయెనట.

12. అహమ్మదుషా మూడు గొప్ప దండయాత్రలు చేసెను. విజయనగరము మీదఁ నొకటి, వరంగలు మీదఁ నొకటి, మరియొకటి గోన్దవాసముమీద. విజయనగరాధీశుడు దేవరాయుడును వరంగలు రాజును కప్పము చెల్లించలేదు.

గాన విజయ నగరము మీదికి అహ్మదుషా దాడి పెట్టి దేవ
రాయని కప్పము చెల్లించునట్లు చేసెను. వరంగలు గొట్టెను
ఒడించి తుదకు యతని రాజ్యమును తన రాజ్యముతో నీలపు
కొనెను. గోడ్వానా మీద అహ్మదుషా దండయాత్ర చేసి
మరలి వచ్చుచుండగా తాను ఒక నక్కను ఒక కుక్క. పిరుము
చుండగా చూచినట్లును, తటాలున నక్క ఒకచోట నిలిచి
వెంటనే కుక్కమీదపడి దాని నెదిరించివట్లును, తరువాత
దాని నోడించివట్లును అహ్మదుషా విచారించగా అది బీదరు
క్షేత్రమని తెలియవచ్చినట్లును, యిచ్చటి జంతువులు యె
బలము గలవై యుండిన యెడల దానికి కారణము నిస్సేయ
ముగా యిచ్చటి శీతోష్ణస్థితి పలమే అని అహ్మదుషా చెప్ప
నట్లును, జనులు చెప్పకొనుచుందురు.

అందుకొరకే తన రాజధానిని హసనాబాదు గుబ్బగ్గా
నుండి బీదరుకు అహ్మదుషా మార్చుకొనెను. ఈ పురాతన
నగరముయొక్క పేరును మార్చి తన పేరు మీద “అహ్మదా
బాదు బీదరు” అని పేరు పెట్టెను. రాజధానిని మార్చ
గానే కోటను జామెమనీదును దివ్వమైన భవనములను మర
మ్మతు చేయించెను. అవి చూడదగినవి.

జక్క-నుయొక్క- స్వాతంత్ర్యము

(క్రీ. ము. 1439 - క్రీ). ము. 1527)

1. సుల్తాను అహ్మదుషా వలీ చనిపోయిన తరువాత అతనిపెద్ద కుమారుడు రెండవ అలాయుద్దీన్ సింహాసనమెక్కెను. ఇతడు ఇరువది సంవత్సరములు రాజ్యమేలెను అతనియందు అనేక సుగుణము లుండినవి. అతని తమ్ముడు మహ్మదు తిరుగబడినపుడు, అతిరుగుబాటుతో మహ్మదు అవజయము పొందినపుడు, అతని తమ్ముడు అలాయుద్దీన్ మిక్కిలి ఔదార్యముతో త్సగించి, నిండించుటకు బదులు తెలంగానాకు సుబేదారుగా అతనిని నియమించెను. నీడరు రాజధానిలో ఒక గొప్ప వైద్యశాలను బాగుచేయించెను. దాని సంగత్యకార్యము అనేక గ్రామముల నొసగెను. అదలి ఆదాయము నుండి రోగులకు ఔషధములు మాశ్రీమేగాక, ఆహారముకూడ ఉచితముగా యివ్వబడుచుండెను. తన ప్రజల శ్రేయోభిలాషి గార జూదమాడుటకు, మద్యపానమునకు సుపేధించెను. సుల్తాను రెండవ అలాయుద్దీన్ సత్యవ్రతుడు; ఈరాజు యొక్క నియ

మేమరగా: “ప్రతిమానవుడు తనకాన్లు చేతులతో కష్టపడి పనిచేసి బ్రతుక వలసినది. తాను సోమరిగానుండి పరులు ఆర్జించిన ధనమునుండి ఆధార పడుటకు ఎవరికిని హక్కులేదు.” ఈ నియమము ననుసరించి ఆశక్తులకు నివాస భోజన వసతులు కల్పించు అనాధాలయములును దేహదారుఢ్యముగలిగి విచ్చమెత్తుకొను నిరుపేదలకు పనిని యిచ్చు ఏర్పాటులును సిద్ధపఱచబడినవి.

2. తర ఇరువురు ఇరుగుపొరుగు వారితో అలాయుద్ధి ను యుద్ధము చేయవలసి వచ్చెను. ఒకరు ఖాండేశ ప్రభువు, మరొకరు విజయ నగరాధీశుడు, ఖాండేశ యుద్ధములో అలాయుద్ధిక్ జయించి బర్హాన్ పూరును పట్టుకొనెను. కాని విజయనగర యుద్ధములో సుల్తాను చాలకాలము గడపవలసి వచ్చెను. రెండవ దేవరాయుడు విజయనగరమును పాలించు చూడిచవుడు ఒకనాడు ఈన గొప్ప సర్దారులను పండితులను రమ్మని యిరీతిగ ప్రశ్నించెనట “నారాజ్యమునకును బహ్మనీ రాజ్యమునకును మధ్య యుద్ధము జరిగినవాడెల్ల నాసైన్యమే తరచుగా లొంగవలసి వచ్చుచున్నది. దీనికి కారణమేమి?” దీనికి జవాబు వారు యిరీతిగ విన్నవించుకొనిరట: “మనము బహ్మనీ రాజులతో యుద్ధము చేయుటకు మనము మన సైన్యములను ఆరబ్బీలతోను, రోహిలాలతోను నిఁపివేయవలెను.

మరియు వాని కిచ్చి పంపితిని మరలను అవలంబించవలెను. ఈ జనులును నీతి పక్షంగా వుండు యాచితీగా ఆశీర్వాదము. "మంచిది, నేటినుండి మన యుగ్మ పద్ధతిని గాఢపూరించుచు నది. ఇంత నా కష్టమును మన రాజ్యములో నేర్పఁచుచున్నది. దేవ దాసులు నీ లోన నా జాగ్రత్తగా వుండు మునుకున కట్టింపెను. రాజునకును సుంతాదుకును నీ యిది గాఢముగాను "అంత" గిమిత్తుగా జూడఁగలు జరుగును డెయి. శుభము ఉన్న యుక్తు సంధి పరిగెను. ఆలాయుధీను రాజ్యము నేలివంతి మరల వాని వరస్పరమైతి) స్థిరముగఁ నుండెను.

3. అగ్రాముద్దీపనకు నీరువాత అతని భూమారుడు వ్యూహాయానుమోదహృదీని సి హాసర మెక్కెను. ఇతని కాలమున అగ్రాదులు ఉత్కృష్టములు లోను పక్షాలు పర్చుకొనివి. 2.3 పక్షవాని ఉద్ధానీయ: పడవ పక్షవాని బయటినుండివచ్చిన ఈరానీ, తునుష్క ఉత్కృష్టములు. ఈ ఉద్ధాను పక్షలవారి మధ్య విశేషముగ జగడములు ఉద్ధానా ప్రంకింది. ఇందువలన రాజ్యములో తిరుగుబాట్లు బయలుదేర సాగెను. కాని రాజు వానిని తలయెత్తి నీచులేదు. ఇతని కాలములో మహమ్మదు గరాను అను నొక ఈరానీ, నీజాపురు శరభ దారుడు(అనగా నుబేనారుడు) గాను, సర్కారు న్యాయవాని (విజ్ఞు) గా నుండెను. ఈ రాజయొక్క రాణియే మర్కమా జహాన్ సద్దీన్

బేగమ్ ఆమె మహా సాహసికురాలు, వెలసేపరారాలు లను సెరిమిటి ముఠాదిన తరువాత ఆమె పెళ్ళి - సు సత్సంస్థలు వరకు బహుశా రాజ్యమును సులభముగా చేసి; శత్రువుల జారి నుండి కాపాడియుంచెను. మఱియు రెండు సార్లు మనము వినుచున్నాము. ఒకటి యూనిఫ్ ఆదిల్ ఖాను, తునుష్కుడు (తరువాత యితనే యూనిఫ్ ఆదిల్ ఖానా లే వీజాఖాను అ యెను.) మరియొక పేరు సుల్తాన్ ముక్కి అక్క. పట్టుకొని స్త్రీ ను కూలీకుతుబ్ ఉల్ ముల్క్. ఇతడు తిరువాల గొల్లూరు పట్టణ మొదటి కుతుబ్ ఖానా రాజాధిపతి.

4 పశ్చిమానాగపూ, ముమ్మై పట్టణం నుండి రాజ్యమునేలి చలిపోయెను. అసహన ప్రజా పక్షము ప్రయత్నము వినుగు వుట్టించెను. అదిని పోదాత అంతు కుమాగును మహమ్మదుషా బాల్వమ్మను బే బహుశా రాజాధిపతి. ఇతడు చిన్నబాలుడేగదానుని తలగది జూలూర్ పట్టణం దగ్గరను మీదికి దాడి వెడలెను. ఇంచుమించుగా రాజ్యము సులభము నాకమించుకొని, ముఖ్యముగ బీదరు సగరము వరకు స్వా పించియుండు ప్రదేశమునంతయు పట్టుకొనెను, సమ్మతి బీదరు కోట మాత్రము సుల్తాను స్వాధీనములో నుండిపోయెను. ఈమె దేశముయొక్క స్వాతంత్ర్యము కొరకు రాణి ముమ్మై మహమ్మదు మంత్రి మహమ్మదు గవాను, పీఠపురుసు అపార సాహసమును

సామర్థ్యమును జూపిరి. వీరి చాతుర్యము వివేకముచేతనే మాల్యవారు ఓడిపోయి డక్కనునుండి మరలిపోవలసి వచ్చెను అయితే నిజాంపా గారికి ఆయుస్సు లేకపోయెను. నరిగా తన పెండ్లినాటిరాతి తటాలున అతడు కాలధర్మమునొందెను. ఇతని తమ్ముడు సుల్తాను మూడవ మహమ్మదుపా సింహాసన మెక్కి పదొమ్మిది ఏళ్లు రాజ్యమును పాలించెను. సుల్తాను వయస్సు తొమ్మిదిసంవత్సరములుమాత్రమే. ఇతనికిమంచిశిక్ష, నొసగుటకును విద్య నేర్పుటకును రాణి మక్తూమా జహాన్ ఖాజా మహమూదుగవాను గొప్ప గోప్ప పండితులను రప్పించి ఉద్యోగములలో నుంచిరి. ముదు ముందు అతడు చక్కగా రాజ్య పరిపాలన జేయగలియుండుటకు యిట్టి ఏర్పాటు జేసిరి. రాణి మక్తూమా జహాన్ మరణించిన పిమ్మట రాజ్యాధి పత్యము పూర్తిగా ఖాజా మహమ్మదు గవాను వశమాయెను. తన కలముయొక్క మేధాశక్తి చేతను ఖడ్గముయొక్క ప్రభావ ముచేతను డక్కను సామ్రాజ్యముయొక్క కీర్తిని దూర దేశము లకు వ్యాపింప జేసెను.

మహమ్మదు గవానుయొక్క కాలము డక్కను ఉచ్చదశ కాలమని భావించవలసినది. ఏలననగా యీ కాలములోఓర్ధ్వ మచలీరేవు మొదలు గోవారేవు వరకు వ్యాపించియుండు

ప్రదేశముల నన్నిటిలోబహునిజెండాఎగురుచుండెను. ఈకాలములో డక్కను సామ్రాజ్యము చాల విస్తరించెను. నాలుగు సుభాకు బదులు ఎనిమిది సుభాలు చేయబడినవి. అట్లు చేయుటవలన సామ్రాజ్యములో యుక్తమైన ఏర్పాట్లు చేయుటకు వీలైయుండెను.

5. రాజ్యము వంత విస్తీర్ణమున నుండిన సేమి, రాజ్యాంగ ఏర్పాట్లు ఎంత ఉత్తమమైనవిగ నుండినసేమి, రాజ్యములో డక్కనీలకును ఆఫాకీయులకును అంతః కలహములవలన రాజ్యమునకు చాల నష్టము కలిగెను. “ఖాజాజహాన్” అను భిరుదును ఎహించిన మహమ్మదు గవాను డక్కనుకు సీన తనువును, బుద్ధిని, అర్థమును, సర్వమును సమర్పించెను. కాని డక్కనీలు అను పేరుతో బరగు ఒక పక్షమువారు యితనిక పగవారైరి. ఈ కక్షికి నాయకుడు అమీర్ హసన్ నిజాం ఉల్ ములుక్ బహదీ.

ఖాజా మహమ్మదు గవాను తన రాజ్యయొక్కయు, దేశముయొక్కయు నిజమైన శ్రేయోభిలాషి. రాజ్యములో ప్రతిచోట అమీరుల ఆధికారము అవసరమునకు మించి యుండుటనుజూచి, దేశములో చేయవలసిన ఏర్పాట్లలో న సేక మార్పులను చేసెను. మొట్టమొదట తరఫ్ దారుల

(అసెంబ్లీ సభ్యులకు) స్వేచ్ఛాయొక్క చిత్రముకొరకు మాహి
బొక్కనముచుండి గొప్పగొప్ప ముస్సెలు గొరకుచుండినవి.
ఈ పిష్యములలో బొత్తిగా ప్రైవేటురణలేక యుండను. అనగా
యీ ముస్సెలులలో ఎంతైనను సైన్యము కొరకు వెచ్చించు
బడుచున్నది. ఎంత ధనము అధికారులు తిను ఇందియ సుఖ
ముకొరకు ఖర్చుపెట్టు చున్నారను విషయమును విచారించు
వారు "చింతి. ఇట్టి స్థితియొక్క, ఇతరులుగా అవసరపడినపు
డు చాలినంత సైన్యము లభించునోయెను. ఖాజా తరపు దారు
ల ముస్సెలుల సంఖ్యను హెచ్చించుచు పోతే తరపుదారులకు
సంబంధించిన సిపాయీల సంఖ్యను మాత్రము నియమించెను.
మరియు పోతేగా నాజ్ఞాపించెను. "ఎప్పుడైనను నియమిత సం
ఖ్యకు తగ్గిన సిపాయీలను పెంపినచో తరపుదారుని ముస్సెలు
నుండి తగ్గించబడును."

పిమ్మట విధేయతఁ నొనరి డిబోగ్గిస్టుల ఆధికారమును
తగ్గించుటకొరకు, బొక్కన క్కరికి ఒక ముస్సెమైన కోట మాత్ర
మే ఉండవలసినదనియు, మిగిలిన కోటలను తరపుదారులక్రింద
నియమవారు గాక, సరిగా రాజకీయములు తరపుదారులకు
ఒప్పుకొన్న వలసినదని ఆజ్ఞాపించెను.

బిదరు పట్టణములోని ఖజా మహమ్మద్ గావాను పాఠశాల.

6. వీవరులో తాను ఎత్తిస్థించిన విద్యాలయములో చదువు చెప్పుటకు అన్యాయములు జరిగి వచ్చినట్లు వివాదములను ఖాజా తెప్పించెను. అ గుచేత హకీను సామాజ్యమునకు గొప్ప దీక్ష ప్రకటించెను. ఈ సందర్భమున విద్యాలయముయొక్క శిక్షకులు, గోడలు, విభజనములు, గోడల దీని స్తంభములలో నొకటి (సోకిలి సిలవియున. గి.) పుస్తక శాలయొక్క భవనము, యివన్నియు సోకిలి ఖాజా యొక్క విద్యా పోషకుల సేవక నివరు యొక్క మహత్త్వమును, పాఠ్యమును వాటిచేయును.

తాను స్వయముక న చి సెన్సేషన్ దాఖలు చేసి మిక్కిలి ప్రేమించుచుండెను. ఇటువంటి నిదర్శనముగ భారతీయ ముల గూర్చి సమస్తమున నున్న వాటిని దీక్షించు నాశనము చేసి గోచరము చేయు ముందు విద్యుత్తు పోలిక రాగా ఖాజా యొక్క అతి, ప్రభువు చేయి అతని దీక్షల వృత్తునుండి, నానా విధములైన విభజనములను నిర్మించును, బహుమాన వస్తువులను ప్రదర్శించెను. గాఢ తన నగరుకు తిరిగి రాగా మహమ్మదు గనాను చాగి ఏడ్చెను. ఏనుగులు, గుడ్డములు, పుస్తకములు తప్ప మిగిలిన వస్తువుల నన్నిటిని దానధర్మము చేసెను. ఇక నొకడు భజాను “ఇది ఏమి పని చేసెతివి?” అని ప్రశ్నించగా, ఖాజా యీ రీతిగ బదులు చెప్పెను. “ఏనుగులు గుడ్డములు

నా ప్రభువైన సుల్తాను గారివి. మిగిలియుండునవి పుస్తకములు అవి ఇతరులు విద్వాంసులు ఉపయోగించ దగినవి. ఈ వస్తువులు నావి కావని నేను తలచెదను. మిగిలిన సంపదవలన వివిధమైన చెడ్డ అలవాట్లు కలుగుచు, గాన అట్టి వస్తువులను బీదసాదల సహాయార్థము వాడుట మంచిది.”

7. మెట్టుకు ఖాజాకు జరిగిన సన్మానము లన్నిటిని కొందరు ఆధికారులు చూచి ఓర్వలేక పోయిరి. ఖాజామీద ఎట్టిదోహదోహముగాని చేయలేమని వారు ఎరుగుదురు. ఖాజా తాను స్వయముగ సుల్తానును పోచి పెద్దనానినిగఁ జేసెను పిమ్మట అతనిని రాజుగాను జేసెను వీరధరుడేరి ఒక కుట్రపన్నిరి సుల్తానుకు విరోధముగా ఖాజా ఒక ఉత్తరము వ్రాసిరి: “సుల్తాను అందులో ఓధ్యరాజును డక్కను మీదికి దండయాత్ర చేయుటకు ఆహ్వాని చినట్లును” ఒక అబద్ధపు జాబును నమ్మించిరి. ఆ జాబును రాజు నన్నిధిలో బెట్టిరి. దానినిచూచి రాజు రాద్రాకారుడాయెను. పట్టరాని కోపముతో “ఖాజాను పిలిపించి యీ ప్రకారము ప్రశ్నించెను; ఖాజా! ఎవడైన తన దేశమునకు ప్రతికూలముగ ఎత్తుగడ చేసినట్లయిన వానికి ఎట్టిదండన విధించవలెను?” దానికి ఖాజా యీప్రకారము మనవి చేసెను: “మహా ప్రభూ! అట్టివారికి మరణయే దండన” తదనంతరము రాజు ఆ అబద్ధపు జాబును ఖాజాకు చూపింపుడు

అతడు ఆశ్చర్య పరవశుడై యీ ప్రకారము విన్నవించు కొనెను; “ప్రభూ! ఇది నామీద ఎవడో ఒక ద్రోహ మోపిన అవనింద.” కోపాంధకారములోను మద్యాంధకారములోను మునిగి యుండిన రాజు తక్షణమే పరమ సాధువైన, నమ్మక మైన ప్రజా సేవకుని ఉండి గీయునట్లు ఆజ్ఞాపించెను. ఈరీతిగా ఖజా మహమ్మదు గవాను సత్యము కొరకు తన ప్రాణమును కోలుపోయెను. కొంత కాలమైన తరువాత నిజస్థితి రాజునకు తెలిసెను. అతని ప్రభునక్తి రాజునకు విదితమాయెను. ఒక రోజు ఖజాయొక్క కోశాధ్యక్షుని పిలిపించి రాజు యీ రీతిగా ఆజ్ఞాపించెను “ఇప్పుడే ఖజాయొక్క బొక్క నమును నా యెరుట కెచ్చిపెట్టెము” కోశాధ్యక్షుడు యిట్లు మరచి చేరుకొనెను; “కోరక్షా కా!” ఖజాయొక్క ఖజానాలో రెండు భాగములు ఉండినవి. ఒక భాగముపేరు “ఖజానామాహి” అందులో నుండి ఏనుగులకొరకు గుట్టముల కొరకును ఖర్చు పెట్టబడుచుండెను. సిపాయీల జీతములుకూడ అందులో నుండియే ఇవ్వబడుచుండెను. తన సొంత ఖర్చులకొరకు ఒక వైనకూడ ఇందులోనుండి ఖర్చు పెట్టలేదు. మియొక ఖజానా భాగమునకు “ఖజానా దుర్బీషా” అని పేరు. అందులోనుండి జనుల మేలుకొరకు చేయు పనులకై ఖర్చుపెట్టబడుచుండెను. సాధువులకు,

- - - - - అను నామెను బహుగ్రామీణి యువరాజున కిచ్చి పెండ్లి
 చేసెను, మఱియొక విషయమును మఱి వివరింపడు. తిరుగఁ
 బడిన అమీరు లెండన్ లో బహుగ్రామీణిని ఆదిల్ షా తప్ప
 మఱి ఎవ్వరును పార్శ్వభూమిలో తన ప్రభుత్వాలకనుగుణముగ
 బిరుదును దత్తించుటకు అనుమతినిచ్చెను. అయితే కొందఱును, మహమ్మదీయ
 చరిత్రానుసారము అమీరు పేరిట బహుగ్రామీణిని నామకరణముచేయఁ
 మాత్రము తప్ప ద్రవములూ ఇచ్చిచూపించుటకూ నామకరణమునకు
 మాత్రము నిలువ యుండెను.

సతిభానిం అను నామెను బహ్మసీ యువరాజున కిచ్చి పెండ్ల
చేసెను, మఱియొక విషయమును మఱచి పోకూడదు. తిరుగఁ
బడిన అమీరు లండన్ లో ఒక యూసుఫ్ అదిల్ షా తప్ప
మఱి ఎవ్వరును ప్రారంభములో ఈన పేరుతో “షా” అను
బిరుదును చేర్చుకొనలేదు. అయితే కొందఱు మహమ్మదు షా
చనిపోవువఱకు “అమీరు సల్తనత్ బహ్మసీ” అను బిరుదుతో
మాత్రము తృప్తి చెందియుండిరి.

9. మొట్టుకు ఆ దాకీకి వలెందు “షాహి” బిరుదును
వహించినవాఁడు యూసుఫ్ అదిల్ షా, బీజాపూరు తరపు
దారుఁడు. అతని పాలకుడైన ఖాజా జహాను మహమ్మదు
గవాను చనిపోయిన తరువాత, అతఁడు బీజాపూరు వెళ్ళి
“యూసుఫ్ అల్ షా” అను బిరుదు పేరును పెట్టుకొని, రెండు
వందల న వత్సరములవఱకు డక్కను స్వాతంత్ర్యము మిక్కిలి
కోభావో నిలిచి యుండుటకు రాజ్యము స్థాపించెను. యూసుఫ్
అదిల్ షా విద్వాసులలోఁ నగ్రగణ్యుఁడు కవిశ్వరుఁడు. అతని
వ్రాత అందముగఁ గుడును. సంగీతములో ఆరితీతినవాఁడు.
బీజాపూరు కోటలోని దివ్యమైనభవనములను ఇతఁడేకట్టించెను.
అవి నేటివఱకు డక్కను కీర్తిని చాటియుంట్లు కట్టబడి యున్న
వి. ఇతని కాలములో యితని రాజ్యము గుల్బర్గా, మోలాపూరు

నుండి గోవా రేవు కోణనువలన వ్యాపించి యుండెను. విజయ నగరాధిపతుడైన నరసింహరాయుడు రాయచూరును ముగ్గులును పట్టుకొనినపుడు యూసుఫ్ యితనిని ఏటొడుగుకు తీక్షణమే వెళ్ళి, జయించి మల్లపపుడు మహమ్మదాబాద్ బహ్మసాకి నానా విధములైన బహుమతులను సంపెను. యూసుఫ్ కాలములోని ముఖ్యమైన సంగతి, క్రీ. శ. 1498 లో వాస్కోడ గామ అను పోర్చుగీసు నావికుడు, ఆరేబియా దేశమునైన అట్టల్ మజీదు లోపలజూపగా ఆఫ్రికా ఖండములోని దక్షిణ గ్రామముండి మలబారు సముద్ర తీరమునకు వచ్చి చేనుట. బీజాపూరు సైన్యము గోవానుండి వెనుక మూడు సార్లు ఓడిపోయినను, తుదకు యూసుఫ్ చనివెను. తనపూర్వపురుషులు ఆదిల్ షాయెక్క నలామిగొజకు వెళ్ళియుండెను. అట్టి తరుణమున వాస్కోడ గామ గోవా రేవును పట్టుకొనెను. అట్లు మొట్టమొదటి యూరోపీయను వర్తక కార్యకర్తగా కట్టబడెను. ఇంత విశాలమైన దేశములో ఒక్క సర్వక బహుమునకు ఎంత ప్రాముఖ్యముండగలదు? ప్రాచీనములో నిష్పలులైన పృథికిని యీ ఫిరంగీలు ధైర్యము వడలక పనిచేసిరి. ఈరువారే తుదకు ఆంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు హిందూ దేశములో తమ రాజ్యమును స్థాపించి తీరిరి.

నుండి గోవా రేవు కోటకు నుత్తరమునకు... విజయ నగర రాధికుడైన సరసింహ గారిని రాయలను ముగ్ధులను పట్టుకొని సురక్షం ఇవ్వజుండుట నష్టవి తన రాయలభయమును పో వెళ్ళివచ్చును అట్లు విజయనగరమునకు పంపినట్లు ఇక్కడ నానాయకులైన బహుమతిని మిక్కిలి అదరణీయముగా చేసెను. అయినను కాలములో గొప్ప ఖైదీయములతో, గొప్ప మెత్తి కుదిరెను. 1498 లో వాసికడ గామ అను పోర్చుగీసు వారి కు పవిత్రమైన దేవస్థానమును దొరికినది. ఇది మజ్దులలో ప్రవృత్తి అనంతముగా విజయనగరమునకు బహారీ, ముసుందీ వలె బాష్పము తుడుపుదడతము వ్యాపకములలో తన గావనిని పూర్వము నుండి గోరీముడుడెందును ఇట్టి తొడిమి కోవనక, మునను ముజ్జుముగముగముగ చుట్టవలెనంతయు, కొన్ని నెలలవరకు ఆదిల్ షాహీయులు మహా సుఖమునాట పానియొక్క ప్రధానమున (తొలి) గా గమనమునకు యుద్ధము కేట్టి పుచ్చుదివి యున్నావు. కాటో వానయిట్టి మొదటి మహా సుఖమునకు పుచ్చుదివి యున్నావు. తరువాత కాటో పిగి పుక్కి ముగి విజయనగరమునకు పంపిన కుమారుడు కట్టికొను. అహ్మదు షాహీ ముల్ ముదుగు, జినిరునకు తొలి దారులుగా (తొలి) గా సుబే షాహీ ముల్ ముదుగు గలదు? పానియొక్క ముఖ్యమునకు తాను కని యీ ఫిరంగిలు దొరకును ముఖ్యమునకు తాను బీదరుకు వెళ్ళుట తనకు ముఖ్యమునకు ముఖ్యమునకు మొదటి ముదుగుగా యెల్లు, తొలి దారులను బీదరుగా ముఖ్యమునకు ముఖ్యమునకు తన మిదికి మును సాహితీ పీఠికల పంపబడిన నీవరు సైన్యమును కూడ బీదరు చేసు. ఇట్లు తాను స్వతంత్రించి కూర్చుండెను. అహ్మదు నిజాముల్ ములుకు ఉత్తమ మిత్రానుభాగి; దైవభక్తిగలవాడు.

బహుశా యితని సుగుణములవలననే యితడు ఇంత ఉత్తమ పదవికి రాగలిగెను. తన యజమానడు బహుశానికి ఎప్పుడుగాని గౌరవము చూపుటకు సమ్మతించకపోలేదు. తనకు “నిజా ముల్ ముల్లు” అను బిరుదు మాత్రము ఉండిన చాలునని తృప్తిజెంది యుండెను. ఇతడు బుద్ధిశాలి, వట్టుదలగలవాడు తన విశాల దృష్టివలన తన సైన్యములోఁనుండిన ప్రతిసిఘాయీ యొక్క లోటుపాట్లను తాను ఎఱిగియుండెను ఖగ్గముత్రిప్స వనలను కత్తిలో చేయు పనులను జనలు తన రాజ్యములో చక్కగ నేర్చుకొనునట్లు చేసెను. తన రాజధానియైన అహ్మదు నగరమును మిక్కిలి రమ్యముగ నుండునట్లు ఆలంకరించెను. వైభవములో దాని సమానము చుట్టు ప్రక్కల దొరకులు దర్శనముగ నుండెను. ఇతని కొడుకు బిన్తూరుడు తన పేరునకు ముందు “నిజా మా” అను బిరుదును చేర్చుకొనెను. గొప్ప గొప్ప పాఠశాల యెఱుఁగ, విద్యార్థుల గౌరవముతో ప్రవర్తించెడివాడు.

12. ఇదిగక రెండు సుభాల అధికారులు తమ మట్టకు తాము స్వతః త్రులయిరి. ఒకరు బిరారుకు అధిపతి; మఱి యొకరు గోల్కొండకు అధిపతి. గోల్కొండ రాజ్యమును నుల్తాను కురీ కాజా కుశుబుద్దీను తహరానీ థాపించెను, అయితే అతని సుఖమును చూచు మహమ్మదు బహుశా

జీవించియుండినంతవఱకు తన యజమానుఁడును పాలకుఁడును, అయిన వాని మాటను వినుచూ వచ్చెను. తాను జీవించి యుండువఱకు అందఱు “బడా మలిక్” అనుపేరుమైన పేరుతో ఆతనిని స్మరించుచుండిరి. తన నేర్పరి తఃముచేతనే తన రాజ్యమును గోదావరి నదివఱకు వ్యాపించునట్లు చేసెను. ఇతని తరువాత వచ్చినవారుకూడ నూటఁబదిని అయిదు సంవత్సరములవఱకు గొప్పవైభవముతో రాజ్యము నేలిరి. సుల్తాను కులీ వలెనే బరారుకు మొదటి రాజు ఫతేముల్లా ఇమాదుల్లాగ్లూకూడ తన జీవితములోఁ నెప్పుడైనను “పానుషా” అను పేరును తన సేనతో కలుపుకొనిలేదు. అయితే యితని కొడుకు అలాయుద్దీన్ ఇమాదుషా మొట్ట మొదట తన నాణెములను వాడుక లోనికి తెచ్చి తన పేరును ఖుత్బాలో చదివించెను.

13. పై నుదహరించబడినట్లు యీ రాజులందఱు యేదో ఒక విధముగ పేరుకైన నిజముగ బీదరు యొక్క బహ్మానీ రాజును తమ యజమానునిగ భావించుచుండిరి. క్రమ క్రమముగ బహ్మానీ రాజుయొక్క బలము తగ్గుచూ వచ్చి తుదకు కాసింబరీను చేతిలోను ఆతని కుమారుడు అమీరు బరీను చేతిలోను ఆతడు కేవలము ఒక కీలు బొమ్మ అయెను. ఏలననగా బహ్మానీరాజు కొన్ని తరుణములలో బరీదుల ధాన్యమునుండి తాను విడుదల కోరుచుండెననియు, తన

యిరుగు పొరుగువారిని యిందు నిమిత్తమై ఆశ్రయించుచుండె ననియు మనకు తెలియుచున్నది. రెండవ ఆహ్లాదుషా తన తండ్రి మహమ్మదుషా కంటె కూడ ఎక్కువ నిష్ప్రయోజకు డాయెను. ఎల్లప్పుడు విషయానక్తుడై, రాజకీయ విషయ నిర్వాహణమంతయు ఆమీరు బగీదుకు బప్పగించి తాను వ్యర్థముగా కాలము గడపుచుండెను. తత్ఫలముగ ఆమీరు బగీదుయొక్క బలము మునుపటికంటె కూడ హెచ్చినది. రెండవ ఆహ్లాదుషాను, అతని తరువాత వచ్చిన వలీయుల్లాను ఆమీరు బగీదు చంపివేసెను. కడపటి బహ్మనీ రాజు కలీముల్లా. ఢిల్లీ నూతన చక్రవర్తి జహీరుద్దీను మహమ్మదు బాబరు (శ్రీ శ. 1526 లో ఇతడు పానిపట్టు మైదానములో హిందూస్థానమును జయించియుండెను.) వడ్డకు ఇస్మాయిలు ఆదిల్ షా బుర్హాను నిజాం షా, సుల్తాను కులీ కుతుబ్ షా, తమ తమ రాయబారులను పంపుకొనిరని ఎత్తి, గతిలేని కలీ ముల్లాకూడ బాబరుకు ఒక దరకాస్తు పంపుకొనెను. అందులో యీ గీతిగా మనవి చేసెను, “ప్రభూ, నా బానిసలు నాసేవ కులు నా రాజ్యము నపహరించి నన్ను దాసునిగఁ జేసివేసిరి. తాము డక్కనుకు నయచేసిన యెడల, తమరికి బరారు, దొలతాబాదు కన్నముగా నిచ్చెదను.” ఈ సంగతి ఆమీరు బగీదుకు తెలియఁగానే కలీముల్లాను వెంటాడుటకు పారంభిం

చెను. బహునీల కడవటి రాజునకు మొదట బహునీలనకు,
అచ్చటినుండి అహ్మదు నగరమునకు వలాయనము కావలసి
వచ్చెను. ఇప్పుడుకూడ “బహునీ” పేరునకు ఉండిన మర్యా
దను బట్టి యీ ఆధరువులేని గాజునకు బుర్హాను నిజాంషా
గొప్ప గౌరవమును జూపెను. కాని కనుక బహునీ
అల్పాయువుచేత క్రీ. శ. 1527 లో, అసంగ బాబరు పాని
పట్టు యుద్ధమందు విజయమొందిన ఒక సంవత్సరమునకు తరు
వాత మరణించగా “బహునీ” పేరు శాశ్వతముగ చరిత్ర
నుండి నశించిపోయెను.

అ ధ్యాయ ము రి.

దక్కనీ రాజ్యములు.

నూరుద్దీను జహంగీరు చక్రవర్తుల మరణమువఱకు.

(క్రీ. శ. 1527 — క్రీ. శ. 1628)

బహ్మనీలను నాశనము చేసిన తరువాతకూడ బరీదీరాజులు ఎక్కువ ప్రాబల్య మేమియు సంపదించలేదు. ఈ బరీదీ వంశమువారు యిన్ని దినములవఱకు బీదరుయొక్క స్వాతంత్ర్యమును నిలువఁబెట్టఁగలిగియుండటకు నిజమైన కారణమేమనగా వీరి ఇరుగు పొరుగువారు, అనగా బీజాపూరు, గోల్కొండ అహ్మదునగరము రాజులు ఒకరిలో నొకరు యుద్ధము చేయుచుండుటయే. అమీరు బరీను ముప్పది యెనిమిది వండ్లురాజ్యమునేలెను. ఈ కాలములో నొకతూరి ఆదిల్షాహీయొక్క సైన్యములు ఉదయగిరి యుద్ధములో ఇతనిని ఓడించి బీదరుతోటను పట్టుకొనిరి. అమీరుబరీను నిషాలోమునిగియుండగా పట్టుబడి ఇస్లామిలు ఆదిల్షాహీయొక్క సన్నిధానమునకు తీసి

కొని పోవడెను. అయితే ఇస్కాయీలు దయాభివుగాన ఉద్యోగస్థుల సిఫారసు ననుసరించి, అమీరు బరీదు బతిమాలుకొనుటను జూచి, యితనికి బీదీరు, దాని చుట్టుబట్టున నుండు శ్రామములను తిరిగి యిచ్చి వేసెను. ఈ కాలములో కొందఱు బీదరు రాజులు తమ మేలు కీడు నెఱుంగలేనంత మంద బుద్ధిగల వారుగ నుండిరి. గిన దినము ప్రభుత్వముయొక్క బలము తగ్గుచు వచ్చుచుండెను. అమీరు బరీదుకు తరువాత అతని తనయుడు అలీ బరీదు సింహాసనమెక్కెను బీదరులో యితని సమాధి చూడఁదగినది. అలీకి తరువాత యీ రాజ్యము క్షీణించుటకు ప్రారంభించెను. తుదకు ఇతఁడు మరిణించిన ఇరువది అయిదు ఏండ్ల లోగానే అనగా క్రీ. శ. 1609 లో బీదరును ఆదిల్షాహీ కంపించునట్లు చేసెను.

2. ఇచ్చట బరారులో అలాయుద్దీను ఇమాదుషాకు తరువాత అతని కొడుకు దరియా ఇమాదుషా సింహాసనమెక్కెను. కానియితని కాలములోసూచించఁదగిన విషయములు ఏవియును లేవు. దరియా చనిపోయినతరువాత అతని తనయుడు బుర్హాను ఇమాదుషా రాజయెను. బుర్హాను మిక్కిలి చిన్నవయస్సు బాలుఁడైనందున ప్రభుత్వపు కల్పేము అతని ప్రధానమంత్రీ తుఫావలుఖాను చేతికి చిక్కెను. ఇతఁడు బుర్హానును ఖైదీగాఁ జేసెను, మఱియుతానే రాజ్యము నేలనాగెను.

అయితే మోసమునకు శలముకీడు సంభవించుటగదా! అహ్మదు నగరాధిపతుడైన ముర్తజా నిజాంషాకు ఇమాదుషాహీ వంశస్థులు బంధువులు. ఎప్పుడు యితని అధికారమును తుఫా వలుఖాను లక్ష్యపెట్టలేదో అప్పుడు అతడు బరారు మీదికి దండెత్తి క్రీ. శ. 1574లో అతని రాజ్యమునంతయు పూర్తిగా తన అహ్మదు నగరము రాజ్యములో కలుపుకొనెను.

3. ఇప్పుడు బహ్మనీ రాజ్యమునకు మూడు శాఖలు మిగత యున్నవి. ఒకటి బీజాపూరు, మఱియొకటి గోల్కొండ, మూడవది అహ్మదు నగరము. డక్కనులోని అల్లరులు, అంతఃకలహములు, యుద్ధములు, దుర్మార్గతనము, యివన్నియు డక్కను క్షీణదశకు కారణమై, యిట్టి క్షీణదశలోకూడ, రాజ్యము ఎంత చెడిపోవుచున్నను, యీ భూమి ఎట్టి మహా నీయులకు జన్మస్థానమైనదియు, ఆమహానీయులు హిందూ దేశము నందు పుట్టినందులకు దేశము మిక్కిలి గర్వించదగియున్నదని నీవు ఎఱుగఁగలవు.

గోల్కొండ : ఎంతవఱకు యీ రాజ స్థానము దైన నుల్తాను కులీ కుతుబుల్ ములుకుయొక్క యజమానుఁడు నుల్తాను మహమ్మదుషా బహ్మనీ ఏలించియుండెనో అంతవఱకు తన స్వాతంత్ర్యమును బహిరంగపఱచలేదు. ఈరాజమిక్కిలి మంచి

వాడు, ఉత్తమ ప్రభువు. ఇతడు చాలాకాలము రాజ్యమేలెను. ఈసమయములో రాజ్యము గొప్ప ఆభివృద్ధిని గాంచి నది. అయితేయితని కుమారుడు జంషీదు తానురాజగుటకు ప్రయత్నించుచుండెను. తుదకు కుట్రచేసి యితడుతనకుండి నుత్తాను కులీని గోల్కొండలో హత్యచేయించెను. తానున్నయముగ రాజాయెను. ఇతని కొన్ని సంవత్సరముల పరిపాలనలోనే అంశాంతి వ్రబలి, అమీరులు నుత్తాను కులీ చిన్న కొడుకైన ఇబ్రహీం కులీని గోల్కొండ సింహాసనముమీన గుర్తుండఁజెట్టిరి. ఇతడు యదివఱలో తన అన్నయొక్క దుర్మార్గతనమునకు భయపడి విజయనగరమున శరణుఁబొచ్చి యుండెను. ఇప్పుడు అమీరులు అతనిని రప్పించి మిక్కిలి వైభవముతో అతనికి పట్టాభిషేకము చేసిరి. ఇబ్రహీం గోల్కొండ రాజులలో నేల్ల మిక్కిలి గొప్పవాఁడుగఁ నెన్నఁబడుచున్నాడు. తనకు ఉపకారము చేసిన విజయనగరాధిశుని దర్బారులో తాను నేర్చుకొనిన తెలుఁగు భాషను ఎన్నడును మఱవలేదు. తాను రాజైన తరువాతకూడ యీభాషను అతడు చక్కగ పోషించుచుండెను. అతడు జనప్రియుఁడు, విశాల హృదయుఁడు, విద్వాంసుని నాదరించువాడు. ఈ ఇబ్రహీం కుతుబ్ షాహీ కాలములోనే గోల్కొండ కోటకు ప్రస్తుతస్థితి ఎర్పడినది. ఇతని కాలములోనే హైదరాబాదునకు సికింద్రాబాదునకు మధ్యనుండు దివ్యకొన నలుగేక సాగరమును గల

వరము నుర్పించబడెను. ఇతని కాలములోనే గోల్కొండ యొక్క సంపదను గుఱించిన ప్రఖ్యాతి దూర దేశములకు వ్యాపించెను. తురుష్కస్థానము, అరబ్బి స్థానము, పారసీకము, యీ దేశపు వర్తకులు యిచ్చుకు వచ్చి వ్యాపారము చేయఁ మొనరిడిరి.

4. అహ్మదు నగరము : అహ్మదు నగరముయొక్క స్థితిని కొంచెము వినుము. బుర్హాను నిజాంషాయొక్క పట్టాభిషేకమును గుఱించి ఇదివరకే చెదిరితిని. ఇతఁడు “బామషా” బిరుదును వహించెనుగదా. కాని వాస్తవముగఁ నితఁడు గుజరాతుయొక్క బహదరుషాహాలీకి మిక్కిలి భయంపడి యుండెను. ఒకా నొకప్పుడు బహదూరుషా దండయాత్రలో ఇతఁడు అతనిని అణచలేకపోయెను. అహ్మదు నగరమును యితనికి ఒప్పగించెను. ఇతని కాలములోనే జహాంగీర్ బాబరు చక్రవర్తి క్రీ. శ. 1526 లో ఘుడటి శానిపట్టు యుద్ధములోఁ జయించి డిల్లీని పట్టుకొనెను అటు తరువాత ఘోరు, రాజపుత్ర స్థానమువఱకు వ్యాపి చిని ప్రదేశమును జయించి ఉత్తర హిందూస్థాన మంతటిలో తనసత్తానము ఎగురుట్లు చేసెను. బాబరుకు తరువాత అతని కొడుకు హుమాయును చక్రవర్తి అయెను అతఁడు గుజరాతును జయించితన ప్రతినీధిని బుర్హాను నిజాంషా వద్దకు పంపెను. అతనికి గొప్పమర్బూదలో స్వాగత

వివ్వబడెను. బుర్హాను చనిపోయిన తరువాత యితని కుమారుడు హుసేన్ నిజాంషా సింహాసన మెక్కిను.

5. బీజాపూరు : బీజాపూరులో గుగానుఖ్ ఆదిల్ షా

తన రాజ్యములోను సైన్యములోను గొప్ప మార్పులను జేసెను. తన రాజ్యములో ఛార్సీ భాషకు బదులు ఉర్దూభాషను రాజభాషగా జేసెను.

వైదెన్న బడిచ్చు ఉదయగిరి యుద్ధములో ఇస్మాయిలు ఖీదరు సైన్యములను ఓడించికొన్ని రోజులనాకు ఉదయకోటను బహ్మనీ రాజధానిగాజేసికొని గురజరముయొక్క పురాతన వైభవమును పునరుద్ధరించెను. ఇతనితరువాత యితని కుమారుడు మల్లు ఆదిల్ షా సింహాసనమెక్కిను. కాని కొన్ని రోజులలోనే తన చెడ్డ నడతలచేతను ముష్టి కార్యములగతము గొప్ప వానికి, బీకవారికి, అంధునికి ముందు అసహ్యము కలుగునట్లు చేసికొని కారణముచేత యితని నాయునిమ్మ బాబూజీగనం యితని రాజ్యభ్రష్టునిగా జేసి యితని తమ్ముడు ఇబ్రాహీం ఆసెలును సింహాసన మెక్కించెను. ఇతడు మాల్గుజార్ కచ్చేరీలోను సైన్యము లోను మహారాష్ట్రులను, యితరజాతివారిని ఎక్కువగా నియమించెను. ఒక బ్రాహ్మణుని తనమంత్రిగా నేర్పించుకొనెను. ఇబ్రాహీమునకు ఇరు ప్రక్కలనుండి

విపత్తుఉండెను. ఒకటి యితని సోదరుడు అబ్దుల్లా పోర్చుగీసులతో కలియుటకు గోవాకు వెళ్ళియుండెను. మఱియొకటి గోల్కొండ అహ్మదు సగరము రాజులు యితని రాజ్యము మీదికి దండెత్తు ఉద్దేశముతో విజయ నగరాగ్రాహణమైన రామ రాయనితో కలిసి సంధిచేసికొనిరని అతడు వినియుండెను. అయితే యితడు యిరుపక్షములవారిని ద్వేషించినను అబ్దుల్లాను పోర్చుగీసులను ఓడించెను. ఈగీతిగ నన రాజ్యమును పరాగ్గీనము కాకుండ రక్షించియుండెను. విద్యులను నరసత్వమును పోషించెను. ఇతని కాలములోనే బీజాపూరులోని దివ్యమైన జామె మసీదునకు శంకుస్థాపన జేయబడెను. ఇబ్రాహీమునకు తరువాత యితని కొడుకు అలీ ఆదిల్ షా సింహాసనమెక్కెను.

6. అలీ ఆదిల్ షా డక్కనుయొక్క గొప్ప రాజులలో నొకడుగా నెన్నదగినవాడు. ఇతని కాలములో బీజాపూరు యొక్క కీర్తి నలుదిక్కుల వ్యాపించెను. ఇతని ప్రేరేపణము వలననే బహ్మనీరాజులు తమలో నొకటి కొకటికి ఉండు ద్వేషమును వదలి అందఱు ఒకటియై తమ శత్రువైన విజయ నగర సామ్రాజ్యమును జయప్రదముగ ఓడించిరి. ఇతని కాలములోనే బీజాపూరు ప్రపంచములోని విద్వాంసులకును పండితులకును (అశ్రేయస్థానము) కేంద్రమాయెను. ఇతని దాన

ధర్మము దాతృత్వము పారసీకము తూరాను పఱకు వ్యాప్తింది యుండు ప్రదేశమునంతయు సురక్షితముగఁ నుంచెను. కాని తనకుగాను మిక్కిలి తక్కువ ధనమును వ్యయపఱచుచుండెను. డాంబికములేని విధముగ తనజీవితమును గడపుచుండెను. సాదా బట్టలను తొడుగుకొనుచుండెను. తానే ఒక గొప్పవిద్యార్థి. తన అంత్యకాలమువఱకు వ్రాత చదువు అంటే అతనికి ఎక్కడ లేని కుతూహలము. తనతండ్రి వ్రాతంభించిన జామెమనీయను తాను పూర్తిజేసెను. తన ప్రజల సౌఖ్యము కొలకు నీజా పూరులో కాలువలద్వారా గొట్టములద్వారా ప్రతిబాట లోను ప్రతిఇంటిలోను నీటివసతులను కల్పించెను. శత్రుత్వములు గడచిపోయిన తరువాత నేటికిని అలాగే అవి చక్కచెడరక ఉన్నవి. ఇతరమతస్థులతో అతఁడు స్నేహభావముతో మెలఁగు చుండెను. అతని సైన్యములో ప్రతి జాతివారును ప్రతి మత స్థులును ఉద్యోగములోఁ నుండిరి.

7. విజయ నగరము : అదీ ఆదిల్ షా కాలములో బహుశా అన్నిటికంటే ముఖ్యమైన విషయము విజయనగ రావజయము. విజయనగర సామ్రాజ్య భాగములను నీజా పూరు, మిగిలిన యితర డక్కను రాజ్యములు తమలో పంచు కొనిరి. యూసుఫ్ ఆదిల్ షా కాలమునుండి విజయనగరము చక్కని ఆభివృద్ధిలోఁ నుండెను. విజయ నగరా ధీశుడైన కృష్ణ దేవరాయఁడు ఇతనివద్దనుండి రాయచూరును ముగ్గులును తీసి

కొనియుండెను. కృష్ణదేవరాయల తరువాత యితని రాజవంశము క్షీణించసాగెను. అన్యాయకండు రామదేవుడు సింహాసనాధిపతియై యెను. అప్పుడు విజయనగర సామ్రాజ్యము యొక్కకీర్తిగి నలుదిశల వ్యాపించెను. ఈ రామదేవునిదర్పారులోనే ఇబ్రాహీం తన తండ్రియైతాను కులీని గోల్కొండలో హత్య జేయించి తాను శరణు జొచ్చెను. అచ్చట పూర్తిగా ఏడు వీండ్లు నివసించెను. రామరాయని కుమారుడు చనిపోగానే అలీఆదిల్షా తాను స్వయముగ విజయనగరమునకు వెళ్లి రామరాయని పరామర్శించెను. ఇతనికి రాజు సున్నాగత మొసగెను. కాని యీ ప్రయత్నములోనే రామరాయడు తనకు సరిసమానముగ శౌరవము చూపలేదని అలీఆదిల్షాకు తోచెను. ఇతని విషయములో రామదేవుడు గొప్పఅహంభావముతోను, గర్వముతోను, ప్రవర్తించెనని యితని మనస్సులో బాగుగఁనాటుకొన్నది. రామరాయని గర్వము డక్కనులోని యితర రాజు కుకూడ విసుగు పుట్టించెను. అప్పుడు అందఱు తమతమ అంశకలహమునను జగడములను విడిచి పెట్టి ఒకటిగ కలిసికొనుటకు యోచించిరి. అట్లు ఒకటిగ చేరి రామరాయని లాంగడియనలెనని తీర్మానించిరి. హుసేన్ నిజాంషా తనీముద్దుకుమార్తె చాంద్ బీబీని అలీ ఆదిల్షా తనసోదరి హదియా సుల్తానాను హుసేను కుమారుడు షహజాద్దా ముర్తజాకునుయిచ్చి పెండ్లి చేయునట్లు

నిశ్చయించిరి. మఱయు అట్లబరీదుమాకును ఇబ్రాహీం కుతుబ్ మాకును యీ సాఫుమలో చేరుటకు ఆహ్వానము పంపవలసి నట్లు తీర్మానించిరి. మొట్టకు యీ రెండు వివాహములు అతివైభవముతో జంగెను. ఒక వధువు అహ్మదు నగరము నకును, మఱియొక వధువు బీజాపూరునకును వెళ్ళిరి. తదనంతరము అలీ ఆదిల్ రామరాయనికి యీలాగు చెప్పి పంపెను. “నా తండ్రి కాలములో విజయనగరమువారు ఏ కోటలను పెట్టుకొనిరో ఆ కోటలను మాకు తిరిగియిచ్చివేయుము.” రామరాయఁడు రాయబారులను మర్యాదతో గౌరవించలేదు. పౌరుషముగ మాటలాడెను. ఇందుకు సైన్యములన్నియు కీ. శ. 1565 లో శల్లికోటలో విజయనగర సైన్యము మీద పడి, విజయనగర సామ్రాజ్యమును పూర్తిగా నశింపజేసిరి. మరియు నా ప్రదేశములను తమలో తాము పంచుకొనిరి.

8. శల్లికోట యుద్ధమునకు తరువాతనే అహ్మదు నగరాధిపతిగారు హుసేన్ నిజాంషా చనిపోయెను. ఇతని కుమారుడగు యితని కుమారుఁడు మొదటి ముఘ్తా నిజాంషా రాజుయెను. తన ప్రభుత్వ ప్రాగంభదశలోనే బిరారు గాఢమును జయించి, అచ్చటి రాజవంశమును ‘నల్లింప’ చేసి, ఆ రాజ్యమును తన రాజ్యముగా కలుపుకొనెను. తన కుమారుఁడు మీరాను హుసేనుకు ఇబ్రాహీం అదిల్షా యొక్క

సోదరి' ఖదీజ నుల్తానాను యిచ్చి పెండ్లి చేసెను. అతి వైభవముతో పెండ్లి జరిగెను. వధువు యొక్క డోలీతో కూడ ముర్తుజా యొక్క సోదరి చాంద్ బీబీ తన సోదరుని చాలకాలమైన తరువాత సందర్శించుటకు అహ్మదునగరమునకు వచ్చెను. ఈ కాలములో బాబరు చక్రవర్తియొక్క మనుమడు, అనగా హ్యూమాయూను కుమారుఁడును, హిందూస్థానపు మొగలాయి చక్రవర్తులలో నెల్ల గొప్ప వాఁడునునగు అక్బరు చక్రవర్తి ఢిల్లీ సింహాసన మెక్కెను. తన దూరదృష్టిచేతను వివేకము చేతను తన ప్రజలనందరిని తాను ప్రేమించుటయేగాక, తనను ప్రేమించునట్లు చేసికొనెను; అనగా తనవారిగాఁ జేసికొనెను. అనేక ఉపాయములచేత అక్బరు చక్రవర్తి వివిధ జాతుల వారిలో ఐకమత్యమును కల్పించెను.

9. ముర్తుజ హుసేనుకు తరువాత అతని కొడుకు మీరా హుసేను సింహాసన మెక్కెను. అతఁడు నిర్దయాత్ముడైనందున అతి త్వరలో చంపఁబడెను. ఆమీగులు ఒక నభుచేసి ఆందులో యితని పినతండ్రి బుర్హాను కుమారుఁడు ఇస్కాయీలును సింహాసన మెక్కించునట్లు తీర్మానించిరి. ఆలాగే ఆమీరులు అతనిని చాతనుఁడి విడిపించి “ఇస్కాయీలు నిజాంషా”. అను బిరుదుతో సింహాసన మెక్కించిరి. ఇతని తండ్రి బుర్హానుఁడు అక్బరు దర్బారులో శరణుజొచ్చి యుండెను. తన కుమారు

రుడు రాజగుట యితని కిష్టములేక యుండెను. కాబట్టి తాను తిరిగివచ్చి తన కుమారుని తావులో తానే రాజయెను. తన నాలుగు సంవత్సరముల పరిపాలనము విక్కిలి శాంతముగ గడచెను. అహ్మదు నగరము యొక్క పోయిన వైభవమును మగల నెలకొలిపి, దానిని యెట్టింపుగా ప్రకాశింపజేయ యత్నించెను. బుర్హాను చనిపోయిన తరువాత అతని చిన్న కుమారుడు ఇబ్రాహీం సింహాసన మెక్కెను. కాని అతడు కొన్ని నెలలు మాత్రమే రాజ్యమేలెను. ఒక యుద్ధములో తన బాణమే తనకు తగిలి తన్ను తుదమట్టించెను.

10. ఇబ్రాహీం చనిపోగానే అహ్మదు నగరములో గొప్ప అల్లకల్లోలము బయలుదేరెను. ఇది యెల్లప్పుడు ఖీణదశను నూచించును. ఇబ్రాహీంయొక్క కొడుకు బహదరు కేవలము ఒకటిన్నర సంవత్సరము వయస్సు గల బాలుడు దీనిని జూచి వివిధములైన మంచినారు చెడ్డవారు సామాన్యధికారమును కోరిరి. కొందరు ఆమీరులు బహదరు రాజు అని చాటించిరి. కొందరు అహ్మదు అను వానిని రాజుగఁ జేసిరి. మరికొందరు ఖిల్జుండి ఆక్బరు చక్రవర్తిచే ఆతరుణమున మాల్వాకు సుబేదరుగా నియమింపబడిన తన కుమారుడు మురాదును అహ్మదు నగరమునకు రమ్మని ఆహ్వానించిరి తత్కాలమే షాజాదా మురాదు తన ముగలాయి రాజు

పుత్రుల సైన్యముతో అహ్మదు నగరముయొక్క ప్రహరిగోడ
ముందిర వచ్చి మకాము చేసెను; “ఇంటిలోని పోరు యింతింక
గావయ్యా” అన్నట్లు అహ్మదు నగరము అంతఃకలహము
లలో మునిగి యుండెను. మొగలాయి సైన్యముతో నిలిచి
యుద్ధము చేయువారు లేరైరి. ఇట్టి సదర్శమున గజానిషా
హాలు తమలో ఐకమత్యమును ఏకీభావమును లేనిచో తాము
ఏమియు చేయఁజాలనుని ఎరిగి తుదకు అందఱు ఒకటిమి
బహుదరును సింహాసన మెక్కించి అతనిని మనలి నాయకమ్మ
చాంద్ బీబీ అతని సంరక్షకరాజుగ నియమించిరి. చాంద్
బీబీ అహ్మదు నగరముకొరకు తన ధైర్య సాహసములను జూపి
తన ప్రాణమునకు తెగించి పోరాడిన విషయమునకై మన
మొత్తి గర్వించినను గర్వింపనచ్చును. స్యయానుగ కవచ
మును ధరించి, చేతఁ ఖడ్గమును బూని ఆమె యుద్ధరంగమున
యుద్ధనన్నద్ధురాలాయె. నాలుగు గంటలసేపు తీవ్రముగ
యుద్ధము జరిగెను. తుదకు మొగలాయి సైన్యము మూలకలసి
వచ్చెను. పాశాదా మురారు స్వయముగ చాంద్ బీబీ నుల్తా
నాతో సంధి చేసికొనెను. అహ్మదు నగరముయొక్క ఆమీ
రులు యీమె యొక్క ధైర్య సాహసములను జూచి సహింప
లేక పోయిరి. ఒక కక్షమువారు బయలుదేరి కట్టెలు చేసి
గెండు సార్లు మొగ్గులును ఆహ్వానించిరి. మరొకడు చని

పోయియుండెను. అతనికి బహు ఆ నకుమారుల రాజ్యములు యొక్క పరిధిక్రింద దర్బార్ బయల్ పాజుల డక్క, గతు ముజే దారుడుగల యుండెను. అతడు ఒక గొప్ప సైన్యముతో బయలుదేరి మొదట గోదావరీ తీరమున గోల్కొండ బీజా పూరు అహ్మదు గురజుయొక్క సమష్టి సైన్యమును ఓడించిన తరువాత నూటిగా లక్షాదు సగరమునకు వచ్చెను. అంతఃకలహముచేత చాంద్రిబీ చలపటబడెను. అహ్మదు సగర పట్టణమునకు వెనుకకు వత్తాడు ఎగురినాగను. బహదరుషా గ్వాలియరు కోటలో చేరినట్లుబడెను.

11. ఇతర నాకేసారిగ డక్క, సుప్రాంతము మొగలుల స్వాధీనము కాగలదని స్పష్టమగుచుండెను. కాని డక్కను యొక్క అధ్యష్టమువలన ఒక గొప్ప క్రమశాసన మొగలులను చుప్పది ఏర్పఱచిన బలముచేతనే అతడు గొట్టునటు వంటివాడు చిచ్చెను. అతడు కేవలము ఒక బానిసిడు. ఈతని పేరు మలిక్ అంటుడు. అహ్మదు సగర దిగ్విజయ సమయమున తన సామర్థ్యముచేత యితడు క్రమ క్రమముగా నభివృద్ధిగాంచుచు చాలతాబాదు సుబేదారుడాయెను. అహ్మదుసగరు పోయిన తరువాత, అఖిరులు తమ కలహములకు ఒడమిలకు పశ్చాత్తాపము నొంది మొదటి బుర్హాను నిగొషా యొక్క మనుమడైన ముర్తుజాను “ గుండవ ముర్తుజా

నిజాంషా" అను బిరుదుతో నిజాంషాహీ వంశము యొక్క పురాతన రాజధానియగు జనీరులో సింహాసన మెక్కించిరి. క్రీమక్రమముగా మలిక్ అబదుడు తన నిర్వాహణ శక్తి చేతను, సామర్థ్యముచేతను క్రమక్రమముగా రాజ్యమునకు ప్రధాన మంత్రి అయెను. ముస్తుజాను జనీరునుండి తన రాజధానియగు చాలతాబాదునకు సమీపముననుండు ఖడ్గీ (గీనినే యిప్పుడు బెరంగాబాదు అందారు.) ఆను గ్రామమునకుఁ గొనిపోయెను. ఇప్పటి నుండి తన మరణమువరకు నిజాంషాహీ రాజ్యమునకే గాక డక్కను ప్రాంతమునకుకూడ అతఁడు స్వతంత్రాధికారి అయెను. ఇతఁడు వీజా పూరు గోల్కొండ వారితో యీ ప్రకారము చెప్పెను. "మొగలుల నేడు నా వద్దకు వచ్చెదరు, రేపు మీ వద్దకు రాగలరు; గాన మీరు నాకు ధనము యిచ్చి సహాయము చేయును." ఈ రీతిగా తన దండయాత్రలకు యీ రెండు రాజ్యముల నుండి ధనము వసూలు చేయుచు వచ్చెను. పిమ్మట మలిక్ అబదు మహారాష్ట్రులు సామర్థ్యముఁ గలవారని ఎరిగి, తన సైన్యమును వీరితో నింపివేసెను. ఇందువలన వారిలో నొక నూతన తేజస్సు కలిగినది. మహారాష్ట్రులు సైన్య శిక్షణ పొందిరి, అచ్చట అక్బరు చక్రవర్తికి తరువాత ఆతని కొడుకు నూరుద్దీన్ అహమ్మదు జహాగీరు చక్రవర్తి అయెను. అతఁడు

ఒక కుమారుని డక్కను పంపెను. కాని మలిక్ అబరుడు డక్కనుయొక్క బలమును పెంచినవాడగుటచేత, మొగలాయి సైన్యమును ఓడించెను. వదినంపత్సరముల తరువాత మరల అహ్మదు నగరమును పట్టుకొని షాజహాను వచ్చువరకు మొగలుల రాష్ట్రములను పాడుచేయుచుండెను. తుదకు తాను మొగలులతో సంధి చేసికొనెను. అయితే షాజహాను యేదో ఒక మాట మీద తన తండ్రి మీద కోవగించి, ద్వేషముతో అతని మీద తిరుగబడెను. ఇదే అంబరుకు మంచి తరుణము మరల చిక్కెను. మహమూదు కుతుబ్ షా సుండియు ఇబ్రాహిం ఆదిల్ షా సుండియు కప్పము వసూలుచేసి, అహ్మదు నగరము కొలుపోయిన ప్రదేశములనంతయు పట్టుకొనెను. మొట్టుకు అతడు ఎనుబది, ఏండ్ల వయస్సున చనిపోయినప్పుడు తన యజమానుడు ముర్తజా నిజాంషా తరఫున అహ్మదు నగరుకు చేరిన రమారఖి అన్ని పురాతన ప్రదేశములను తన స్వాధీనమునందు ఉంచుకొనియుండెను.

12. యుద్ధరంగములో నిలచి యుద్ధము చేయుటలోనే గాక రాజ్యాంగ విషయములను నిర్వహించుటలోకూడ మలిక్ అంబరుకీర్తి వహించెను. అతని శత్రువులుకూడ అతనిని స్థూలముగా వలసి వచ్చెను. తన రాజ్యములోని భూముల సన్నిధిని అతడు కొలిపించి సరిహద్దులు ఏర్పరచెను. ఏర్పాటులు ఈ క్రి. ౩.

వెనుకటి శతాబ్ద మధ్యము వఱకు, అనగా అంగ్లయులు వచ్చిన తరువాత వఱకు సరియని అంగీకరింపఁ బడినవి గ్రామములను గుత్త యిచ్చుట చాలించి ఆశ్శాడు వ్యవసాయదారులు తమ పొలములకు యజమానులుగజేసి, ముత్తము ఆదాయములో మూడవవంతు సర్కారు ఆదాయపు శాఖకు చెల్లించవలసిన దని శాసించెను. ఇతని కాలమునందు రాజ్యములో సంపూర్ణ శాంతము యుండెను. రాజ్యమునందు అనేక స్కూలులుగ లేక జిల్లాలుగను, ప్రతిజిల్లా అనేక తాలూకాలు లేక బేళములుగను భాగించఁబడి యుండెను. గాఁచుముగో ధూముకు సంబంధించిన సాధారణ పావాలు గ్రామ సంఘాదులలోనే తిప్పుచేయఁబడుచుండెను. ప్రజలు పల్లె ధోనిముసకు సోవలసిన అవసరము లేనండెను. అది తలచుకొనంతరము ఏర్పాటులన్నియు తలక్రిందులుయైనవి. అహమ్మీదు చక్రవర్తి మరణించుటకు పూర్వమునుండియు అహ్మదునిగిరి రాజ్యములో బొత్తిగా త్రాణలేదనియు. ఒక దెబ్బతో నశించి పోవునని స్పష్టమగు చుండెను.

13. బీజాపూరు కథ ఆలీ అదిల్ షావఱకు విలసిల్ల గదా! ఆలీ తరువాత అతని అన్న కుమారుడు ఇబ్రాహీం సింహాసన మెక్కెను. ఇబ్రాహీంయొక్క బాల్యమునండియె అతని పిన్నతల్లి చాంద్ బీబీ, మఱియు సతర ఆమీరులును రాజ

కీయ పనులను చూచుకొనుచుండిరి. ఆయితే ఇబ్రహీం తనకు
 యుక్త వయస్సు రాగానే రాజ్యపరిపాలన విషయములను
 తానే చూచుకొని సాగెను. ఇతనికాలములో బీజాపూరు
 రాజ్యము, మలయాలను సముద్రతీరము, మైసూరునకు దక్షి
 ణము వరకు వ్యాపించియుండెను. ఇంచు మించుగా దక్షిణ
 ప్రదేశములలోనుండు రాజులు మహారాజులు యితనికి సామంత
 రాజులైరి. కాని బీజాపూరు ఆంధ్రకలహములచేత బలహీన
 మగు చుండెను. అక్కరు మహాచక్రవర్తియొక్క రాయబారి
 బీజాపూరుకు నచ్చిసప్పుడు ఆతనికి బ్రాహ్మి కప్పము కట్టన
 లని వచ్చెను. ఈ రీతిగానే మహారాజులు వివిధ మాయలు మాజ
 హానును డక్కను మోదికి దండనాలో మోసపుడు ఇనిహిం
 ఆదిల్షా చక్రవర్తి ఆజ్ఞను శిరసావహించునని వచ్చెను.
 అచ్చట మలిక్ ఆ బరుకు ఇబ్రాహీం భయపడుచు గెను. ఒక
 తూరి మలిక్ ఆంధరు కప్పము వసూలుచేయు ఉద్దేశముతో
 ఆదిల్షాహిం రాజ్యములో బలాత్కారముగ ప్రవేశించి ముఖ్య
 ముగ బీజాపూరును కొల్లగొట్టి పాడుచేసెను, ఇన్ని ఆపదలు
 సంభవించినప్పటికిని ఇబ్రాహీం ఆదిల్షా విరుధములైన హాన్స్
 విద్యులచే తన మహిమను గంభీరప జేసికొనుచుండెను. స్వయము
 గతాను సంగీత పారిగొడుగు. దివ్యమైన అక్షరములను
 వ్రాయగలవాడు. చిత్రకళయుండు నిపుణుడు. యుద్ధానికిని

యితని సమాధి బీజాపూరులోని దివ్యభవనములలోనొకటిగఁ గఁగింపఁబడుచున్నది. మొగలాయి చక్రవర్తి తరపునుండి బీజాపూరునకు వచ్చిన రాయబారి యీ నగరమును పొగడుచు వ్రాసియుండెను. మలిక్ అంబరు చనిపోయిన రెండు సంవత్సరముల తరువాత యిబ్రాహీం ఆదిల్షా చనిపోయెను. ఆనంపత్తరమే చక్రవర్తి నూరుద్దిను జహంగీరు లాహూరులో కాలధర్మమునొందెను.

14. ఇక గోల్కొండ రాజుల విషయమే బాకీ యున్నది. ఇబ్రాహీం కూలికి తరువాత మహ్మదు కులీ గోల్కొండ సింహాసన మెక్కెను. ఇతని కాలములో అహ్మదు నగరము నశించెను. తమ దేశము పరాధీనమగుటవలన అచ్చటి వారిలో అనేకులు సిగ్గుజెంచి తమ నివాసమునకు స్థలములను వెదకుచు గోల్కొండలో శరణుజొచ్చిరి. ఇందుచేత యీ నగరముయొక్క జనసంఖ్య ప్రబలినది. ఒక దినము అచ్చటి రాజు వేటకు పోవుచుండగా మూసీవదీ తీరమున ఒక పచ్చిక బయలునుచూచి యిష్టపడి అచ్చటనే ఒక నగరమును నిర్మాణము చేయుటకు ఆజ్ఞాపించెను. తన ప్రియసతియగు భాగ్యమతిపేర ఆ నగరమునకు “భాగ్యనగరము”ని నామంబిడునట్లు ఆజ్ఞనిచ్చెను. పదునెనిమిది వండ్ల తరువాత యీ నగరమునకే హైదరాబాదు అని పేరుమార్చి పెట్టఁబడెను. ఇదియే మన రాజధాని.

ఇచ్చట నేడు నీవు చూచు పురాతన గొప్పగొప్ప కట్టడములలో, ననేక భవనములు యీ మహాదు కులీ కట్టించినవి. ఉదాహరణము, చార్ కమాన్, పురాణపూల్, జామె మస్జిద్, చారుష్షా.

యితని కాలములో హైదరాబాదు మంచి అభివృద్ధిని పొందెను. సన్నని గదులు, మరణములు, పాఠశాలలు, మసీదులు, మందిరములు, వంటశాలలు, నూర్లగొలది పెరిగి యుండెను అని ప్రతీతి గలదు. మహాదు కులీ ఆక్బరు చక్క వర్తియొక్క ఆధికారమును ఆంగీకరించెను. అతని తరువాత అతని కొడుకు మహాదు కుతుబ్ షా సింహాసన మెక్కినను, ఇతడు మక్క మఱ్ఱినువకుల నాదివేసెను. మహాదు కుతుబ్ షా కాలములో మాజిహానుయొక్క రాయబారులు హైదరాబాదునకు వచ్చినపుడు వారికి మిక్కిలి వైభవముతో స్వాగత మొసంగబడెను. వారి ద్వారా ఢిల్లీకి కప్పము వంపబడెను.

దక్కను పాజహాను, ఆలంగీరు, నీగికాలము

(క్రీ. శ. 1658 - క్రీ. ప. 1707)

1. మలిక్ అంబరు మరణము తరువాత నిజాంషాహీ
సింహాసనముమీద రెండవ ముగ్తుబ్ సింగసాకు అధికార
ముండెను; కాని చాలతాబాదు షిష్కీ- వప్పశాఖీ నిజాం
షాహీ ప్రదేశములన్నియు మొగల సామ్రాజ్యమునందును
ఏదో ఒక విధముగ మలిక్ అంబరు కొంత భక్తిగ్రాను నుండి
తన్ను తాను స్వతంత్రించుకొనవలయునని ముగ్తుబ్ సింగ
మొట్ట మొదటి కోరిక. అయితే ఫతేగ్రాను నన సామర్థ్యముచేత
బాదుషాను కదలనియ్యక పోవుటయేగాక, చాలతాబాదు
కోటనుండి బయటికి పోనియ్యలేదు.

ఈన తండ్రివలె ఫతేగ్రానునకు కూడ స్వయముగ
యోగ్యతయు సైదేవ సామర్థ్యావళియు యుండిన యెడల

యిప్పుడుకూడ చాలా పనిచేసి యుండెడివాడు కాని తన శక్తి
చనిపోయిన తరువాత హిందూస్థానునకు చక్రవర్తిగా
నుండిన పాజహానుకు విరోధముగ ఒక బిల్లు వచ్చెను. తన
యజమానుని చంపి పాజహాను సూచనపైచి రౌజమానుని
కొడుకు హుసేనుకు పట్టాభిషేకము చేయించెను. బహుశా
ఫతేల్లాను చేసిన యాదుష్ట కార్యము చక్కనుగో సంతయు
యితని మీద రోష లు పట్టినందున దక్కనుగో శక్తి-ను
లవాసు నిజా-మాను ఒకభీష్మము కాటించి (హిందూ)ను
అర్థమును సమర్పించుటకు నిర్బంధించి. అప్పుడు పాజహాను మహా
బత్ ఖాయును చాలతాబాదు కోటకు స్వస్థానమునకు వచ్చెను.
మొగలుల శిక్షనొందిన సైన్యము తాబతాబాదను వూట్ట
డించగానే దక్కనీలు వారిని యుద్ధమునకు పోయిరి. తుదకు
కోటను ముగలులకు ఇచ్చి వేరవలసి వచ్చెను. ఈ కాలపు
వర్షాకాలం గూడుము; ఈ తులు లేవు. దైర్ఘ్యలేవు, బొటలు,
గుట్టలు బండ్లు మాత్రము ఉండినవి. అయినను చాలతాబాదు
దిగ్విజయ సమాచారము అచ్చటి నుండి వెల్లువైతూ గూడము
లోనుండు ఆగ్రాకు అందుటకు ఒకవారము లోపుగానే అంది
నదట. హుసేనును గ్వాలి యరుకుగొనిపోయిచెరిబెట్టునట్లుగ,
అతని గాజ్యమున తయుపట్టుకొనునట్లును పాజహాను ఆజ్ఞాపించెను.

2. అయితే చాంస్ నుల్తానా, మహిల్ అంబల్ వంశీ వారు యేరాజ్యము కొరకు తమ సామ్రాజ్యములను అర్పించిపో అట్టి రాజ్యము అంత సులభముగ సమీపించాలను. ఇప్పుడు పురాతన నిజాంషాహి రాజ్యములోనే భాగమైనను స్వతంత్రముగ నుండుట దుర్లభము. అయితే ఆహ్మదు నగరముయొక్క ఒక అమీరు షాహీఖాన్సై సాలతాబాదు పట్టుబడిన తరువాతనే నిజాంషాహి వంశస్థుడైన ముర్తుజాను షాగథ్ ఆనుస్థలము లో సింహాసన మెక్కించెను. వెంటనే అతి త్వగలో ఇశ్రాము మోసగించి జనీరుకోటను కూడ పట్టుకొని ముర్తుజాను ఆచటకి కొనిపోయి కూర్చుండఁ జెట్టెను. ప్రభుత్వమునకు స్వామ్యగా (ఆనగా ప్రధాన మంత్రిగా) తన్నుతానే జేసికొనెను. ఒకరి వెనుకఁ నొకరు కోటలను పట్టుకొనుచుండిరి. తుదకు సన యజమానుని పేరట బాలఘాటువఱకు వ్యాపించియుండు ప్రదేశములసంతయు పట్టుకొని స్వతంత్రించి రాజ్యము నెలఁప గెను. నిజముగ యీషాహీ ఖడ్గీకి (చౌరంగాబాదుకు) సమీప మున నుండువాఁడు. ఇతని తండ్రి మాలోజీకి నిజాం షా గా ప్రభుత్వము తరపుననుండి “రాజా” అను బిరుదును, బిరుదు కొటకు తీధికారమును దొరకినవి. మాలోజీకి సంతానము లేక యుండెనట. ఒక ముసల్మాను సాధువు షాసూరీవు వద్దకు ఆయి గ్రహము పొందుటకు మాలోజీ వెళ్ళెనట. అతనికి యిద్దరు

కొడుకులు పుట్టరట. వారిలోఁ నొకనికి సాధువు పేరట పెరిపుజీ అనిన్ని, మఱి యొకనికి మాజీ యనిన్ని నామంబు లిడిరట. ఈమాజీ కుమారుడె మహారాష్ట్రీల నాయకుడైన శివాజీ. మెట్టుకు మాజీ చాల కాలమువఱకు తన దేశముయొక్కయు తన యజమానుని యొక్కయు న్వాతంత్ర్యమును స్థిరముగ నిలువలేక పోయెను. జసీరు ప్రభుత్వము మొగలులగు రాగాసే, ఆహ్మదు నగర మశస్థులలో కడపటి రాజైన ముర్తుజాను ఔరంగజేబుయొక్క ప్రతినిధియైన ఖాన్ ఓమాను ఖానుకు అతఁడు ఒప్పగించెను. తాను మహ్మదు ఆదిల్ షా యొక్క దర్బారులో ఉద్యోగమును సంపాదించు కొనెను. ఇది క్రీ. శ. 1635 లో జరిగెను.

3. బీజాపూరు చేరినతోడనే మాజీ యీ రాజ్యమునకు మనఃపూర్వకముగ సేవ చేసెను. మొగలుల ఒత్తడివలన డక్కను రాజ్యములలో మునుపటి శక్తి లేకుండెను. అయితే ఇతఁడు మహ్మదు ఆదిల్ షాకొఱకు ఇంచు మించుగా దక్షిణ హిందూస్థానమంతయు, మైసూరు, ఇంజివఱకు, జరుంచెను. కాని నిజాంషాహి రాజ్య దిగ్విజయ మనంతరము, బీజాపూరు గోల్కొండ స్థితి కేవలము సామంతరాజుల స్థితికి దిగిపోయెను. ఏల ననగా, మాజహను యీ రాజులవద్దకు తన రాయబారిని

పావుచుండెను యు, అతఁడు యీ రాజ్యములలో ప్రవేశించి గాన ఆదిరీషా కుతుబ్-షా గాజులు వీరికి స్వాగత ముసంగుటకు వచ్చుచుండిరినియు నియమింప కప్పమును చెల్లించుచుండిరినియు మన పెరుగుదలము, మొగలలు హిందూలో విశేష భాగమును ఎట్టుకొనిన కారణముచేత, దానిని నాలుగు భాగములు (సుభాలు) చేయవలసి వచ్చెను. (1) సప్తత్యేకముగ డక్కను, దానికి రాజధాని హైదరాబాదు (2) తెలంగాణ దానికి రాజధాని నంద్యాల (3) భాద్రాచలము, దానికి రాజధాని అసిరగట్టి (4) బరార్, దానికి రాజధాని ఎలచుపూరు నిలిచెను.

సాధారణముగ డక్కనుకు సుబేదారులుగ యెన్నడైన నొక రాజ కుమారుడు (జువాదా) ఉండెను. ఉదాహరణము మాజా, ఔరంగజేబు, లేక ఎవరైన ఒక గొప్ప సేనా నాయకుఁడు సుబేదారులుగఁబడి యుండిరి. కొన్ని వేళ్లలో నమయ సందర్భములనుబట్టి అవసరముపడిన యెడల బానుషా స్వయముగ డక్కనుకు వచ్చుచుండెను. ఔరంగజేబు మహారాష్ట్రలను డక్కను రాజులను జయించుటకు డక్కనుకు వచ్చి ఇంచు మించుగా యిగునది అయిదు ఏండ్లు ఖడ్గీని తన రాజధానిగఁజేసికొనెను. దానిపిమ్మట మార్చి ఔరంగజేబు అని పేరు పెట్టెను. మొగలాయి రాజ్యములో జనుల అభి

మానము అభివృద్ధి నొందునకు డక్కనుకు వచ్చిన మాహి నేసలకు సంబంధించిన ఆఫీసరుల వరులను కీవు చదివిన యెడల, మొగలులు, సరాసులు, రాజపుత్రులు, తుర్క-మా నులు, డక్కనీ-ల, ఉండిరని నీకు తెలియఁగలదు. ఈ మొగ లాయి బాదుషా తన ప్రజాపదవిని సహూనముగ చూచు చు డక్కని పరిపాలన ప్రతిపాదించుచు

1. డక్కను సుల్తాన్లుగ జయించుటకు మొగలు లకు గొప్ప కష్టము సుడివలసి వచ్చెను. ఈ కాలములో ఒక నూతన పరాక్రమిగాలి ఖుహరాష్ట్రాధిపతి జన్మించెను. తన వైర్య సాహసములచేతను, తన బుద్ధి బాహుళ్యముచేతను అనేక ఆదిల్ షాహీ కోటలను పట్టుకొనెను. తన విమారుని దగ్గరను నిలువమని షాహీతో కింద షా చెప్పినను, షాహీ యేమియు చేయలేక పోయెను. బాదుషా యితనిని దెబ్బతో నుగ్రహణము చేసెను. తన కేళిమును, కిందగా పూని, దాని మట్టున బట్టులను. ఈ కోటలను పట్టుకొను బోవుచుండెను. నివాసీ నలుదిక్కుల నుండి గ్రామములు కొల్లగొట్టి, అచ్చటి జనులవద్ద నుండి రూసాయలను (సొంపు) సమూహము చేర్చుకొని తన బలమును పెంచుకొనెను. అతనిని షాహీ షాహీని మింగి ఒకప్పుడతడును పలకెను, కాని అది నిష్ఫలమైన మాటయెను.

5. యిష్టము శివాజీకి బ్రజాస్థులరు ప్రభుత్వమునుండి ధయములేక యుండెను. అందుచేత అతడు ముగలాయిల ప్రదేశముల తట్టు తీరిగి, పూర్తిగా కొల్లగొట్టి, నూరతు రేవు మీదికి దండయాత్రచేసి, గౌరంగజేబు సుబేదారుని పూనా నుండి ఎగుగెత్తి పోవునట్లు చేసెను. తన ప్రియమైన నేనాధిపతి మీఞ్గా రాజా జయసింగును బొరంగజేబు శివాజీ మీదికి పంపెను. తుదకు శివాజీ బాదుమాకు లొంగవలసి వచ్చెను. అయితే శివాజీ ఊరక యుండలేదు. ముగలుల ప్రదేశముల పైబడి పండయాత్రలు చేయుచుండెను. క్రీ. శ. 1674 లో మహమ్మదాబాద్ రాజ్యములో తన వట్టాభిషేకమును చేసికొని “మహారాజ శివాజీ” అను టిరుదును వహించెను.

6. బ్రజాపూరులో ఆది ఆదిల్షాకు తరువాత యితని కుమారుడు సికిందరు ఆదిల్షా సింహాసన ముక్కినా. ఇతని పరిపాలన ప్రారంభదశలో ఆదిల్షాహి రాజ్యము ప్రాబల్య మును పొందుచుండెను. సంపద సమృద్ధిగఁ గుండెను. కల్బకోట చీటి బట్టలు, డక్కను ఉక్కు సామానులు, ఇనుపు వస్తువులు, దవ్వమైన సన్నని బట్టలు, రత్నకంబళ్ళు, జముగాణములు, టమాళ్ళు; చీరలు, వివిధములైన కాగితములు, పీని గన్నిటి కిని బ్రజాపూరు ప్రసిద్ధిగాంచినది. కాని జనులలో సోమరి తనము, బుద్ధి నూంద్యము, మరియు ననేక దుష్ట లక్షణములు

బయలుదేరినది. ఈ కారణముల చేత గాజుహను, గొట్టిగొట్టె గంపెను. సమయము దొరకగానే చెట్టుమెదట మహా రాష్ట్రము తమ దండయాత్రతో రాజ్యమును ఊపిరి యాడ కుండఁ జేసిరి. పిమ్మట మిగిలియుండిన దానిని ఆలంగీగు తుద ముట్టించెను. ప్రార భములో బీజాపూరును మహాగాస్ట్రులు ఊభయము కలిసి మొగలాయి సైన్యముల నెదిరి దిరి. మిగిలిన రాజు జయసింగు బీజాపూరునుండి ఔరంగజేబుకు మగల్గి పోవలసి వచ్చెను. ఔరంగజేబు దృష్టిలో శివాచి, బీజాపూరు రెండు కంటకములుగఁ నుండఁ జిహ్వాలో ఏది నిలిచును ఆదిల్షా అట్లు వర్ణించెనను నెన్నఁచో బీజాపూరు మూడికి దండెత్తి క్రీ. శ. 1686 లో ముగించి రాజ్యమును భాగ్యేశ్వర ముగ నకింపఁజేసెను.

7. పురాతన డక్కనీ గాజుహనులో గోల్కొండ ఒకటి మాత్రము కాకి ఉండిపోయినది. దాని రాజధాని స్థాన రాజులు. మహిమను చక్రవర్తి పోయినా ఆ దక్కనీ అట్లుగా కుతుబ్షా గాజుహను. అహమదులాఖాన్ ఉల్ ఖల్జీగొట్టెలలోను అంబ; కలహానులు పోరాటములు పెరిగి కల్హాను నానాటికి తక్కువగా పోవుచుండఁ జూడఁబడినదిగా నుండిన మీర్ జుమ్లా అట్లు ల్లాలో కలహించి జుమ్లాగారిని పోవదగిన వెళ్ళిపోయెను. ప్లాగరాజులు సురక్షము పొందిరి మహిమము

ద గొప్ప కళాని, మునిసి పాఠశాలలో ఉండేవాడని అబ్బిల్లా
 కిష్కంబు తెలుసుకున్నాడు. అతనిని గురించి మరల అన్ని అన్ని
 విషయాలను విన్నవించి, వానిని విన్నవించుకొని, అతనిని కష్టము
 కలిగి నూపాదుని పెట్టి, అతనిని పెట్టి, అతనిని పెట్టి, అతనిని
 మహమ్మదు నాల్గవకు అప్పగించి, అతనిని పెట్టి, అతనిని
 యొక్క నేర్పు, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని,
 అబ్బిల్లాకు తగువాటి అన్ని అబ్బిల్లా, అతని, అతని, అతని, అతని,
 పేరు తానానా) గోల్కొండను గూర్చి చెప్పి, అతని బిక
 పాఠశాల, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని,
 వులైన వానితో లాను కట్టి, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని,
 కాగానే అతనితో మరల సమాధి - సమాధి - సమాధి - సమాధి
 పాఠశాల ఎదనగా, మొగలను, అబ్బిల్లాకు మీద చంద
 యాశ్ర చెయ్యగా, మొగలను తన సైన్యమును సహకారము
 వంపి యుండవలసివది. మొగల ఆలగీరు నాల్గవకు మిమికి
 దండెత్తి వచ్చి, మొగలని మొగల, మొగలను బిష్కంబు
 నట్లు నిర్బంధించెను. అయితే అతని మొగలకు అబ్బిల్లా
 తేదు. శివాబి యొక్క - మొగలను పెట్టి, అతని, అతని, అతని,
 స్నేహము చేయుచున్నదిని మొగల, అతని, అతని, అతని,
 తాను స్వయంగా పెట్టి, గోల్కొండను పెట్టి, అతని,
 ఈ ముట్టడిన మొగలను, అతని, అతని, అతని, అతని, అతని,

ఖాజా అబిద్ ఖలీచ్ ఖాను ఉండెను. ఇతని మనుమడు మొదటి హజ్రీతు అనఫ్ జా. అతని సంతతివారే నేటివఱకు హైదరాబాదు సింహాసనము నలంకరించుచున్నారు. ఆలంగీరు యొక్క సైన్యము బలముఁ గలిగి యున్నను గోల్కొండ వారు తమ ప్రాణములకు తెగించి తీవ్రముగ యుద్ధము చేసరి. అబ్దుల్ రాజాకులారీవంటి పరాక్రమశాలులు తమ శౌర్యముచు జూపి అద్భుతమైన కార్యములను చేయుచుండగా పగ వారుకూడ మెచ్చుకొనక తప్పదాయె కాని క్రీ. శ. 1687 లో ముట్టడి అయిన అనేక నెలల తరువాత తుదకు గోల్కొండను చక్రవర్తి ఔరంగజేబు ఆలంగీరు తన స్వాధీన పఱచుకొనెను. ఈ రీతిగా హిందూదేశము సంతయు ఒకే చక్రవర్తి పాలించ సాగెను.

8. బీజాపూరు గోల్కొండ విజయమునకు కొన్ని ఏండ్లకు ముందు శివాజీ కాలధర్మముఁ నొందెను. ఇతని తాతపులోయితిని కుమారుఁడు సంభాజీ మహారాష్ట్రలో రాజుయెను. తన తండ్రివలెనే అతఁడు కూడ సమర్థుఁడు. దూర ప్రాంత్యములనుండు మొగలుల ప్రదేశముల కొల్లఁ గొట్టి అచ్చటి ప్రజలవద్ద నుండి “చాతును” వసూలుచేయు చుండెను. తుదకు అతఁడు చక్రవర్తి అధికారులచే పట్టుబడి చంపఁబడెను. ఇతని కొడుకు పాహాను చక్రవర్తి అని

ప్రేమలో తనవద్దనే ఉంచుకొనుచుండెను. ఇతనిని తన దర్బారులో పోషించుచుండెను.

9 నలువది తొమ్మిది ఏండ్లు రాజ్యము నేలి క్రీ. శ. 1707 లో ఔరంగజేబు చక్రవర్తి దివికేగెను. చాలతాబాదు నకు సమీపమున ఖుల్దాబాదు అను చోట అనేక దైవభక్తిగల వారికిని, మతాచార్యులకును సిమీపమున భూగతము చేయు బడెను. అతనడు మరణశాసన పూర్వకముగ యీ ప్రకారము కోరియుండెను. “నా సమాధి కేవలము సామాన్యముగ నుండవలెను. ఏ విధమైన గోపుర శిఖరముగాని, గోరీగాని, కట్టకూడదు.” అలాగే నేటికిని యీ చక్రవర్తి సమాధి కేవలము మట్టిలోనే కట్టబడి యున్నది.

డక్కను పరిస్థితులు

ఆజంషా చక్రవర్తి ప్రకటన మొదలు

మొదటి హజ్రతు ఆనఖ్ జాయ్ క్క నిరంకుశ ప్రభుత్వమువరకు

(కీ). శ. 1707 మొదలు 1723 వరకు.)

1. ఔరంగజేబు చనిపోయినపుడు అతని జ్యేష్ఠ కుమారుడు బహదరుషా కాబూలులో నుండెను. రెండవ కుమారుడు ఆజంషా డక్కనులోనే తన తండ్రివద్ద నుండెను. అందుచే ఆజంషా వెంటనే అహ్మదునగరము వచ్చి తాను చక్రవర్తియని ప్రకటించెను. ఇతఁడ అమీరు లందరిలో గాజి యుద్దీనుఖాను ఫిరోజు జంగును, అతని కొడుకు నవాబు చీకొకల్ చీఖానును తనతోకూడ పిలుచుకొని మాటిగా ఆగ్రా తట్టు వెడలెను. ఆజం ఆగ్రా చేరుటకు ముందే బహదరుషావచ్చి చెరెను. తన తమ్మునికి యీ రీతిగా చెప్పి పంపెను:—
“నీవు కోరినచో డక్కనుకు సుబేదారుఁడుగఁ నుండుము. నేను

అగ్రహారమువలన రాజ్య సింహాసనమునకును కిరీటమునకును నాకు హక్కుగలదు." అజం వినలేదు. అన్నతో యుద్ధము చేసెను; కాని యుద్ధములో తాను, తన కుమారుడు మడసిరి. బహదూరుషా సింహాసనమెక్కిన తరువాత యితనితో తన అందరి కంటె చిన్న తమ్ముడు షాజాదా కాంబక్కు తిరుగుబాటు చేసెను. అతడు హైదరాబాదును తన రాజధానిగా చేసికొని, అచ్చట మరియు బీజాపూరులో తన పేరట మసీదులలో దైవ ప్రార్థనలు చేయించెను. బహదూరుషా తన తమ్మునికి ఎంతో సమాధానము చెప్పి చూచెను గాని, కాంబక్కు సైన్యబల గర్వమువలన మైమరచి యుండెను; డక్కనుతో తృప్తి నొందక, అన్నతో యుద్ధముచేసి, అజం వలెనే తానును నశించెను.

2. మొదటి బహదూరుషా అయిదు వండ్లు మాత్రమే రాజ్య మేలెను. ఇతడు మరణించిన తరువాత యెప్పటి వలెనే మరల యితని కుమారులలో అంతః కలహములు బయలు దేరినవి. ఈ కారణము చేతనే మొదటి నుండికూడ రాజ్యము యొక్క పునాదులు చాల సడలిపోయినవి. బహదూరు యొక్క కడపటి కొడుకు మొట్ట మొదట ప్రభుత్వపు ఖజానాను తన స్వాధీనము చేసికొనెను. పిమ్మట తానే రాజుని ప్రకటించెను. అయితే యితని మిగిలిన ముగ్గురు సోద

దేలు ఒకటి అయి యితనిని ఒడించి, తుద ముట్టించిరి. ఈ ముగ్గురు తమలో తాము కలసించ సాగిరి. తుదకు వీరిలోఁ నొకఁడు జహాందారుమా సిఃవాసన మెక్కిను. అయితే నవాబు చీకకలిచ్ ఖానుకూడ యితర అమీరులవలెనే జహాందారునకు ప్రతి కూలముగనుండి ఫరీక్ సీరును డిల్లీ చక్క వర్తిగ చేసెను. ఫరీక్ సీరు నవాబు చీకకలిచ్ ఖానును “నవాబు నిజాం ఉల్ ముల్క్” అను బిరుదుతో డక్కనుకు నుబేదారుఁడుగ నియమించెను. అట్లే వారు ఔరంగాబాదు నకు వెళ్ళి నుబేదారు సదవిని స్వీకరించిరి.

3. అక్బరు, షాజహాను, ఔరంగజేబు ఆలంగీరు పాటు పడి అభివృద్ధికి తెచ్చిన హిందూ దేశము యిప్పుడు ఐకమత్యము లేక అంతఃకలహములతో బాధపడుచుండెను. దేశములో ప్రతి మూలలోను శాంతము లేకపోయెను. తన తమ్ముఁడు ఆజమును ఓడించిన తరువాత బహదూరుమా ఉత్తరమునకు వెళ్ళు నపుడు షాహూజీని విడుదలచేసి ఆతనిని మహారాష్ట్ర రాజుగ నియమించెను. అయితే సంభాజీ తమ్ముఁడు రాజా రాముని భార్య తారాబాయి తన కుమారుఁడు చనిపోవుటయు, తన నవతి కుమారుఁడు రాజు అగుటయు చూచి ఓర్చి ఉండ గలదా? షాహూజు పోటిగా తన తనయుని రాజుగాఁ జేసి

కొల్హాపూరులో పట్టాభిషేకము చేయించెను. మహారాష్ట్రీల అంతఃకలహములలో షాహూ జయించెను. ఈ కలహముల ఫలితమే మన షాహూ వంశస్థులు బలహీనులయిరి. మహారాష్ట్రీల వీర్వా (వ్రథానమంత్ర) వునా నివాసి. అతఁడు మహారాష్ట్రీలలో గొప్పవాఁడును, బలవంతుఁడాయెను. సుబేదారువద్దనుండి బలవంతముగా చెత్ (ఆదాయములో నాలుగవ భాగము) వసూలు చేయసాగెను.

4. నవాబు నిజాముల్ ముల్క్ డక్కనుకు వెళ్లుట వలన యీ కష్టములు తీరియుండును. కాని కుతుబ్ షాద్ ముల్కును, అమీరులు మ్రాసను అవి ముండ్లవలె పొడుచుచుండెను. అందుచే వీరు యిరువురు ఏదో ఒక చిన్న సుభాకు అధికాశము చిక్కిన చాలునని తలచుచుండిరి. మెట్టుకు నిజాముల్ ముల్కుమురాదాబాదునకు సుబేదారుఁడుగ నియమించబడెను. అమీరులుమ్రాస డక్కనుకు సుబేదారుఁడాయెను. హిందూ దేశములో చక్రవర్తి ఫరూక్ సీరు అతి దుర్బలుఁడాయెను. తత్ఫలముగ అతని సుబేదారుఁడు అతని ఆధీనములో లేక యుండెను. అతఁడు డక్కను నాయబు సుబేదారునకు యీ ప్రకారము వ్రాసెను. “నీవు అమీరులుమ్రాసు ప్రతి కూలముగ వర్తించ వలసినది.” అమీరులుమ్రాస బలాత్కా

రముగ డక్కను సుభాను తన స్వాధీనము చేసి కొనగానే
 షాహూజీకి రహస్యముగా యీ ప్రకారము రాయబారము
 పంపెను, “నీవు మా సుబేదారునిచోట్ కట్టునట్లు అజ్ఞాపించు
 ము.” అమీరులుచూచి మహారాష్ట్రలకుఁ జడియు చుండెను.
 అందువలన తన సామర్థ్యముచేత షాహూజీకి చాతునిచ్చుటకు
 వాదానము చేసి, డక్కను సుభానంతయు యితనికి అప్పగించి
 తన శత్రువులను, చక్రవర్తిని తుద ముట్టించు ఉద్దేశముతో
 ఢిల్లీ దిక్కునకు వెళ్ళెను. ఢిల్లీ చేరి ప్రతి ముఖ్యమైన చోట
 మహారాష్ట్రల నియమించి తాను స్వయముగ మాలాకోబలో
 ఉండుకొని ఫర్రుక్ సిరాను తీసివేసి షాబాదా “రఫీ ఉద్ర
 జాతును” సింహాసనమీది కూర్చుండఁబెట్టెను. ఇట్లు చేయుట
 చరిత్రలోనిదే మొదటి తడవ. ఇప్పుడు యితని మంత్రులు
 నిజాం ముల్ ముల్క్ యొక్క బలమును నిర్మూలము చేయుటకు
 యత్నించిరి. గతిభిన ఆమీరుల బాధ్యులు, నూర్లకొలది జనులు
 యీ మంత్రులకు కానివారు ఢిల్లీ వదలిపెట్టి నిజాముల్
 ముల్క్ తోకూడ మార్వాకు వెళ్ళిపోయిరి. ఆ సహాయుడైన
 బాదుషా యీ మంత్రుల చేతులలో కేవలము కీలుజ్జామ్మ
 వలె ఉండెను. రాజ్యాంగ విషయములలో నితనికి సంబంధమే
 లేకుండెను. ఇతని మరణానంతరము యితని మంత్రులు యితని
 అన్న రఫీయుద్దాలను “షాజహానుసాని” అను బిరుదుతో

సింహాసనము నెక్కించిరి. రఫియుద్ రజాతు కూడ వీరు చెప్పినట్లు నడుచుకొనుచుండెను. కొంత కాలము వ్యర్థముగ యింతఁడు కూడ సింహాసన మలంకరించగా, కాలధర్మము నొందెను. ఇప్పుడు అమీరులుమా), కుతుబుల్ ముల్క్ జహాంగీరు యొక్క పెద్ద కొడుకు మహజాదా రోషను అత్తరును చెఱునుండి విడిపించి “మహమ్మదుషా” బిరుదుతో సింహాసన మెక్కించిరి. ఇతని పేర వారు హిందూరాజ్యము నేల సాగిరి,

5. బహుళా రాజ్యములో నంత ఒక అమీరు మాత్రమే యీ కుట్రలలోఁగాని చెడ్డ పనులలోఁగాని చేరక ప్రత్యేకముగ యుండెను. వారే నవాబు నిజాముల్ముల్కు గారు. అమీరులుమాలోను చేరలేదు. ఏలననగా, సయ్యదు సోదరులు యితనిని సంశయించిచుండిరి. మహమ్మదుషా చక్రవర్తి యొక్క నాయనమ్మ, అనగా పాతలం బహాదరుషా యొక్క భార్య, మంచి బుద్ధిమంతురాలు, చక్రవర్తి అధికారములన్నియు మట్టిలోఁ గలిసినవని ఎరిగి, దీర్ఘాలోచన జేసి నిజాముల్ముల్కుతో యీ ప్రకారము చెప్పెను. “ఇది మంచి తరుణము. రాజ్యములో ఒక ముక్కవైసను నిలువ దలచినచో నీవు డక్కనుకు వెళ్ళి పొమ్ము. “నవాబు నిజాముల్ముల్కు దినిని విని నూటిగా బర్లానుపూరు దిక్కునకు

వెళ్ళెను. పుర్రానది యొడ్డున ఆమీరులుమా యొక్క అన్న కొడుకు ఆలం అలీఖానును ఓడించెను. దీనినివిని ఆమీరులు(మా మరేమియు చేయలేక, మహమ్మదుషాను విలుచుకొని సూటిగా డక్కను దిక్కునకు వెళ్ళెను. తుదకు ఢిల్లీనుండి కొంచెము దూరము వెళ్ళినాడో లేదో తాను ఆమీరుల కుట్రలో తగులు కొని చంపఁబడెను. నవాబు నిజాముల్సుల్తానుది విని రాజ్యమునకు నిజమైన శత్రువు నశించెను అని చెప్పెను. తక్షణమే తన బాదుషా యొక్క నిష్కాపట్యమును ప్రకటించి ఆయుధములను క్రింద వడవైచెను. కుతుబుమ్ముల్కు పట్టుఁబడి చంపబడిన తరువాత బాదుషా నవాబు నిజాముల్సుల్తానును రాజ్యమునకు ప్రధాన మంత్రిగ నియమించి ఢిల్లీకి తిరిగి పిలిపించెను.

6. ఢిల్లీచేరి నవాబు నిజాముల్సుల్తాను మరియొక విషమమును గ్రహించెను. అదేమనగా ఆంతఃకలహములవలన, పోరాటమువలన, కుట్రలవలన రాజ్యముయొక్క పునాది బొత్తిగా నడలిపోయెను. రాజ్యములో సంరక్షింపఁబడదగిన భాగము డక్కను ఆనియు, అట్టి కార్యమును ఒనర్పదగిన వాఁడు తానే ఆనియు నవాబు నిజాముల్సుల్తాను నిశ్చయించుకొనెను. మెట్టుకు తాను ఒకనాఁడు వేటకు వెళ్ళునెవముతో మాల్యాత్ము వెళ్లెను. అచ్చటినుండి మహారాష్ట్రుల తిరుగుబాటును గుర్తించుకొరకు అహ్మదాబాదు తట్టు వెళ్ళును.

డక్కనుకు నాయబు సుబేదారుడు ముబారక్ ఖానుయొక్క తిరుగుబాటును గుటించి విని అతని వెంటబడి బీరారులో షకర్ ఖేడ్ అనుచోట చక్కగా ఓడించెను. మహమ్మదుషా ఇదంతయు వినగానే తన సంతోషమును వెలిబుచ్చుచు నిజాముల్కుల్కు ఒక ఫర్మాను పంపెను. మతియు “అసఫ్ జా” అను బిరుదును ప్రసాదించి గౌరవించెను. మతియు యీ రీతిగా హెచ్చరించెను. “తిరుగబడువారికి దండన శిరచ్ఛేదము. నా ప్రియమైన ప్రజల క్షేమముకొరకు రాజ్యములో శాంతము నెలకొల్పుటకు యత్నించుము.” ఢిల్లీనుండి యీ ఆజ్ఞగాని లేక యితర ఆజ్ఞగాని వచ్చిన యెడల నిజాముల్కుల్కునకు ఏమి భయము? ఏలననగా డక్కను షకర్ ఖేడులో జయమును పొందెను. అయినను ఆతఁడు యీ రాజ సన్మానమును మిక్కిలి గౌరవముతో శిరసావహించెను. క్రీ. శ. 1724 లో హైదరాబాదునకు వెళ్లి తాను యిదివరకే సంపాదించిన ప్రభుత్వమును స్వయముగ వహించుకొనెను.

తన ప్రభుత్వములో తనకు బాదుషా పంపిన ఫర్మానులో నుదహరింపబడిన సీతులను అన్నిటిని జ్ఞప్తియందుంచుకొని తన సామర్థ్యమును, తెలివి తేటలను కృతజ్ఞతను రజువు చేసెను.

ఇప్పుడు మనము డక్కను చరిత్రయొక్క రెండవ భాగము కొనకు వచ్చితిమి. బహుశాసీల స్వతంత్రముతో మొదలిడిన కాలము యిప్పుడు ఆసఫ్ జాహి ప్రభుత్వ స్థాపనతో ముగియుచున్నది.

మొదటి ఆసఫ్ జాగారు

(క్రీ. శ. 1724 — 1748)

1. ఢిల్లీ ప్రభుత్వము బలహీన స్థితిలోఁ నున్నదని తెలిసికొనగానే, ఆసఫ్ జా నిజాముల్ముల్క్ బహదరుగారు డక్కను శత్రువుల బారినుండి తప్పించవలసినదని తలచెను. అప్పటి కాలములో హిందూదేశములోని స్వభాలసన్నిధిలో పెద్దదియు చాల ముఖ్యమైనది డక్కను. తపతీ నదికి దక్షిణమున విశేషభాగము డక్కనులో చేరి యుండెను. అది నిజాముల్ముల్క్ రాజ్యములో చేరినిది.

కర్ణాటక ప్రదేశమునకు నిజాముల్ముల్క్ గారి నాయకు (నవాబు) సుబేదారుఁడుగఁ నుండెను, అతని నివాసస్థానము ఆర్కాటు. మరియు తూర్పు సముద్రతీర ప్రాంత్యముల కొందరు రాజులుకూడ నిజాముల్ముల్క్ గారికి కప్పము క్కొనుచుండిరి.

2. ఆసఫ్ జాగారు డక్కనును తన స్వాధీనము చేసి కొన్న తరువాతనే, అచ్చటి ఏర్పాటులను సవరించ సాగెను. ఉత్తర హిందూస్థానమునుండి తనలో కూడ వచ్చిన హిందూ ముసల్మాను ఉద్యోగస్థుల నహాయముచేత రాజ్యాంగ సైనిక ఏర్పాటులనుజేసి వారికి ప్రతి ఫలముగ జాగీరులు మన్నబులు యిప్పించెను. సుభానంతయు తన స్వదేశముగ భావించి వాడుక ప్రకారము మూడు భాగములుగ జేసెను. అవి యేవనగా సర్పఖాన్, దీవానీ, జాగీరులు, అందులో సర్పఖాన్ తనయొక్కయు తన వంశస్థులయొక్కయు ఖర్చుల కొరకు ప్రత్యేకముగఁ నుంచుకొనెను. ఇతఁడు చేసిన మంచి ఏర్పాటుల ఫలితముగా దేశమున శాంతి నెలకొల్పఁబడి, యితని దర్బారు హిందూస్థానములో నంతయు ఖ్యాతిఁగాంచెను.

3. మహారాష్ట్రలో అంతఃకలహములు జగడములు యుద్ధములు జరుగుచుండిన కారణముచేత శివాజీకి తరువాత వచ్చినవారి బలము దినదినము తగ్గిపోవుచుండెనని నీవు యిది వరలో చదివి యున్నావు. వారి మంత్రి “షిష్వా” అను బిరుదుతో తన బలమును వృద్ధిచేసికొనుచుండెను. మొదటి పీషా బాలాజీ విశ్వనాథుని అధికారము తుదకు రాజయొక్క అధికారమునకు మించియుండెను. బాలాజీ కాలములో పీష్వా ఉద్యోగము వంశ పారంపర్యముగ వచ్చునట్లు చేయఁబడెను

ఇతని తరువాతనుండి రమారమి నూరు సంవత్సరములవరకు మహారాష్ట్రుల నిజమైన ప్రభుత్వ నిర్వాహణము రాజు అధీనములోఁగాక వంశ పరంపరగావచ్చు పీష్వా అధినములోఁ నుండెను, బాలాజీకీ తరువాత అతని కుమారుఁడు బాజీరావు పీష్వా అయెను. తన తండ్రి అధికారముకంటె కూడ తన అధికారమును ఎక్కువగ బలపరచుకొనెను. ఇతఁడు మహారాష్ట్ర ముయొక్క హద్దులను మించి మాల్యామీదను, డిల్లీ చక్రవర్తియొక్క యితర భాగములమీదను దండయాత్ర ప్రారంభించెను. తుదకు డిల్లీ చక్రవర్తి పీష్వాను డక్కనుకు సర్ దేశ పాండ్యగా విధిలేక నియమించవలసి వచ్చెను. పీష్వా విశేష ధనమును నజరానాగా సమర్పించెను. ఇప్పుడు పీష్వా తన సర్ దేశపాండ్య హక్కుతోడక్కనులో సర్దార్ ముఖి (అదాయములో పదింట నొక భాగము) వసూలు చేయుటకు అధికారమును సంపాదించుకొనెను. ఆసఫ్ జా డక్కనుకు తిరిగి రాగానే అతనివద్దనుండి పీష్వా సర్దార్ ముఖిని చాతును వసూలుచేయ యత్నించగా, ఆసఫ్ జా చెల్లిం చుటకు నమ్మితిం చెదను.

4. ఆసఫ్ జా డక్కనుకు వచ్చిన కొన్ని వండ్ల తరువాత కర్నాటక నవాబు దోస్తు అలీఖాను చనిపోఁగా, యితని వంశ

నులు “నవాబు” బిరుదును వంశ పారంపర్యముగ వహించుటకు
 యత్నించిరి. ఇతని అల్లుడు హుసేన్ దోస్తుఖాను. ఇతని
 నామాంతరము చందా సాహెబు. తన పరాక్రమమువలన
 యితఁడు తిరుదినాపల్లివరకు వ్యాపించిన ప్రదేశమును
 జయించెను. కర్నాటకము తన ఆధికారము నుండి జారిపోవుట,
 కర్నాటక నవాబుయొక్క బలము మితిమీరిపోవుట, ఆసఫ్ జా
 గారికి నమ్మత ముండదనుమాట నృప్తము. ఆచ్యుట మహా
 రాష్ట్రము మైసూరు రాజుతోఁగలిసి కర్నాటకముమీద దాడి
 వెడలిరి. తుదకు చందా సాహెబు తిరుదినాపల్లిని వదిలి
 పెట్టవలసి వచ్చుటయేగాక, మహారాష్ట్రుల చేత పట్టుబడి
 నతారాకు కొనిపోబడెను. ఇవన్నియు జరిగిన ఒక సంవత్సరము
 తరువాత చందా సాహెబు యొక్క చుట్టము కర్నాటక
 నవాబు స్కందర్ ఆలీఖాను కాలము చేసెను. అప్పుడు కర్నా
 టకములో తగుమైన ఏర్పాటుచేయుటకు ఆసఫ్ జా స్వయం
 ముగ ఆర్కాటుకు వెళ్ళెను. అప్పుడు దక్షిణ హిందూస్తానము
 లో అల్లరి బయలుదేరి ఆర్కాటులో పడునెనిమిది నవాబులు
 ఒకరి తరువాత ఒకరు ఆసఫ్ జాగారి సందర్శనార్థమువచ్చి ప్రతి
 ఒక్కరు తానే ఆర్కాటు నవాబు అని మనవి చేసి కొన
 సాగిరి. కర్నాటకమునకు ఒక నవాబు ఉండవచ్చునుగాని
 పదునెనిమిది మంది ఎట్లు ఉండగలరని చెప్పి, ఎవఁడెవడు

తన్ను తానే కర్నాటక నవాబని చెప్పకొను చున్నాడో అట్టి వానిని వెడలగొట్టుమని ఆజ్ఞాపించి, తుదకు మీర్ అన్వారుద్దీనుఖానును కర్నాటక నవాబుగ నియమించి ఆసఫ్ జాగారు తన రాజధానికి తిరిగి వచ్చిరి.

5. ఆసఫ్ జాగారు ఆర్కాటులో నుండగా మొట్ట మొదటిసారి ఆంగ్లేయ రాయబారి వచ్చెను. బహదూర్ కాలములో పోర్చుగీసులువచ్చి హిందూస్థానములో పడమటి నముద్రతీరమున కొన్ని చోటులను తమ స్వాధీనము చేసుకొని అందులో తమ ప్రభుత్వమును స్థాపించుకొని యుండిరి నీవు ఇదివరకే చదివి యున్నావు. ఈ పోర్చుగీసులు తమ ప్రజల ననేక విధములుగ వీడింప సాగిరి. బలత్కారముగ తమ మతములను పోర్చుగీసులు ప్రచారము చేయుచున్నారని హిందూస్థానీయులు గ్రహించి వారిని ద్వేషింప సాగిరి. కాబట్టి హిందూస్థానములో పోర్చుగీసులు తమ రాజ్యమును వృద్ధి నొందించ లేకపోయిరి. వీరి తరువాత డచ్చివారు వచ్చి అనేక చోటులనుండి పోర్చుగీసులను పారదోలి వారినద్దనుండి లంకాద్వీపమును పుచ్చుకొనిరి. డచ్చివారినిచూచి క్రీ. శ. 1600 లో (అప్పుడు డిల్లీలో అక్బరు చక్రవర్తి. గోల్కొండ లో మహ్మదు కలీ కుతుబ్ షా రాజ్యము నేలుచుండిరి) ఇంగ్లాండులోని ఎలిజబెత్ గాని కాలములో కొందరు ఆంగ్లే

యులు హిందూదేశములో వాణిజ్యము చేయుటకు ఒక సంఘమును స్థాపించిరి. ఆ సంఘమునకే “ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ,” అని పేరు. సూరతులో తమ ప్రధమవర్తక కార్యాలాస కట్టిరి. ఆ కాలములో సూరతు హిందూస్థానములో పడమటి సముద్ర తీరములోని అన్ని రేవులలో గొప్ప రేవుగా నుండెను. కొన్ని ఏండ్ల తరువాతనే మహ్మదు కుతుబ్ షా యొక్క సుబేదారుని ఆజ్ఞను ఒడసి చెన్నపట్టణమున కొంత భూమిని కొని, అచ్చట ఒక వర్తక కార్యాలాస కట్టిరి. కొంత కాలమున తరువాత దాని నలుప్రక్కల మహానుగరము ఏర్పడినది. తరువాత కొన్ని ఏండ్లకు పోర్చుగీసులు బొంబాయి ద్వీపమును తమ రాజపుత్రికి స్త్రీధనముగ ఆంగ్లేయులకు ఇచ్చి వేసిరి. ఇచ్చట ఔరంగజేబు ఆలంగీరు తన ప్రభుత్వముయొక్క అంత్యదశలో ఆంగ్లేయ వర్తకులు బంగార సుభాలో కాశీ ఘట్టమునకు సమీపమున ఒక కార్యాలాస కట్టిరి. ఈ రీతిగా కలకత్తాకు వునాది వేయఁబడెను.

6. ఆంగ్లేయుల తరువాతనే ఫ్రెంచివారుకూడ హిందూస్థానములో వాణిజ్యార్థము ఒక సంఘమును స్థాపించిరి. వారు పుదుచ్చేరిలోను, బంగారములోని చందనగరములోను వర్తక కార్యాలాస కట్టిరి. అసఫ్ జా మురణించుటకు ఆయి ఏండ్లకుమును ఫ్రెంచి కార్యాలాస గవర్నరుగ డూప్లే అను

వాడు నియమించబడెను. అతడు బుద్ధిమంతుడు, తెలివి
 తేటలుగలవాడు అతడు రావడము తోడనే మొగలుల
 ప్రభుత్వమునకు అంత్యకాలము సమీపించుచున్నదనియు
 ప్రాచీనవారు తమ ప్రభుత్వమును హిందూస్థానములో స్థాపించు
 టకు అది మంచి తరుణము అని గ్రహించెను. ఈ సమయము
 ననే ఐరోపాఖండములో ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని
 యుద్ధము జరుగుచుండెను. ఆంగ్లేయుల బలమును నిర్మూలము
 చేయుటకు డూప్లేకు మంచి సమయము చిక్కినది. నవాబు
 ఆసఫ్ జా ఆర్కాటుకు వచ్చినప్పుడు తాను మద్రాసు ఆంగ్లేయ
 రాయబారులకు దర్శనమిచ్చి గౌరవించినపుడు. వారు నను
 ర్పించిన కానుకలను తాను ఆంగీకరించుటయేగాక అందులో
 మిక్కిలి మేలైన వస్తువులను తన చక్రవర్తియగు మహమ్మద
 షా సముఖమునకు డిల్లీకి పంపెను. ఆనాటినుండి మద్రాసు
 ఆంగ్లేయులకు నవాబు ఆసఫ్ జాకును స్నేహభావము ఏర్పడి
 నది. అయితే డూప్లే మతియొక ఉపాయము వన్నెను. అతీత
 హిందూస్థానీ సేనాపతులకు ఐరోపీయనుల దస్తులను తోడిగిరిచి
 ప్రేమించి పద్ధతి ప్రకారము సైన్య శిక్షణ యిప్పించెను. ఇట్లు
 హిందూస్థానీయులకు యుద్ధ విధానములో ఒక నూతన ఆధ్యా
 యము ప్రారంభమాయెను. హిందూస్థానీయులకు ఐరోపా
 యుద్ధ పద్ధతులనేర్పి మంచి ఏర్పాటుతో నుంచిన యెడల,

వారికంటే మేలైన సిపాయీలు చిక్కుట దుర్లభము. వీర సహాయముచేత ఫ్రెంచివారు అనేక దిగ్విజయములను పొందిరి; మఱియు ఆర్కాటు నవాబుయొక్కయు ఆగ్లేయుల యొక్కయు సమిష్టి సైన్యమును అనేక సార్లు ఓడించి, మద్రాసును వట్టుకొనిరి.

దక్షిణమున నిట్లు జరుగుచుండగా, ఉత్తరమున ఆఫ్ గ నిస్థానిమునుండి అహమ్మదుషా అబ్దాలీవాలీ శిల్లీ యొక్క దుర్దశను విని హిందూస్థానముమీదికి దండెత్తి వచ్చెను. ఆనఫ్ జాగారు దీనిని జూచి హిందూస్థాన ప్రభుత్వమునకు నాశము కలుగునట్లున్నదని తలచి తన పృథ్వాప్యమునుకూడ లక్ష్యపెట్టక తత్క్షణము తాను బేరంగా బాదునుండి ఉత్తర దిక్కునకు పోయెను; కాని బర్హానుపూరు చేరేటప్పటికి యితని ఆరోగ్యము చెడిపోయెను. తుదకు అచ్చటనే కాలధర్మము నొందెను. మొదటి ఆనఫ్ జాకు తన జీవితములో తన అంత్య కాలమువరకు తన దేశము మీదను తన చక్రవర్తిమీదను ప్రేమ యుండెను. అతడు తన ధర్మమును నెరవేర్చుటకు ఎన్నడును వెనుదీయలేదు. ఇతని విశ్వాసమునకు ఫలముగా చక్రవర్తి ప్రత్యేకముగా నితనికి వచ్చరంగుగల పనుగ అంబారిని బహు మానముగ నిచ్చెను. వీటినుండి నీతడు పనుపురంగును

ప్రేమించుచుండెను. అందువలన నాటినుండి యిప్పటివరకు
 పనుపు రంగే యీ రాజ్య ప్రత్యేకరంగుగా వాడబడుచున్నది.
 ఈతని శవము బర్హానుపూరునుండి ఔరంగాబాదునకు కొని
 పోబడి, ఔరంగజేబు చక్రవర్తి గోరీకి నమీషమున భూగతము
 చేయబడెను.

మొదటి ఆసఫ్ అగు నవాబు మీర్ కుమారుద్దీన్ ఖాన్
ఫతహాబాద్, నిజాముల్లుక్కా.

నవాబు నాసర్జంగు న. ముజఫరుజంగు

క్రీ. శ. 1748-1751

క్రీ. శ. 1751

న. సలాబతుజంగు

క్రీ. శ. 1751--1761

1. మొదటి అసఫ్ జాగారికి అనేక తనయులుండిరి. జ్యేష్ఠునిపేరు అమీరులుమా) గాజీయుద్దీనుఖాను. ఇతడు ఢిల్లీలో అహమ్మదుషా బాదుషాకు ప్రధాన మంత్రిగా యుండెను. అందుచేత అతని తమ్ముడు నవాబు నాసరుజంగు తనతండ్రి మరణానంతరము సింహాసన మెక్కిను. ఈ సింహాసనమునకు మరియొక హక్కుదారుడు కూడ బయలుదేరెను, అతడు యితని మేనల్లుడు నవాబు ముజఫరుజంగు. తన లాత గారు మొదటి అసఫ్ జా తనకు యీ హక్కును అతని మరణ శాసనమునందు యిచ్చి యుండెనని ప్రకటించెను. అంక్లే యులకును ఫ్రెంచివారికిని మధ్య యుద్ధము జరుగుచుండెను. ఫ్రెంచివారు ముజఫరు జంగుతోను చందా సాహెబుతోను

చేరుకొనిరి. ఆంగ్లేయులు నవాబు నాజరుజంగుతోను నవాబు అన్వారుద్దీనుతోను కలిసికొనిరి హిందూస్థానములోని రాజ్యముల విషయములలో ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారు నంబంధము కల్పించుకొనుట యిది మొదటిసారి. ఈ కారణముచేత ఒక తట్టు ఫ్రెంచివారు చేరిన మరియొక పక్షమున ఆంగ్లేయులు చేరుచూ వచ్చిరి.

2. నవాబు అన్వారుద్దీనుఖాను, ఫ్రెంచివారు, ముజఫరుజంగు చందా సాహేబు వీరి మధ్య జరుగుచుండిన యుద్ధములో అన్వారుద్దీనుఖాను చంపబడెను. ముజఫరుజంగు తాను జయించినని చెప్పుకొనుచు అర్కాటుకువచ్చి డక్కనుకు తాను నిజాం అని ప్రకటించుకొని, చందా సాహేబును కర్నాటకమునకు నవాబుగఁ జేసెను. తదనంతరము ఉభయములు పుదుచ్చేరికి వెళ్ళి. అచ్చట కొన్ని వారములు డూప్లెయొక్క అతిథులు గఁనుండి ఉల్లాసముగ కాలము గడపిరి/ అచ్చట ఆంగ్లేయులు తక్షణము అన్వారుద్దీనుఖాను యొక్క కొడుకు నవాబు మహమ్మదు అలీఖానుయొక్క కొడుకు నవాబు మహమ్మదు అలీఖాను వాలాజాను కర్నాటకమునకు నవాబుగ నియమించిరి. నవాబు నాసరుజంగు బహదరు గొప్పనైన్యముతో డక్కనునుభూనుండి ముజఫరుజంగుమీదికి దాడివెడలెను. అప్పుడు డూప్లె కార్యము మించిపోవు చున్నదని గ్రహించి, నాసరు

జంగువద్దకు తన రాయబారినివంపి పైకి సాధి కోరుచున్నట్లు నటించి, రహస్యముగ ఏలాగైనా నాసరు జంగును హత్య జేయుటకు సిద్ధపడునట్లు చెప్పిపంపెను. ఈ సాదర్పములోనే ఫ్రెంచి సేనాధియైన “బుస్సీ” బలత్కారముగ తన సైన్యముతో జింజీవంటి గొప్పకోటను పట్టుకొనెనని నవాబు నాసరు జంగు విని తానును ఆవిక్కునకు వెళ్ళెను. డూప్లే అతి కౌశలముతో మూడు ఎత్తుగడలను పన్నుచుండెను. ఒకతట్టు రాయబారులద్వారా నాసరుజంగు బహదరుతో రాయబారము చేయుచుండెను. మరియొకతట్టు యీ రాయబారుల మూలకముగానే నాసరుజంగునకు విరోధముగా ఒక ఆమీరుల పక్షమును సిద్ధపరచుచుండెను. మూడవతట్టు జింజీలోని ఫ్రెంచి సిపాయిలను డక్కన్ సైన్యము మీదపడి యుద్ధము చేయుమని ఆజ్ఞాపించుచుండెను. మెట్టుకు సైన్యములలో అల్లరి కాగానే నాసరుజంగుచూచి యుద్ధములో పూరాసైన్యములోఁ నొక భాగము బొత్తిగా పాల్గొనకుండుటనుజూచి ఆశ్చర్యపడి. నలుదిక్కుల చూచుటకు తన ఏనుగులపై ఆసనమునుండి కొంచెము ఎత్తుగా లేవగానే యితనిమీద ఆమీరుల పక్షములో చేరిన యొకద్రోహి బాణమువేసి చంపెను.

నాసరుజంగు చంపబడిన తరువాతనే ఫ్రెంచివారు తక్షణము నవాబు ముజఫర్జంగును డక్కను సుబేదారునిగా

ప్రకటించిరి. అచ్చటినుండి ముజఫరుజుంగు పుదుచ్చేరికివెళ్ళెను. అచ్చట డూస్లేచేతను చందాసాహెబుచేతను మిక్కిలి గౌరవముతో నన్యాయపబడి నుస్వాగత మివ్వబడెను. ఫెంచివారి అధికారము ప్రబలినది. తన నివాసస్థానమైన ఔరంగాబాదుకు బదులు పుదుచ్చేరిలోనే ముజఫరుజుంగు తన సింహాసనముమీద కూర్చుండెను. తక్షణము ఇతఁడు డూస్లేను కృష్ణానదికి దక్షిణముననుండు తన ప్రదేశములకు నవాబుగచేసి యిట్లు ఆజ్ఞాపించెను. “నాలో ఏవని కావలసియుండినను. డూస్లేద్వారా ఆవని జరుగవలసినది.” ఈరీతిగా కొందరు కర్నాటక నవాబులుగ నియమింపఁబడిరి డూస్లే అధికారముక్రింద వారు పని చేయవలసినదని ఆజ్ఞా నొసఁగబడెను. మరియు ముజఫరుజుంగుయొక్క సంరక్షణకొరకు ఫ్రెంచి సైన్యములో బుస్సీ హైదరాబాదు తట్టు పంపఁబడెను. ఇతఁడు ముజఫరుజుంగు నొసట చాల దినములవరకు డక్కనుకు నిజాముగ నుండునట్లు వ్రాసియుండలేదు. అతఁడు పుదుచ్చేరినుండి తిరిగివచ్చుచుండగా మార్గములో ఏదో ఒక విషయమును గుఱించి కడప నవాబులో యుద్ధము చేయవలసివచ్చి మంచి యుద్ధ సమయమున ఆతనిచే చంపఁబడెను.

4. ముజఫరు జుంగుయొక్క చిన్న పంపుగల కుమారునికి బదులు నవాబు ఆసఫ్ జాయొక్క మూడవ కుమారుఁ

డైన నవాబు సలాబతు జంగును బుస్సీ డక్కను నిజాము అని ప్రకటించెను. సలాబతుజంగు తన కీర్తిశేషుడైన మేనల్లుడు ముజఫరుజంగు ఛేదించివారిపట్ల చేసిన వాటిని అమలులో నుంచెను. ఇతడు సింహాసనమెక్కిన తరువాత ఢిల్లీ చక్రవర్తి అహమ్మదుషాహాడ, ముజఫరుజంగు కాలములో అమలులో నున్న ఏర్పాటులకు నమ్మించెను.

ఇప్పుడు డక్కనుకును కర్నాటకమునకును మధ్య దిన దినము విరోధము వృద్ధిచుచుండెను. కర్నాటకములో నవాబు మహమ్మదు అలీఖాను వాలాజా దిట్టదనము గల వాడు. అంగ్లేయుల పక్షమువాడు, ఇచ్చట డక్కనులో ఛేదించివారు సామాన్యమైన వారుకారు. మైసూరులోను వీరి బలము ఎక్కువ. ముజఫరుజంగుయొక్క అన్న, అనగా మొవటి అసఫ్జాయొక్క పెద్దకొడుకు, నవాబు గాసియుద్దను ఖాను యిదివరకు ఢిల్లీలో ప్రధానమంత్రిగఁ నుండెను. ఢిల్లీలో నిక నేమి పనిలేదని ఎరిగి డక్కను దిక్కునకు వెళ్ళెను. మహారాష్ట్రులను తన ప్రక్క చేర్చుకొని డక్కనుమీదికి యుద్ధమునకు వెళ్ళెను. కాని సలాబతుజంగుయొక్క ఛేదించి నేనాధిపతి బుస్సీ తన తెలివి తేటలచేతను చాతుర్యముచేతను మహారాష్ట్రుల రాజ్యము మీదికి దండెత్తి వారిని వేరుచేసెను. ఇట్లు

నవాబు గాజియుద్దీనుఖాను ఒంటరిగా నిలిచిపోయెను. తుదకు కొన్ని రోజులకు తరువాత అతడు ఔరంగజాబును చనిపోయెను.

5. కాని ఫ్రెంచివారి పలుకుబడి నానాటికి తగ్గిపోవుచుండెను. ఆంగ్లేయ ఆధిపతులు క్రైస్తవుల మహమ్మదు అలీఖాను వాలాజా కొరకు ఆర్కాటును జయించెను చందానాపాబును. అతనికి ఆలోచన చెప్పు ఫ్రెంచివారును అపజయముమీద అపజయమును పొందుచుండిరి. అదియునుగాక ఫ్రాన్సు దేశములో డూప్లేకు విరోధముగ ఒక వత్సమువారు బయలుదేరి అతని విజయమునుజూచి సహించలేక అతనికి ఖిలాదత్త యెచ్చుడు వచ్చునాయని యోచించుచుండిరి. సలాబతుజంగు దర్బారులో కూడ బుస్సీకి ఎక్కువ పలుకుబడియుండెను. కొన్ని రోజులకొరకు బుస్సీ తనజాగీరు మచలీరేవు పట్టణమునకు వెళ్ళియుండెను. అట్టితరుణములో ఫ్రెంచిసైన్యమువారికి జీతములు ముట్టనందున ఆ రాజకము వ్యాపించెను బుస్సీ తిరిగివచ్చి “మా ఫ్రెంచి సేనలకు జీతము లిప్పించుటకొంతు మీరాజ్యములో శాశ్వతముగ ఒక భాగమును ఎంతవరకు మీరు నాకు అప్పగించరో అంతవరకు ఎట్టి ఏర్పాటునైనను నేను చేయఁజాలను” అని సలాబతు జంగుతో చెప్పెను అలాగే మచలీరేవు పట్టణమునకు ఉత్తరమునను దక్షిణమున నుండు అన్ని నర్సా

రులను (దీనినే ఉత్తర సర్కారు అందురు) సలాబతుజంగు బుస్సీకి సైన్యజీత ఖర్చులకొరకు అప్పగించెను, ఐరోపా జాతివారికి నూర్లకొలది మైళ్ళవిస్తీర్ణము గల భూములను ఒప్పగించుట యిదియే మొదటి తడవ. అట్లు కాకున్న ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారు ఉభయులు తమకుగల వ్యాపార కార్యాలలోనే తృప్తిచెందియుండెడివారు.

6. ఐరోపాలో ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని మధ్య జరుగుచుండిన యుద్ధము ముగిసెను. అందువలన న్యాయప్రకారము హిందూస్థానములోకూడ ఉభయులమధ్య యుద్ధము అగినది. ఈ సంధివలన సలాబతుజంగుకు ఒక విధమైన లాభము కలిగెను. ఇచ్చట యుద్ధము నిలచినదని తెలియఁగానే తాను మైసూరికివెళ్ళి ఆ రాజువద్దనుండి బాకీ వన్ను వసూలు చేసి కొని ఔరంగాబాదుకు తిరిగివచ్చెను. అయితే దక్షిణ హిందూస్థానములో నానాటికి సలాబదుజంగుయొక్క పలుకుబడి తగ్గుచుండెను. ఈ కాలములోనే మైసూరులో నొకడు హైదరు అలీఖాను తనశక్తి సామర్థ్యముచేత నానాటికి ప్రబలుచుండెను. మైసూరు రాజును తనమాట వినునట్లు చేసెను. ఆంగ్లేయులకును ఫ్రెంచివారికిని మరల యుద్ధము సాగ నారంభించెను. క్రీ. శ. 1757 స్లానీ అనువోట బంగళా నుబేదారుడైన

సిరాజద్దౌలాను క్లెయివు పూర్తిగా ఓడించి వేసెను; ఫ్రెంచి వారి నూతన నగరమైన చంద్రనగరము హక్కుకొనెను. అప్పుడు లాలీ బుస్సీని తనను మచలీబందరులో కలియ నటును, తరువాత యిరువురును ఒకటియై మద్రాసుమీదికి నండెత్తి పోవచ్చునని యు, ఆంగ్లేయులను, వెళ్ళగొట్ట వచ్చునని వ్రాసియుండెను. ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారిని పలుమారు ఓడించిరి. సలాబతు జంగుకూడ వారి సహాయార్థము వెళ్ళియుండెను, కాని ఫల మేమియు లేక పోయెను. మచలీరేవు ఆంగ్లేయుల స్వాధీన మాయెను.

ఇంతలో మహారాష్ట్రుల బలము హేచ్చుచూ వచ్చెను. అహమ్మదు నగరపు కోటను వారు పట్టుకొనిరి. తదనంతరము ఉదయగిరి యుద్ధములో డక్కనీ సైన్యమును పూర్తిగా ఓడించి బహ్మచుపూరు, ఔరంగాబాదు నుభా (ఔరంగాబాదు నగరము తప్ప). బీదరు, బీజాపూరు, ఏనికి పడమట నున్న సమస్త భాగములను తమ స్వాధీనముచేసికొని, మిగిలిన డక్కను భాగములనుండి చాతువనూలు చేసికొనుటకు ఆధికార మునుకూడ సంపాదించిరి.

8. ఒక తట్టు యుద్ధములో ఆంగ్లేయులు ఫ్రెంచి వారిని ఓడించుచుండిరి; మరియుకతట్టు సలాబతుజంగుతో న్నేహమును

కుదుర్చుకొని, అతనితోకలిసి ఉభయులు ఒకటి అగుటకు సిద్ధ
 పడుచుండిరి. తుదకు సలాబతుజంగు ఫ్రెంచివారిని వదలి
 ఆంగ్లేయులతో చేరెను. ఈ నంధి ప్రకారము మచలీపట్టణము,
 నిజాంపట్టణము, సర్కారులను ఆంగ్లేయులకు పూర్తిగా యిచ్చి
 వేయునట్లును, యింతకుముందు ఫ్రెంచివారు వీరివద్దనుండి
 సంపాదించిన హక్కులనన్నిటికి ఆంగ్లేయులపరముచేయునట్లును,
 కృష్ణానదికి ఉత్తరమున ఇకముందు ఎప్పటికిని యే ఉద్యోగము
 లోగాని ఫ్రెంచివారిని నియమించనని సలాబతుజంగుమాట
 యిచ్చునట్లును ఏర్పాటులు జరిగెను. దర్బారులో నొక పక్షము
 వారు సలాబతుజంగునకు ప్రతికూలులైరి. అతనిసోదరుడు
 మీరు నిజాం అలీఖాను బహదరుగారికి అనుకూలులైరి.
 కాలానుగుణ్యముగ సలాబతుజంగువారిని తన ప్రధాన
 మంత్రిగ జేసెను. కొంతకాలము గడచిన తరువాత ఆమీరుల
 నహాయముచే సలాబతుజంగును రాజ్యభ్రష్టునిగాజేసి అలీఖాను
 సింహాసన మెక్కెను.

నవాబు మీరు నిజాం అలీఖాను

ఆసఫ్ జానాని

(కీ. శ. 1761—1803)

1. నవాబు ఆసఫ్ జానాని సింహాసన మెక్కక పూర్వ
మే తన సోదరుడైన నవాబు సలాబతుజంగు కాలములో తాను
ప్రధాన మంత్రిగ యుండిన కారణముచేత మంచి ప్రభుత్వా
అనుభవము కలిగియుండెను. ఇతఁడు సింహాసనము నలంకరించ
గానే అంగ్లేయులు పుదుచ్చేరిని పట్టుకొన్నదానివలన ప్రేంచి
వారి పలుకుబడి డక్కనులో ఇంచుమించుగా అంతరించినది.
రెండు మూడువందల తరువాత క్రీ. శ. 1764లో బక్కరు
యుద్ధానంతరము డిల్లీ చక్రవర్తి షా ఆలంసానీ తరపుననుండి
బంగళము, బీహారు, ఓడ్ర దేశము, యీ ప్రాంత్యముమీద
ఇంగ్లీషు కంపెనీవారు “దివానీ” అధికారములను పొందిరి.
దీనివలన హిందూస్థానములో అంగ్లేయుల ఆధికారము
పొచ్చెను. తమ అధికారమును మరింత పదిలపరచుకొనుటకు
అంగ్లేయులు డిల్లీ చక్రవర్తి వద్దనుండి కర్నాటకమునకు ఉత్త

రమున నుండు సర్కారులపై నకూడ (ఇదివరలో యీ సర్కారులు డక్కును కింద యుండినవి) తమకు “దీవానీ” అధికారమును సంపాదించుకొనిరి. ఈ ప్రకారము తన రాజ్యములో ఒక భాగమును ఆంగ్లేయులు కబళించుట నవాబు ఆసఫ్ జా సానికి అక్రమమని తోచెను. ఆంగ్లేయులు యీసమయము యుద్ధము చేయఁజొల్లరైరి. ఒక సంధి రాయబారమును డక్కును దర్బారుకు పంపియుండిరి. నవాబు ఆసఫ్ జా సానికిని ఆంగ్లేయులకును మధ్య ఒక ఒడంబడిక ఏర్పడినది. ఉత్తర సర్కారులను సాలుకు తొమ్మిది లక్షల రూపాయల పన్ను కొరకు ఆంగ్లేయుల కిచ్చుటను, యెప్పడైనను హైదరాబాదు దర్బారునకు ఆంగ్లేయసైన్య సహాయము అవసరమండిన యెడల అట్టి సహాయము వారుకూడ చేయునట్లును, తాను కూడ వారికి మనఃస్ఫూర్తిగా సహాయము చేయునట్లును. ఆ ఒడంబడికయొక్క పరతులు. ఈ ఒడంబడిక మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. ఏలననగా నాటినుండి నేటివరకు నిజాం సర్కారునకును ఆంగ్లేయులకును మధ్య స్నేహభావము కుదిరియుండెను.

2. మైసూరు హైదరు ఆలీఖాను వాలాతో చేరుటవలన తనకే గొప్ప నష్టమని నవాబు ఆసఫ్ జాకు తోచగానే తాను అవశ్యము మహ్మదు ఆలీఖాను వాలాజాను కర్ణాటక నవా

బుగ అంగీకరించెను. ఈ ఒడంబడికపర్పడిన తరువాత కర్నాటకములోని యీభాగము ఆంగ్లేయుల స్వాధీనమాయెను.

ఇదివరలో ఆంగ్లేయులు నిజాం సర్కారుతో తమకుపని పడినయెడల ప్రత్యేకముగ ఒక రాయబారిని డక్కను కువంపు చుండిరి. ఇట్లే నిజాంగ రికి ఆంగ్లేయులతోపనిపడినపుడు తన రాయబారిని ఆంగ్లేయ రాజధానియగు కలకత్తాకు పంపు చుండెను. కాని యిప్పటినుండి ఆంగ్లేయులు తమ శాశ్వత రాయబారిని “రెసిడెంటు” అను పేరుతో డక్కనుకు రాజధానియైన హైదరాబాదులో ఉంచసాగిరి. క్రమక్రమముగా నిజాం సర్కారునకును ఆంగ్లేయులకును సంబంధించినవిషయములు రెసిడెంటు ద్వారానే తీర్మానించబడవలసినదని ఏర్పాటుచేయబడినది.

శి. మైసూరులో నవాబు హైదరుఅలీఖాను చనిపోయిన తరువాత అతని కొడుకు టిప్పు సుల్తాను రాజ్యమునకు వచ్చెను. తక్షణమే తన రాజ్యముయొక్క సరిహద్దులను విస్తరించు ఉపాయములను వన్న సాగెను. ఏదో విధముగా హైదరుఅలీ ఖానుకుకూడ ఆంగ్లేయులకుప్రతికూలముగ అనేకచోట్ల విజయముకలిగినది. కాని టిప్పు సుల్తానుయొక్క ధైర్య సాహసములు, న్యదేశాభి మానము అసమానము. ఒక ప్రక్క

ఆంగ్లేయుల మిత్రుడైనతిరువాంకూరు రాజమీదను మరియొక్క తట్టుబీజాపూరు మీదను దాడి వెడలపొరంబించగా, అదివరకు జరిగిన సంధి వరతు ప్రకారము, ఆంగ్లేయులు ఆసఫ్ జానుండి మహారాష్ట్రలనుండి సైన్య సహాయమును కోరిరి. అప్పుడు యీ ముగ్గురి మధ్యలో ఒక ఒడంబడిక వర్పడినది. యుద్ధము లో ఆసఫ్ జా సేనలు జయించెను. అదివరలో సైదరులీ ఖాను స్వాధీనపరచుకొనిన రాయచూరు దోఆబ్, కడప, కర్నూలు, నవాబు ఆసఫ్ జా బహదరు గారికి లభించినవి.

4. వీష్యాకును నిజాం సగ్గారునకును మధ్య యెల్లప్పుడు శీవ్రమైన వైరము పెరుగుచు వచ్చుచుండెను. నమయము చిక్కినప్పుడెల్ల వీష్యా డక్కను సుభానుండి చాతురు, నర్దేశ్కుఖని వనూలు చేయుటకు వెనుకదీచు కుండెను. కొన్ని వేళలలో మహారాష్ట్ర సర్దారులలో అంతః కలహములు బయలుదేరి కక్షలు పడగా అందులో ఏదో ఒక పక్షములో నవాబు ఆసఫ్ జా చేరవలసి వచ్చెను. క్రీ. శ. 1775 లో వీష్యాపదవికి ఒక హక్కుదారుడు రఘునాథరావుకు ప్రతి హుళముగ సహాయము చేసెను. ఈ తరుణములో జరిగిన సంధి ప్రకారము ఆసఫ్ జా గారికి చాలతాబాదు, జాల్మూరుల దొంగెను. ఆకాలములో మహారాష్ట్ర వీష్యా మాధవ

రావు నా రాయణరావు. ఇతని మంత్రి నానాపర్నావీసు గొప్ప అనుభవశాలియైనమహారాష్ట్రాడు. అప్పుడే మైసూరు యుద్ధము ముగిసినది. ఇక హైదరాబాదు యుద్ధము చేయఁ జాలదని తలచి, తన రాయబారిని హైదరాబాదుకు చొత్తు బాకీ వనూలు చేయమని పంపెను. కాని, సర్కారు నిజాం నిరాకరించెను; యుద్ధ సన్నద్ధుడాయె. తరువాత ఆంగ్లేయుల సహాయమును కోరెను. కాని సహాయము చేయఁజాలమని జవాబుయిచ్చిరి. నానాపర్నావీసు మహారాష్ట్ర సర్దారుల సందటిని సైన్యములు పంపమని ఆజ్ఞాపించి, సర్కారు నిజాం సైన్యము, మీదపడి, “కర్ణా” యను యుద్ధములో జగము పొందెను. విశాల ప్రదేశములను తన స్వాధీనములోనికి తెచ్చుకొనెను.

5 ఇప్పుడు అనఖజాసాని ఆంగ్లేయుల సహాయమును నమ్మజాలక, ఆంగ్లేయుల రెసిడెంటుకు యీ ప్రకారము చెప్పి పంపెను. “తాము నా సహాయార్థము హైదరాబాదులో నుంచిన రెండు పటాలములను నాకు యిప్పుడు అవసరము లేదు, మీరు సంలొపములో తీసివేయుడు,” ఈ కాలములో హిందూస్థానమున ఇంచుమించుగా ప్రతిదర్బారులోను ఐరోపా ఖండములోని అనేక దేశస్థులు ఉద్యోగమున కుమరుకొని

యుండిరి. ఫ్రెంచివారి రాజకీయ అధికారము, బలము తగ్గి నప్పటికిని, అనేకదర్బారులలో ఫ్రెంచి అధికారులు, సిపాయిలు గొప్ప పలుకుబడి కలిగియుండిరి, హైదరాబాదులో కూడ యీ కాలములో నర్కారు నిజాంగారు ఒక ఫ్రెంచి ఉద్యోగస్థుని తన సైన్య శిక్షణ కొరకు నియమించి యుండెను, ఇతడు నర్వజనప్రియుడు. సాధారణముగ యితనిని “మూసారామ్” అని పిలుచుచుండిరి. మైనరమ్ సైన్యము యితని పేరటనే ప్రసిద్ధి గాంచినది. ఇతని గోరీ ఇప్పటికిని సరోనగరు దగ్గర ఉన్నది. అచ్చట ప్రతి సంవత్సరము మేలా జరుగుచున్నది. ఆసఫ్ జాసానికి మైనరమ్ సైన్యముమీద అపారమైన నమ్మక ముండెను రాజ్యములో ఎక్కడనైనను తిరుగుబాటు కలిగినచో యీ సైన్యమును పంపుచుండెను.

6. వెలెన్టీ హిందూస్థానమునకు గవర్నరు జనరలుగా నియమించబడిన తరువాత ఒక అనుభవశాలియైన ఆంగ్లేయుడు కర్కుపాత్రీకును రెసిడెంటుగా నియమించి హైదరాబాదు నకు పంపెను. అతడు మంచి తనముచేత పరస్పర సంబంధముల ను వృద్ధి నొందించుకొనుచు నవాబు ఆసఫ్ జాయ్ంక్కు మనస్సును ఆకర్షించు చుండుటచే నర్కారు నిజాంగారు అతనిని ప్రేమించ సాగెను మరియు నితనికి “నవాబు, హమ్మతుజంగు

బహుదర"ను బిరుదును యిచ్చెను. నవాబు ఆసఫ్‌జాగారు ఒక ఒడంబడికలో తన చేవ్రాలను చేసెను. అందలి మరతు ప్రకారము సర్కారు నిజాంగారి ఉక్కును రాజ్యములోఁగ్రహించి వారికి ఉండిని కోర్డి బలముకూడ నశించిపోయెను. ఈ ఒడంబడికలోనే గ్రహించి పటాలములను ఉద్యోగముగండి తొలగించు నట్లును, ఆంగ్లేయుల పటాలముల సంఖ్యను హెచ్చించునట్లును, ఆంగ్లేయులు అన్ని విధముల నిజాంగారికి సహాయపడు నట్లును హైదరాబాదు మీదికి ఎవరైన దండయాత్ర చేసినచో ఆంగ్లేయులు నిజాంగారితో చేరవలసినదనియు వివరించబడి యుండెను.

7. నిజాంగారు ఆంగ్లేయుల పక్షము ఉండఁగలదని గవర్నరు జనరలుకు నిశ్చయముగ తెలియఁగానే మైసూరు మీదికి దండయాత్ర ప్రారంభమాయెను. అచ్చట మహారాష్ట్రుని సహాయము చేయుమని గవర్నరు జనరలు కోరెను. మహారాష్ట్రులు సహాయము పంపలేదు. కాని హైదరాబాదు సైన్యము మాత్రము మీరు ఆలం ఆధిపత్యమున ఆంగ్లేయుల సహాయార్థమై మైసూరు చేరెను; టిప్పు సుల్తాను రాజధానియైన శ్రీరంగపట్టణమును జయించెను. ఆంగ్లేయులకును మైసూరునకును మధ్య జరిగిన యాయుధ్యములో టిప్పుసుల్తాను బహదరు యుధ్యము చేయుచు మరణించెను. హిందూస్థానము

యొక్క చరిత్రలో తన కీర్తి ఆచంద్రాగ్రముగ నిలచి
యుండునట్లు చేసిను. ఈ యుద్ధమైన తరువాత క్రీ. శ. 1800
లో మైసూరును తమలో తాము పంచుకొనటకు ఆంగ్లేయుల
నిజాంగారి మధ్యత్రేగ పట్టణమున ఒక సంధి ఒడంబడిక
దస్తఖతు చేయబడెను. దాని ప్రకారము నిజాం గారికి
నామకార్థముగ కడప, కర్నూలు, బళ్లారి, చింతపూరు
చిక్కెను, గాని ఆంగ్లేయుల సైన్యవేతన ఖర్చుల కొరకు ఆంగ్లే
యులే యీ ప్రాంతములను ఉంచుకొనిరి. హైదరాబాదు
లో ఆంగ్లేయ సైన్యమును హేచ్చించవలసినట్లును తీర్మానించ
బడెను. నిజాంగారు ఆంగ్లేయుల అనుమతిలేక, యే యితర
రాజ్యముతో యుద్ధము చేయకూడదనియు మరి ఎట్టి సంబం
ధము ఉంచుకొన కూడదనియు తీర్మానించబడెను.

అథ్యాయము 11.

న వా బు సి క ం ద రు జా బ హా ద రు .

క్రీ. శ. 1803-1829.

నవాబు నాసిరుద్దౌలా బహాదరు.

క్రీ. శ. 1829-1857.

1. నవాబు ఆసఫ్ జానాని మరణానంతరము అతని జేష్ఠ కుమారుడు సికందరుజా బహాదరు సింహాసన మెక్కెను మా ఆలం చక్రవర్తి ఢిల్లీనుండి యితనిని సుబేదారునిగ నియమించుచు ఫర్మాను పంపెను. ఈ ఫర్మాను హైదరాబాదున గల ప్రాంత్యమున లింగంపల్లికి సమీపమున చేరగానే, సికందరుజా స్వయముగ వెళ్ళి అచ్చట దర్బారు చేసెనట. ఈ ఫర్మానును సన్మానించి తన దస్తారులో ఉంచుకొనెనట. నవాబు సికందరుజా యిప్పుడే సింహాసనము యెక్కెను. వెంటనే మహారాష్ట్ర లకును ఆంగ్లేయులకును యుద్ధము ప్రారంభమాయె. సింధియా హోల్కరువంటి మహారాష్ట్ర సర్దారులు పీష్వా ఆంగ్లేయు

లకు వెరచి వారిలో నంది చేసికొన్న కారణముచేత వీష్వా చేసినపని వారికి నచ్చలేదు. టిప్పు సుల్తానువలె వారును ఆంగ్లేయులతో యుద్ధము చేయుటయే మంచిదని తలచిరి. ఉత్తరమున ఆంగ్లేయులు సింధియా హొల్కారును ఓడించిరి. వారు అనేక ప్రదేశములను తమ స్వాధీనము చేసికొనిరి. ఈ యుద్ధములో నిజాంగారు ఆంగ్లేయులకు గొప్ప సహాయము చేసియుండిరి. అందుకొరకు మహారాష్ట్రుల స్వాధీనములోనున్న బరారు, దాలతాబాదు, జాల్పూ, నిజాంగారికి మ ఆల దొరికెను.

2. నవాబు సికందరుజా మిక్కిలి మంచి స్వభావము గలరాజు. వీరి పరిపాలన కాలములో సైనిక సంబంధ విషయములలోనేగాక దేశమునకు సంబంధించిన రాజ్యాంగ విషయములలోకూడ పూర్తిగా ఆంగ్లేయుల అధిక్యత మించుచు వచ్చెను. హైదరాబాదు రెసిడెంటు రాజ్యాంగ వ్యవహారములలో కూడ సలహా నివ్వసాగెను. ఇతడు సింహాసన మెక్కిన తరువాతనే మీరుఆలం చనిపోగా, మదారుల్మహం పదవికి ఎవరు తగినవారను ప్రశంస బయలు దేరెను. సికందరుజాగారి అభిష్ట ప్రకారము మునిరుల్ముల్కు. మదారుల్మహముగ నియమించబడెను, వాస్తవముగ రెసిడెంటుచే బలవర

చబడిన అధికారము లన్నియు ఏష్కాకి మహారాజా చందూ
 లాలుకాకి ఒనగఁ బడెను. మహారాజా చందూలాలు నియ
 మించబడిన తరువాతనే ఒక నూతన సమస్య బయలు దేరెను.
 ఈ కాలములో ఆంగ్లేయులకు అందరికంటె మహారాష్ట్రలనిన
 ఎక్కువ భయముగా నుండెను. ఏలననగా భయపడి తాను
 ఒప్పుకొనిన ఒడంబడిక పీష్వాకు సమ్మతమువేదనిన్ని యేలా
 గైన తప్పించుకొనటకు చూస్తున్నాడనిన్ని ఆంగ్లేయులు
 ఎరుగుదురు. పైదగాబాటు సైన్యముమీద నే ఆంగ్లేయులు
 చాలా ఆధారపడి యుండిరి. అయితే, యీ సైన్యమునకు తగిన
 శిక్షణ లేక యుండుటచే రెసిడెంటు రస్సలు శ్రద్ధఘర్షణ
 నవరించుటకు యత్నించెను. కాని, "ఒక ఇబ్బంది వచ్చిపడినది.
 అదేమన, చెడ్డ ఏర్పాటు చేసెను, జాగీరుదారుల అధికారము
 ప్రభలుటచేతను ఖజానాలో రూపాయలు లేకపోయెను. కాబ
 ట్టి యుద్ధసామగ్రిలన్నియు ఆంగ్లేయులవద్ద నుండియే కొనఁ
 బడ వలసినదనిన్ని కనదినము హెచ్చుచుండు సైన్య ఖర్చు
 లను గాను వడ్డికి అప్పుతీసి ఖర్చు పెట్టవలసినదనిన్ని రస్సలు
 మహారాజా చందూలాలులో ఏర్పాటు చేసెను. అయితే
 నిజాం నర్కారువద్ద అనలు యిచ్చుటకు గాని వడ్డి చెల్లించు
 టకుగాని రూపాయలులేక యుండెను. ఈ కారణముచేత ప్రభు
 త్వము మీద అధిక భారము పడుచూ వచ్చెను.

3. నూతన కాసిదేవులు మోగా, ఖానాబాదీలు న
 పైదగా: నూతనే పరిస్థితులు ఏకో ఒక విగమన గా
 లింప బడెను. అందు వచ్చునే చూలములు ఖచ్చులు
 రాష్ట్రముల బాగున బడిన బరువుపడిన నని ఎగిరి, రాష్ట్రము
 లలోని ఏ బాధలును నుండి పరివర్తకమో, ఎలా బాధలు కాదు
 జాలదని భావించి. మొట్ట మొదట రాష్ట్రములలో
 మంచి ఏర్పాట్లను చేయించాగెను. జిల్లాలోలో గూర్కొని
 తేని కారణముచేసి. ఏర్పాటుబడియు మిగిలి పోయియుండెను.
 (ప్రతి జిల్లాలో రెండుడు ఒక ఆంగ్లేయ మోటీమీమ్ (అతి
 చేయువాని) నియమించెను. ఆ మోటీమీమ్ ఆంగ్లలోని ప
 ర్కురు ఉద్వేగస్థులకు నలకా యిచ్చుచు పై విచారణ చేయు
 చుండెను. పిమ్మట రెండంటు చెప్పి దానిని పిలి గవర్నరు
 జనరలు హెడ్-క్వార్టర్స్ యిల్లు తీర్చినిచ్చెను. “సైన్స్ ఖచ్చుల
 ఋణమును తీర్చుటకు ఉత్తర నక్కాకుల షేషేప్ (పను)
 నవాబు అసఖజానాని గాలమునుండి చెల్లించుచు వచ్చు
 దానిని శాశ్వతముగ నిలిపివేయవలసినది.”

4. నవాబు సికందరుజా బహదరు కాబు ముల్కో
 బొంబాయి మద్రాసు వఱకు గట్టి బాటలు వేయబడి గుం
 డెను. పోలి ముస్లింలలో బాటసారుల కొరకు మీర్ ఆలంగాను
 మసీదును, నశీముహం గట్టించి బావులను శ్రవ్వించెను. నవాబు

సికందరుజా చనిపోవుటకు ముందు ఆంగ్లేయుల సైన్యము కొంతకు హుసెను సాగరుకు మఱియొక తట్టు హైదరాబాదు నగరమునుండి అయిదు మైళ్ళ దూరమున, యిప్పుడు “సికంద రాబాదు లక్కురు” అని పేరు పొందిన పట్టణమును నిర్మించెను.

5. నవాబు సికందరుజా మరణానంతరము ఆతని కుమారుడు నవాబు నాసరుద్దాలా బహదరు హైదరాబాదు సింహాసనము నలుకరించెను. ఇతని కోరికమీద డిల్లీ చక్రవర్తి యితనికి “ముజఫరుల్లుల్లు నిజాముద్దాలా అఫ్జల్ అరాక్ సల్తనత్ ఆనఫ్జా ఫతేజంగ్ సిపాహి సాలార్ రుస్తుమ్ జారాక్ అరస్తూయే జమాక్” అను మిక్కిలి మర్యాదతోఁ గూడిన బిరుదులను ప్రసాదించెను. అచ్చట నవాబు నాసరుద్దాల ఉత్తర హిందూస్తానమున తన జాగీరులో తనకు రావలసిన పన్నును డిల్లీ చక్రవర్తిగారికి కానుకగా నిచ్చెను. “ఒడంబడికల ప్రకారము నాకు నా రాజ్యము మీద సంపూర్ణ అధికారముఁ గలదు” అని హేస్తింఘుకు వ్రాసెను.

6. హైదరాబాదు సైన్య ఖర్చులు; ఆఫ్ఘమీది వడ్డీ నానాటికి పెరిగిపోవు చుండెను. ఇతర ఖర్చులు కొంచమైనను తగ్గలేదు. ఆర్థిక ఇబ్బందులవలన మహారాజా చందూలాలు

గారు తన పదవిని చాలించుకొనిరి. కొన్ని నెలల తరువాత మరణించిరి.

7. 'ఇప్పుడు నవాబు నాసరుదౌలా రెసిడెంటు చెప్పి నట్లు వినుచుండు దివానునుగాని వీష్ణురనుగాని నియమించుట నమ్మతించలేదు. కొన్ని రోజులు మదారుల్లహాం లేక తానే ప్రభుత్వము చేయుచుండెను. తరువాత తానే అనేక మదారుల్లహాములను ఒకరి వెనుక నొకరిని నియమించుచు తీసివేయుచుండెను. అప్పుపైకమును, వడ్డికిగాను చెల్లించ వలసిన విశేష భాగమును తన వద్దనుండి చెల్లించ వేసెను. కాని దానివలన లాభమేమియు లేకపోయెను. అంగేయులకు చెల్లించవలసిన ఋణము వడ్డీతో పెరిగి పోవుచుండెను. రాజ్యములో మంచి ఏర్పాటులు లేని కారణముచేత ఖర్చులకు ధనము చాలకుండెను. నిజాంగారు ఒక అంగ్లేయ కంపెనీవద్ద తన నగలను తాకట్టుపెట్టి ఋణము తీర్చు గోరెను గాని, అప్పుడు హిందూసాసమునకు డబ్బాజీ గవర్నరు జనరలు ఆయెను. అతడు యే విధమైన అంగ్లేయ కంపెనీ స్థాపించఁబడుటకు నమ్మతించకఁ బోవుటయేగాక రూపాయలను చెల్లించమని లొందర పెట్టెను. హైదరాబాదు నిజాంరూపాయలు చెల్లించ లేక యుండిన యెడల తన రాజ్యములోని కొన్ని భాగములను అంగ్లేయులకు యిచ్చి వేయునట్లును, అట్లు చేయుటవలన

ము ఎవని తులనానైనను గాక, ప్రాంతముననున్న వారితో
చెట్టి గొప్పదని యున్నట్లే చెప్పెను. నీ సేవనన్ని నీ ఆంధ్రీయ
తెలుగులకు, జనరలు ప్రభువులకు, కులములకు, రాజు
యొక్కయు అచ్చటి అధికారులయొక్కయు సేవనాభిమానముగా
నుండెను. ఎవ్వరు జనరలు యొద్దట తమ సలహాలు, చట్టవని
తెలియఁ గాన వీధో ఒక నోమునకు? అని చూడెను. ఉద్యోగమును
చాలించెను.

8. పౌజరు పెళ్ళిప్రాయుల అడవాళ్ల గుర్తులు జనరలు మలల తొండర పెట్టెను, పొదిప ముడిపల్లెను సెవాజల్మ లుగ్గు, తగ్గును (సవాలు నానరుగ్గులు) అలాచించి, రజ్యములో నొక భాగమును సమర్పించక పోని కొనసాగు నట్లు తేడని గ్రహించిరి. తుదికు క్ష. 4. 18వే అ" ఆంగ్లయు లకును సజాంగారికిని మధ్య ఒక బడబడిక జరిగెను. దాని ప్రకారము రాయచూరు దోత్ర, బరార్, మొదల గ్రామాలు ఆంగ్లయుల స్వాధీన మాయెను. ఇక మూడు స్తంభరాబాదు ఆంగ్లయు సైన్యముల బీతములు ఆంగ్లయులే యీ ప్రదేశముల అడాయమునుండి యిచ్చు కొనుగ్గును. సజాంగారికి దీనికి ఎట్టి సంబంధము లేనట్లును తీర్మానించబడెను. ఈ బడబడిక జాగిగు అజివ రోజు సేరాజుగ్గులకు గొలుము చేసిను. అతని స్థానంలో అతని సోదరుని, తుయరుడు మొదల సాలారు

జంగు మదారుల్లహోముగఁ నియమించబడెను. అతఁడు ముప్పది
వండ్లు యీ పదవిని అలంకరించెను. ఈ కాలములో ఇతఁడు
హేదరాబాదునకు ఒక నూతన తేజస్సును కల్పించెను;
మఱియు అభివృద్ధికి మార్గమునుఁ జూచెను.

అ ధ్యాయము 15.

నవాబు అఫ్ జుల్దాయిలా బహాదరు.

క్రీ. శ. 1857—1869.

1. నవాబు నాసరుద్దాయిలా బహాదరు కాలము చేయ
గానె అతని జ్యేష్ఠ కుమారుడు నవాబు అఫ్ జుల్దాయిలా
బహాదరు సింహాసనారూఢుడాయెను. ఇతఁడు సింహాసన
మెక్కిన కాలములో హిందూస్థానములో నంతయు స్థితి
గతులు సున్నితముగఁ గుండినవి. ఇతని పట్టాభిషేకమునకు
కొన్ని రోజులకు మునుపు ఉత్తర హిందూ స్థానములో
నంతయు భీష్మమైన తిరుగుబాటులు చెలరేగు చుండెను.
మిరటు, డిల్లీ, ఝాంసీ, మధ్య హిందూస్థానములో ప్రతి
చోట హిందూస్థాని సైన్యము తిరుగుబడి ఆంగ్లేయులను తమ
తమ ప్రదేశములనుండి ఉద్వాసన చేయుచుండిరి. మొగలాయి
వంశస్థులలో కడపటి చక్రవర్తి రెండవ బహాదురుషాను డిల్లీ
సింహాసనము మీద కూర్చుండ బెట్టిరి. ఇట్టి సమయములో

సర్ సాహర్ జంగ్.

తిరుగుబాటుల ఫలములనుండి సర్కారు నిజాం రాజ్యముకూడ తప్పించు కొనలేక పోయెను.

2. ఈ అల్లరులు, ఆశాంతి మూడు వివిధ భాగములలో చలరేగెను. ఒకటి షోరాపూరు రాజయొక్క రాజ్యము రాయచూరునకు సమీపమునకు సమీపమున తిరుగుబాటు. పిమ్మట ఔరంగాబాదులోని హిందూస్థానీ సైన్యముతోనొక భాగము అవిధేయతఁ జూపెను. అన్నిటికంటె గొప్ప విషయ మేమనగా రాజధానియైన హైదరాబాదులో తుంటరులు మక్క మసీదులో వచ్చు జండాను నిగిపిరి. మఱియొక తట్టు ప్రత్యేకముగ రెసిడెంటు భవనము పైఁబడిరి. మొదటి నుండియే సాలారుజంగు చేసిన యేర్పాటు ప్రకారము యెచ్చట నైనను కొంచెము అల్లరి సూచన కనుపడినచో తక్షణమే అది అణచివేయఁబడెను. డిల్లీలో తిరుగుబాటు జరిగినపుడు రెసిడెంటు చాలా భయపడి సాలారుజంగును విలిపించి గవర్నరు జనరలు వద్దనుండి తనకు వచ్చిన తంతినిఁ జూపెను. సాలారు జంగు మిక్కిలి ధృఢవశ్శక్తికములో యీలాగు చెప్పెను “మహాశయా! మాకును హైదరాబాదు ప్రజలకును యీ ముచ్చట మూడురోజులుగ తెలియును. తాము నమ్మండి; నా యజమానుని తండ్రిగారు క్రిందిగాంచిన నవాబు నాసిరుద్దౌలా బహాదరు తాను చనిపోవునపుడు నాతోనున్న, నాయజ

మానునితోనున్న, గూఢాచారిగాను చెప్పిపోయెను. “అంగ్లేయులలో చేసికొనిన ఒక ‘బడిక’ వర్తకులలోను, ఆధారపడివలసి, నది; వలనన హైదరాబాదు గాజ్వము గూఢాచారిగా బడిక మీద నిలుచును. అంగ్లేయులకు మన శక్తికొలుపు సహకారపడివలసినది.” మెట్టుకు తిరుగుబాటుయొక్క గొప్ప సాధ్యతలలో, గూడ నవాబు అభిజ్ఞులైనా బాధపడును, సాల్వేషనుగు ఉభయమును తిరుగుబాటుల నణచివేసిరి. అంగ్లేయులమీది విశ్వాసము అదివరలో యేగాని నాశనమైనదిగ వచ్చుచుండెనో ఆస్థితిలోనే యిప్పుటికిని ఉన్నదిగాని అణచుత్రము తగ్గలేదు.

3. తిరుగుబాటులు అణచబడిన తరువాత హిందూ స్థానములో అంగ్లేయుల అధికారము మునుపటి కంటె వ్రబలి నది. ఇప్పుడు సాల్వేషనుగుయొక్క దూరదృష్టినియే మహిమ జనులకు బాగుగ తెలిసింది. క్రీ. శ. 1857 లో పురాతన అంగ్లేయ శుష్ట ఇండియా కలిగి అంతరించినది. హిందూ దేశ ప్రభుత్వము మద్యవర్తిలేకుండ నూటిగా అంగ్లేయ దేశపురాణి విజ్ఞోరియాగారి స్వాధీనమాయెను. అంగ్లేయ ప్రభుత్వమునకు హైదరాబాదు మూసిన విశ్వసము పూర్తిగ స్పష్టమాయెను. కాబట్టి పురాపూరు ప్రదేశము శ్రీ నిజాం రాష్ట్రములలో చేర్చబడుట యేగాక, రాయచూరు టోఆబె

కూడ నిజాం సర్కారుకు మరల యివ్వబడెను. బరారు
కొలుకు బదులు ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వము ఋణమును తీర్చమని
నిజాంగారిని అడుగకూడదు. తిరుగుబాటు తరువాత వరకు
హైదరాబాదునకు ప్రత్యేకముగ నాణెములు లేకుండెను.
వాడుకలోనున్న నాణెములమీద ఢిల్లీ చక్రవర్తి పేరు చెక్కఁ
బడియుండెను. ఇదేరీతిగ డక్కను మొహరులమీద శ్రీ నిజాం
గారి పేరును ఢిల్లీ చక్రవర్తి పేరుతోకూడ చెక్కబడుచుండెను.
తిరుగు బాటునకు తరువాత ఢిల్లీ చక్రవర్తియగు బహదూరు
షాను ఆంగ్లేయులు రంగూనులో చెఱఁబెట్టిరి. ఈ కారణము
చేత మొగలాయి ప్రభుత్వము అంతరించెను.

4. తిరుబాటుకు తరువాత హిందూస్తానములోతిరిగి
శాంతము స్థిరపడగానే సాలార్ జంగునకు నూతన రాజ్యాంగ
యేర్పాటులుచేయఁ నవకాశము లభించినది. నేడు హైదరా
బాదులోని ఏర్పాటులన్నియు మొదటి సాలార్ జంగుగారి
కాలములో మొదలు పెట్టఁబడినవి. మొట్ట మొదట రాజ్యము
సంతయు నాలుగునుభాలుగను, పదునేడు జిల్లాలగను, మరియు
ననేక తహసీలులుగను భాగించెను. రాజ్యములో సంతయు
నుజేదారుఁడు, తాలూకుదారుఁడు తహసీలుదారుఁడు
ఆయాభాగములలో నియమించఁబడిరి. రాజ్యముసంతయు
నరిగ సాలార్ జంగుగారు పైమాయిషి చేయించెను. పన్నుల

విషయముగ చట్టములను నియమించెను. ఇదివరలో న్యాయస్థానములు మిక్కిలి దుస్థితిలోనుండెను. ఒకనట్టుమీరులకుఁ గాని, మరియొక్కతట్టుదొంగలకుఁ గాని బదిపాటుదొంగలకుఁ గాని న్యాయస్థానములు, న్యాయమూర్తులు అట్లెక్కడలేకయుండెను. రాజధానిలో సాలారుజంగు బహదరు న్యాయస్థానముల సంఖ్యను హెచ్చించుటయేగాక, ప్రతిజిల్లాలోను ఒక ప్రధాన న్యాయమూర్తిని, ఒక మున్సిఫును నియమించెను. నూతన ఏర్పాటులను సరిగా అమలులోనికి తెచ్చుటకుపోలీసు కావలసియుండెనని విశదమగుచునది. కాబట్టి పోలీసుకాక నియమించబడెను. హైద్రాబాదులో ఒక “మజ్లసు మాల్గుజారీ” (వస్తుకు సంబంధించిన ఆలోచననధ) ఒక “మోతమది” స్థాపించబడెను. సాలారుజంగుగారు చేసిన సంస్కారముల నన్నిటిలో బహుళమిక్కి ముఖ్యమైనది హైదరాబాదులో “దారులులూమ్”, “మకరన ఆలియా” స్థాపించబడుట. ప్రతిజిల్లాలోను గూడ రెండవ పాఠశాలలను స్థాపించెను. ఈరీతిగా హైదరాబాదుయొక్క ఉత్తరోత్తర, అభివృద్ధికి పునాది వేసెను.

నవాబు మీరు మహబూబు అలీఖాను

బ హాద రు గ ఫా క మ కా క .

(క్రి. శ్రి. 1869 — 1911)

1. నవాబు అవుజుల్దౌలా బహాదరు చనిపోయిన తరువాత అతని కుమారుడు నవాబు మీరు మహబూబ్ అలీఖాను (యితనిప్రఖ్యాతి నామము మహబూబ్ అలీషాహ) మూడేండ్ల వయస్సుననే సింహాసన మెక్కెను. గవర్నరు జనరలుయొక్క మంజూరితో ప్రభుత్వమును జరపుటకు నవాబు సాలార్జంగుగారును నవాబు పంసులుమ్మాగారును ట్రస్టీలుగా నియమించబడిరి. కీర్తి శేషులైన ఆలాహజీతు కాలములో ప్రారంభదశలోకూడ యీ యిరువురు ఖ్యాతిగాంచిన ఆమీరులే ప్రైవిచారణజేయుచు కార్య నిర్వాహము చేసిరి. కీర్తి శేషులైన నవాబు అవుజుల్దౌలా కాలములో ప్రారంభించబడిన సంస్కారములన్నియు యిప్పుడు చక్కగా వాడుకలోనికి వచ్చి పూర్తి చేయబడినవి. ఆలాహజీతు సింహాసన మెక్కుటకు ఆయనకు ఏండ్లు తరువాత నవాబుసాలార్ జంగుబహాదరు

బరారు సుఖాను తిరిగి సంపాదించుటకు ప్రయత్నించు ఉద్దేశముతో లక్నోనుకు వెళ్ళెను. అచ్చట ఏరికి అప్పుతమైన స్వాగత మివ్వఁబడెను. కాని బరారు వాపసు దొరకలేదు. క్రీ. శ. 1877 లో విక్టోరియా మహారాణి “క్వై నరుహిండ్” అను బిరుదును వహించెను. దీనిని ప్రకటించు నిమిత్తము గవర్నరు జనరలు లార్డ్ లిటన్ డిల్లీలో ఒక గొప్ప దర్బారును చేసెను. అందుకు హిందూస్థానములోని గొప్ప గొప్ప రాజులు పాల్గొనుటకు ఆహ్వానించఁబడిరి. నవాబు సాలారుజంగుకూడ తన యజమానుఁడు ఆలా హజ్రతును పిలుచుకొని యీదర్బారుకు వెళ్ళెను. అచ్చట ఏరికి గొప్ప సన్మానము జరిగెను.

2. ఇది జరిగిన కొన్ని సంవత్సరముల తరువాత నవాబు సాలారుజంగు పూర్తిగ ముప్పుది ఏర్పడు మదారులు మహమ్మదవిని అలంకరించి, బుద్ధి వెలలతతోను, విశ్వాసముతోను మువ్వరు యజమానులకింద పనిచేసిన తరువాత కాలధర్మము నొందెను. ఈ వియోగము మహబూబు ఆలీపాషాకు అపార విచారమును కలిగించి వారి కన్నులనుండి ధారధారగా కన్నీరు ప్రవహింపఁజేసెను. తరువాత ఒక సంవత్సరమునకు అతనికి యక్తవయస్సురాగా విక్టోరియా చక్రవర్తిని తరపున వైనరాయి రిప్పను ప్రవులు హైదరాబాదునకు వచ్చి పట్టాభి

హిజ్ ఎన్ఫెలెన్సి మహారాజా
సర్ కృష్ణప్రసాద బహద్దూర్ వారు.

భీషేక మహాత్మ్యములో తానుదర్బారునకువచ్చి ఆందులో పాల్గొనెను. నిజాం రాజ్యమునకు వచ్చిన ప్రథమ వైనరాయి వీరే. ఇతనికి తరువాత ప్రతి వైనరాయి తన పాలన కాలములో ఒక తూరి ఆవశ్యము ప్రాదరాబాదునకు వచ్చుట ఒక ఆచారమాయెను. సాలారుజంగు మరణనంతరము ఏర్పడిన ప్రభుత్వ నిర్వాహక సభలోఁ నతి ముఖ్యమైన సభ్యుఁడు రెండవ సాలారుజంగు కొంతకాలమువరకు వీరు మదారుల్మహము వదలిని కూడ ఆలంకరించిరి. వీరికి తరువాత సర్ ఆస్కాజాగారు వారికి తరువాత సర్ వికారులు, మ్రో గారుతదనంతర ముముహారాజా సర్ కిషన్ ప్రసాదు ఒహదయరునస్పల్తనత్ మదారుల్మహముగఁ నియమింపఁబడిరి,

3. మహబూబుఅలీ షాషా కాలములో ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమునకు సమయమువడినపుడు సహాయముచేయుటకు ఒక మంచి శిక్షణపొందిన సైన్యము ఏర్పాటు చేయఁబడెను. దీనికి “ఇంఫిరియర్ సర్కిస్ ట్రిపు” అనిపేరు. పిమ్మట విష్టోరియా చక్రవర్తినియొక్క డెబ్బది ఒకటవ జన్మదిన మహాత్మ్యమునకు సమస్తము సిద్ధముచేయఁగా నిజాంగారు తన తరపుననుండి నవాబు సర్ వికారులుమ్రో ఒహదరు గారిని లండనుకుపంపెను. ఆచ్చట వారికి వైభవముతో విందు జరిగెను. కీ. శ. 1902లో ఏడవ ఎడ్వర్డు చక్రవర్తియొక్క పట్టాభిషేక సమయమున వైనరాయి ఫిల్లిలో దర్బారు చేసెను.

అందులో పాల్గొనుటకు మహాబూబ్ అలీషాహా ఢిల్లీకి వెళ్ళెను. అప్పుడు వారితో యువరాజైన నవాబు మీరు ఉస్మాన్ అలీఖాను బహదరు, మదారుల్బహము మహారాజు సర్కిషా ప్రసాదు బహదరు యమనే సత్సత్తు వెళ్ళిరి.

4. క్రీ. శ. 1902 లోనే కర్ణాట ప్రభువు పట్టుపట్టుట చేత, బరారును గురించి శాశ్వతమైన గుర్తింపు పత్రము వ్రాయఁ బడెను. దాని ప్రకారము అచ్చటి ఏర్పాటులన్నియు ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వము చేతిలోఁనుండునట్లును, ప్రతినాలుకు నిజాం ప్రభువు గారికి ఇరువది ఐదు లక్షల రూపాయలు పన్ను చేరు నట్లు ఏర్పాటు ఉండెను మరియు ఆలా హజ్రతు గారి జన్మదినము నాడు బరారుకు రాజధానియైన అమరావతిలో ఆలా హజ్రతుగారి వతాకము పై కేక్కించునట్లును, ఇరువది ఒకటి గుండ్లు వేసి సలామీ యిచ్చునట్లును ఆ పత్రము నందు సూచించఁబడెను.

5. ఈ కాలములో హైదరాబాదు రాజ్యములో వివిధ సంస్కారములు చేయఁబడినవి. ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము స్థాపించఁబడెను. దారులు లూం సాతశాలవృద్ధిబ్రతేఁబడెను. అనేక సాతశాలలు స్థాపించఁబడినవి. ఐదవ వార్షిక చక్రవర్తి అప్పుడు యువరాజుగా (ప్రిన్స్ ఆఫ్ వేల్స్) నుండి

హైదరాబాదు వచ్చినపుడు. వారి రాకకు స్వారక సూచకముగా ఒక జనానా వైద్యశాల, ఒక వైద్య విద్య నేర్పు పాఠశాల స్థాపించబడినవి.

6. ప్రజల మేలుకొరకు, వారి సుఖముకొరకు, వివిధ శాఖలు ప్రభుత్వమునందు నియమించబడెను. మఱియు మొదటినుండి ప్రభుత్వమును ఉత్తమ పద్ధతులలో నడపుటకు మదారుల్లుహాము, మొయినుల్లుహాములు, వీరి సభా నొకదానిని స్థాపించిరి. “క్యాబినెట్ కౌన్సిల్” (అనగా అంతరంగ సభ) అని దాని నందురు. ప్రజల అభిప్రాయములను తెలుపుటకును, చట్టములను చేయుటకు అవకాశమిచ్చుటకును ఒక శాసన సభ నియమించబడెను. ఈ సభలో మంత్రులు, గొప్ప గొప్ప ఉద్యోగస్థులేగాక. రాజ్యములోని పెద్ద మనుష్యులును, అనిగా జాగీర్దారులు, సామాన్య కారులు, రులు న్యాయవాదులు (వకీళ్లు) కూడ ప్రతినిధులుగా నియమించబడిరి.

7. మహబూబు అలీ సాహెబు తన ప్రజలయెడగల ప్రేమ ప్రసీద్ధి కెక్కిన “మూసీనది వరద” వచ్చినపుడు వెల్లడి ఆయెను. ఈ వరద దేశమునకు చాల నష్టమును కలుగజేసెను. ఈ వరద ఎంత తీవ్రముగఁ నుండెనోయీ క్రింది విషయమును

బట్టి గ్రహీంచనగును. ఒక శత్రువు వశమగుట, మరియుకపైపు అఫ్జల్ గంజ్, నీటిలో మునిగి పోయెను. వెంటెనలన్నిటిమీద నీరు వెల్లువగా పోవుచుండెను, నూర్ల కొలది ఇండ్లు కూలి పోయెను. వేలకొలది జనులు వెల్లువలో కొట్టుకొని పోబడి మడిసిరి. మహబూబుఅలీ పాషా యీ విషయము గురించి వినగానే, ఫలక్ నామా నగరునుండి అఫ్జల్ గంజ్ కు తానే బయలుదేరివచ్చి తన సైన్యమైన ప్రజల సంభ్రమమునుజూచి దుఃఖించి తక్షణము యీ ప్రకారము ఆజ్ఞాపించెను. “రాజ భవనములు, ప్రభుత్వ కచ్చేరీ స్థానములు, నా సైన్యమైన ప్రజలకొరకు తెరచి యుంచబడవలసినది. అందరికి సర్కారు తరపున ఆన్న పానాదులా యిప్పించవలసినది.” మహబూబు అలీపాషా తన దయాభుత్వమువలనను, తన ప్రజల యోగక్షేమములను గోరుటచేతను సర్వజనప్రియుండుగఁ గుండెను. క్రీ. శ. 1911 లో అతఁడు మరణించగా. ప్రజలు మిక్కిలి దుఃఖపరవశులైరి.

ప్రధానామాత్యులు
 హిజ్ ఎక్స్‌లెన్సీ రైట్ ఆసరబుల్
 నవాబు సర్ హైదర్ నవాజ్ జంగ్ బహాద్రుర్ వారు.

అధ్యాయము 17.

ఆలా నాజిత నవాబు మీగు ఉస్మాక్ అలీఖాన్ బహదరు

సుల్తాను లుల్తాన్ ఖుద్దుల్లా ముల్క్

వ సల్తనతే ఖుస్రూ డక్కను వ బరారు.

క్రీ. శ. 1911 లో సింహాసన మెక్కుట.

1. చక్రవర్తియు మన రాజు నవాబు మీరు ఉస్మాక్ అలీఖాను బహదరుగారు క్రీ. శ. 1911 లో హైదరాబాదు సింహాసనము నెక్కిరి. తక్షణమే ప్రభుత్వపు ప్రతిశాఖను సవరింప సాగిరి. వారు యువరాజుగా నుండిన కాలములో వారి విద్యాభ్యాసమునకును, శిక్షణకును మంచి ఏర్పాటులు చేయఁ బడి యుండును. నియమిత దినమున ప్రతిశాఖయొక్క కార్యదర్శి తన శాఖకు సంబంధించిన రాజ్యాంగ విషయములను గుఱించిన కాగితములను వారి ముందర పెట్టుచుండెను. ఆరీతిగ ప్రభుత్వ కార్యములలో చక్కని అనుభవమును సంపాదించుకొనిరి. మొట్ట మొదట మహారాజు సర్ కిషక్ ప్రసాదు బహదరుగారిని ప్రధాన మంత్రిగఁ నియమించెను. అటు తరువాత

మూడవ నాలారు జగగు బహుగరును ముగారుల్లముగ నియమించిరి. పిమ్మట ఐదు ఏండ్లకరకు తానే మదారుల్లహము పనిని కూడ చూచుచు నచ్చను. ప్రతి శాఖ లోని పని మీద తన దృష్టి పడిన తరువాత అచ్చటి పనులు బహు చక్కగా జరుగుచుండును. అప్పుడు వనరాయి నధిలో సభ్యుడుగా నుండి పనిచేసినట్లైన సర్ అధ్యక్షుని గాని రప్పించి, దేశాభివృద్ధికి ఆరుకూర్మము నూతన ఏర్పాటుల చిత్తును సిద్ధపఱచునట్లు ఆశ్చరించెను. ఈ చిత్తును ముజూరీ చేయుచు ప్రభువుగారు సర్ ఆలీ ఇమామును ముదట సదరు అజిగా నియమించిరి అతని తరువాత సవాబు నలియుల్లా బహుదరు గారిని ముస్సరం సదరు ఆజంగా నియమించిరి. తుదకు, నిజాం ప్రభువుగారు కీర్తిశేషులైన తన ప్రియమైన తండ్రిగారి పురాతన మదారుల్లహం మహారాజు సర్ కిషక్ ప్రసాదు బహదరు యమనె సత్తనతును మరల రప్పించి నూతనముగ సదరు ఆజం ఉద్యోగము నొనగెను. నూతన ఏర్పాటుల ననుసరించి పురాతన కాబినెటు కొన్నింటికి బదులు ఒక కొత్తనగు “బాబెహుగూమత్” స్థాపించఁబడెను. దానిలో ఏమనునది సదారుల్లహములు సభ్యులైరి. ఆ సభకు సదరు ఆజం అధ్యక్షుఁడాయెను. మదారుల్లహము అను ఉద్యోగమునే తీసివేసిరి.

2. ఈ ఏర్పాటులవలన ఆలా హాబ్రతు గారిసింతోష నాయకమైన కాలములో మన రాజ్యము నానాటికి విశేష అభివృద్ధి గాంచినది. మన ప్రభువుగారి వట్టాభిషేక మహా తనవ కాలమున మన రాజ్యముయొక్క ఆదాయము నాలుగు ఇంచుమించుగా అయిదుగోట్ల రూపాయలు ఉండినవి. నేడు అదే ఎనిమిది గోట్లకు మించిపోయినది. ఆదాయ పరిస్థితులను నిర్వహించుటలోను, ఆదాయమును హేచ్చించుటలోను, ప్రస్తుత నడరు ఆజంగారు రైతు ఆనరబులు నర్ ఆళ్ళకు హైదర్ నవాబు హైదరునవాజ్ జంగు నిరుపమాన సామర్థ్యము గల వారు. తాను ఆర్థిక శాఖకు సహాయహామముగా ఉండినపుడు వారు చేసిన అమూల్య మైనపని ఎప్పటికీ స్థావకము డగలదు.

ప్రజలమేలు సౌఖ్యముకొరకు నూతన ఏర్పాటులు చేయబడెను. “ఆరాయపబద్దా”, “తామిరాతు ఆమ్”, “ఆబ్ పాషి” వంటి ముఖ్యమైన శాఖలు విశేష అభివృద్ధిని గాంచుచున్నవి. హైదరాబాదు నగరముయొక్క శృంగార మును అభివృద్ధిజేయుటకు బాటలు వెడల్పుగ వేయబడినవి. పాఠశాలలు, వైద్యశాలలు, సర్కారీ కచ్చేరీలు వీనికొరకు దివ్యమైన భవనములు నిర్మింపబడినవి. బీదసాదలు నివసించుటకు ఇండ్లు కట్టబడి తక్కువ కిరాయలకు ఇవ్వబడినవి. హైదరాబాదు నగరమునుండి బయటికి రానుపోను అనుకూల

ముగ నూర్లకొలది మైళ్లుకు గట్టి రోడ్లు వేయించి, నిజాం సాగరు, హీ మాయ తు సాగరు వంటి పెద్ద నేలువులు త్రవ్వించబడినవి.

3. తన ప్రియమైన ప్రజల విద్యాభ్యాసము కొరకు నిజాం ప్రభువుగారు సినమును విరివిగా ఖర్చుపట్టుటకు తన ఖజానా తలుపులను తెరచియుంచెను. ప్రాథమిక విద్యను ఉచితముగా చేసి చిన్ని బాలబాలికలకును బీదసాదల కును కూడ విద్య అందుబాటు చేసెను. ఆలా హజ్రతు గారు సింహాసనమెక్కినది మొదలు నేటివరకు ప్రాథమిక పాఠశాలల సంఖ్య రెండున్నర రెట్లకంటె మించి సరిగి పోయినది, ఉన్నత విద్య విషయములో ఆలా హజ్రతుగారి కాలము హిందూ దేశముయొక్క చరిత్రలో సువర్ణాక్షరములతో పోయిందగి యున్నది. ఏలనన వీరి కాలములోనే “బామె ఉస్మానియా” (ఉస్మానియా విశ్వ విద్యాలయము) స్థాపించబడినది. దాని వలన దేశమును ప్రేమించువారియొక్క ఆశలు, అభిమతములు నెరవేరినవి.

4. ఆలా హజ్రతుగారి కాలములో కీ. శ. 1936 లోబరారు విషయమై ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వముతో ఒక ఒడంబడిక ఏర్పడినది. ఈ నూతన ఒడంబడిక ప్రకారము ఇరముందు బరారు

నుభాలో ఆంగ్లేయ జందా యెచ్చట ఎగిరినను ఆచ్చట నిజాం ప్రభువుగారి జండాకూడ ఎగురవలసినదనియు, మధ్య సుభాలకును బరారునకును రాజధానియగు నాగపూరులో నిజాం ప్రభువుగారి ఏజంటు ఉండవలసినదనియు, బరారు మసీదులలో నిజాం ప్రభువుగారివేర ఖుత్బా చదవించవలసిన దనియు బరారు ఆదాయమునుండి సాలుకు ఇరువది ఐదులక్షల రూపాయలు ముసావటివలెనే సరిగా నిజాంగారికి దొరుకుచుండునట్లును. డక్కను ప్రభువులకు “హిజ్ ఎజ్జాలైక్ హైనెస్ నిజాం ఆఫ్ హైదరాబాదు, వ, బరారు” అను బిరుదు ఉండగలదనియు, యువరాజునకు “హిజ్ హైనెస్ ప్రిన్స్ ఆఫ్ బరారు” అను బిరుదు ఉండగలదనియు, తీర్మానించబడెను.

బరారును గుఱించి ఏర్పడిన యీ నూతన ఓడం బడిక విషయములో రైట్ ఆనరబుల్ సర్ అక్బరు హైదర్ నవాబు హైదర్ నవాజ్ జంగు బహదరుగారు చూపిన సామర్థ్యమును, విశ్వాసమును చూచి నిజాం ప్రభువుగారి మిక్కిలి ప్రశంసించిరి. ఏ. శ. 1937 లో మహారాజా సర్కిషిక్ ప్రసాదు బహదరు యమనె సత్తనతె తనకు వృద్ధాప్యము వచ్చినందున ఉద్యోగమునుండి తన్ను తొలగించమని మనవి చేసికొనగా, నిజాం ప్రభువుగారు మహారాజాగారి సేవను ప్రశంసించి తన సంతోషమును వెల్లడించుచు, అతని మనవిని మంజూరు

చేసెను. ధైర్యం అనరబుల్ సర్ అశ్వరు హైదరాబాద్ నవాబు హైదరు నవాజ్ జంగు బహదరును “నదర ఆబం బాజివాలు కూమతు”గా నియమించిరి.

5. ఇప్పుడు బరారు ప్రశంస తీరి నాలుగో నెలలు గడచినవి, హైదరాబాదు బరారు ప్రజలకు శమ ప్రభువు యొక్క “రాజతోత్సవము”ను (సిల్వగు సూబీ) జరిగించు భాగ్యము లభించెను. మన ప్రభువుగారు ఇరువది ఆయిదు వండ్లు ఆరోగ్యముతోను అనందముగను రాజ్యమును పాలించినందులకు యీ ఉత్సవము ప్రజలచే జరుపఁబడెను. రాజ్యములోని ముసల్మానులు, పారసీకులు, క్రైస్తవులు, హిందువులలో నమస్త జాతులును, అందరు మనః పూర్తిగా యీ యుత్సవమున పాల్గొనిరి. ప్రభువుగారిని “ఆయురారోగ్యవిశ్వర్యాభివృద్ధిరస్తు” అని దీవించిరి. హైదరాబాదు నగరముననేగాక ప్రతి జిల్లాలోను, ప్రతి గ్రామములోను, ప్రజలు పండుగలనుఁ జేసికొనిరి. ప్రభువుగారిని అభినందించు నభిలు కూడినవి, నగరములోని పెద్ద పెద్ద భవనములు దీపములతోఁ నిలబడిరింపఁ బడెను. చీద సాదలకు అన్నప్రవాసము చేయఁబడినది.

ఈ సందర్భములో హైదరాబాదులో నొక గొప్ప దర్బారు జరిగెను. ఆ దర్బారులో ప్రతి జాతివారి యొక్కయు ప్రతి మతస్థులయొక్కయు ప్రతినిధులుచేరి ఒక అడ్డ్రోనును (విన్నపమును) ఒక కాస్కెటును ప్రభువుగారికి సమర్పించిరి. రజతోత్సవ స్మారక సూచకముగా బాగెఆమ్ లో జూబిలీహాలు ఒకటి తయారు చేయఁబడెను; మరియు కాస్కెటు మొదలైన వానిని ఉంచుటకు ఒక అందమైన భవనము నిర్మించఁబడెను.

6. జూబిలీ మహోత్సవ దర్బారులో మన ప్రభువు గారు తన ప్రజల అడ్డ్రోనునకు జవాబు యిచ్చుచు యీ ప్రకారము చెప్పిరి. “మావూర్వీకుల తమ ప్రజల యోగక్షేమముల నుద్దేశించి నదా వారి మేలుకొరకు పాటు పడుచుండిరి. నర్వ మతస్థులను పక్షపాతములేక గౌరవించు చుండిరి. నేనును వారి మార్గమున నడచువాఁడను.”

వివిధ మతస్థులతో సేవాభావము పెరుగుచున్నది. హిందువుల దేవాలయములు క్రైస్తవుల కోవెలలు, సిక్కుల గురు ద్వారములు, యివన్నియు నిజాన సర్కారు సహాయమును పొందుచున్నవి. వివిధ మత కార్యములకొరకు భూములు జాగీరులు యివ్వఁబడియున్నవి. సువత్సరముల కొలది యిటి

మిత్రభావమావలన వివిధ మత్స్యములు కలిసి మెలిసి శాంత
ముతో తమ బీవితములను గడుపుచున్నారు. మనప్రభువు గారు
నిజాం ప్రభువుమొక్క ఆనభజా మాతృస్థులు పట్టియుదును గాక,
ప్రజలు వారిసంస్కరించుచు, వారియుద్ధివి శ్వాసమగలవారుగ
నున్నారు.

సమాప్తము.

ప్రశ్నలు

అధ్యాయము 1.

1. హిందూ దేశముయొక్క పటమును వ్రాసి, అందలి గొప్ప గొప్ప పర్వతములను నదులను వ్రాసి చూపుము.
2. మరట్వాడ, తెలంగాణ, కర్ణాటకములో ఏ ఏ జాతివారు నివసించుచున్నారు ?

అధ్యాయము 2.

1. దక్కనులో ఏ ఏ భాషలు మాట్లాడ బడుచున్నవి ?
2. పురాతన ద్రావిడిల నాగరికతను వర్ణించుము.
3. రామాయణములోని శ్రీరామచంద్రమూర్తికథను నీసొంత మాటలలో వ్రాయుము.

అధ్యాయము 3.

1. మహాత్మా గాతమ బుద్ధుని జీవితమును గురించి విషయములను వ్రాయుము.
2. బౌద్ధ మతధర్మము లేవి ? అవి ఏ ఏ చోట్ల వ్యాపించినవి ?
3. సింకదరు ఆజుయొక్క చండయాత్రమతయు ఆతనితరువాత, కాటములోని యశావనులు (గ్రీకులు) హిందూస్థానమునకు వచ్చిపోయిన విషయములను వ్రాయుము.

4. ఆశోక మహాసీయుడెవడు? ఇతనికి దక్కను ఏమి సంబంధము?

అధ్యాయము 4.

1. ఆంధ్రుల చరిత్రను వ్రాయుము.
2. అజంతా, ఎల్లోరా గుహలు ఏవి కాలములలో చెక్కబడినవి?
3. చీనాదేశ సంచారులను గుఱించి వ్రాయుము. వారు దక్కనును గురించి యేమి వ్రాసిరి?
4. రాష్ట్రకూటులు, పల్లవులు, — ఓరిని గురించి సంగ్రహముగ వ్రాయుము.
5. లింగాయతు మతమును స్థాపించినవాడెవడు? ఆమత ధర్మములను వివరించునది.

అధ్యాయము 5.

1. హజ్రీతు మహమ్మదు పై గంబరు గారిని గురించి సంగ్రహముగ వ్రాయుము. ఇస్లాము తమిళము ఎట్టి ధర్మములను ప్రోధించెను?
2. ఉత్తర హిందూస్తానము వాడు చెక్కునును జయించిన విధమును సంగ్రహముగ వ్రాయుము.
3. నుల్తా మహమ్మదు బిన్ తొగ్లకు ఎవరు? ఇతని గుణములను దెలుపుము. దేవగిరి, (చాలతాబాద్)ని హిందూస్తానమునకు రాజధానిగ ఏల చేసెను?

ఆధ్యాయము 6.

1. దాలతాబాదు తిరుగు బాటువలన దక్కను చరిత్రలో ఒక నూతన ఆధ్యాయము ఎట్లు ప్రారంభమగుచున్నది?
2. సుల్తాన్ నాసరుద్దీన్ ఇస్మాయిల్ ను గురించి నీ కేమి తెలియును?
3. మొదటి బహ్మనీ ప్రభువులు సింహాసన మెక్కినంతవఱకు వారి చరిత్రను వ్రాయుము.
4. మహమ్మదుషా బహ్మనీ యొక్క రాజ్యపరిపాలనను గురించి సంగ్రహముగ తెలుపుము.
5. కెండవ మహమ్మదుషా ప్రజల మేలుకొరకు రాజ్యములో చేసిన ఏర్పాటులేవి?
6. ఫిరోజుషా బహ్మనీ ముస్లిములు కానివారితో ఎట్టి ప్రవర్తన కలిగియుండెను?
7. సుల్తాన్ అహ్మదుషాను గురించి నీకు తెలిసిన దానిని వ్రాయుము. దక్కను రాజ్యమునకు రాజధాని గుల్బర్గా నుండి బీదరుకు ఏల మార్చబడెను?

ఆధ్యాయము 7.

1. సుల్తాన్ అలాయుద్దీన్ బహ్మనీ ప్రజల మేలుకొరకు చేసిన పనులను వివరించుము.
2. విజయనగరరాజు దేవరాయలు తన ముసల్మానులు ప్రజల యొడ ఎట్లు వర్తించెను?

3. ఈ క్రిందివానిని గుఱించి 'సంగ్రహముగ వ్రాయుము
మక్దూము జహానర్దీన్ బీగమ్; హుమానున్-కా-షాబహమ్మనీ,
నిజాంషా, అమీరు బరీద్.
4. మహమ్మూదు గవాను చేసిన ఏర్పాట్లను వ్రాయునది.
5. మహమ్మూదు గవానుయొక్క మరణము ఎట్లు సంభవించెను?
దక్కను ప్రభుత్వముమీద దాని ప్రాబల్య మెట్టిది?
6. పోర్చుగీసులు హిందూస్థానుచకు వచ్చుట, అశ్చటవారు
స్థిరపరచుకొన్న విధమును వర్ణించుము
7. ఇతర రాజ్యములకును యూరప్ ఆదిల్ షాకును ఎట్టి
సంబంధములుండెను?
8. అహమ్మదునగరు, గోల్కొండ రాజ్యములు ఎట్లు ప్రారంభ
మయ్యె?

అధ్యాయము 8.

1. బరారుయొక్క ఇమాద్ షాహీ ప్రభుత్వ విషయమై నీకేమి
తెలియును?
2. ఇబ్రాహీం ఆదిల్ షా బీజాపూరు చరిత్రలో ఏ ఏ కారణ
ములచేత ప్రసిద్ధి గాంచెను?
3. అలీ ఆదిల్ షాయొక్క చరిత్రను వ్రాయుము.
4. తల్లికోట యుద్ధము ఎవరెవరి మధ్య జరిగెను? దీనివలన
నీవు నేర్చుకొన్న విషయములేవి? ఆ యుద్ధఫలములేవి?

5. అక్కరు చక్కవ ర్తిని గుఱించినవిషయములను, వివరించుము.
6. చాండ్ బీబీ దక్కను చరిత్రలో ఏల ప్రసిద్ధిగాంచెను?
7. మొగలాయీలు అహమ్మదునగరునుజయించినవిషయమును గురించి వ్రాయుము.
8. మలిక్ అంబరు అహమ్మదునగరును నశించకుండ ఎట్లు రక్షించెను.
9. మలిక్ అంబరు చేసిన నూతన ఎర్పాటులను వివరించుము. మరియు నితఁడు నచ్చటి ప్రజలకు ఎట్టి నేపనుఁ జేసెను?
10. హైదరాబాదు నగరము యొక్క పునాదిని గుఱించి వ్రాయుము. ఇచ్చటి ఏ ఏ కట్టడములు మహమ్మదుకూలీ కుతుబ్ షా, మహమ్మదు కుతుబ్ షా కట్టించినవి యిప్పుడు ఉన్నవి?

అధ్యాయము 9.

1. షాజహాను షాదుషా కాలములో మొగలుల దక్కనీనుభాల పేర్లను వ్రాయుము. మొగలులు తమ స్వాధీనముచేసికొనని రాజ్యములతో ఎట్టి సంబంధములు కలిగియుండిరి?
2. మొగలాయి ప్రభుత్వము తమ ప్రజలలో ముసల్మానులు కాని వారితో ఎట్లు వర్తించుచుండిరి?
3. శివాజీయొక్క చరిత్రము అతఁడు పుట్టినది మొదలు అతని పట్టాభిషేకమువరకు వ్రాయుము.

3. ఔరంగజీబు బీజాపూరును ఏల తన రాజ్యములో కలపు కొనవలసి వచ్చెను?
5. గోల్కొండ మీద మొగలాయీలు దండయాత్రను, కతుబ్ షాహీల అపజయమును గురించి వర్ణించుము.

ఆధ్యాయము 10.

1. ఔరంగజీబు చనిపోయినది మొదలు ఫరుక్ సీరు పట్టాభిషేకమువరకు, మొగలాయీ ప్రభుత్వ చరిత్రను సంగ్రహముగ వ్రాయుము.
2. హజ్రతు మొదటి ఆసఫ్ జాచరిత్రవారు ఢిల్లీలో ముత్రిగాయుండిన కాలము వరకు వ్రాయుము.

ఆధ్యాయము 11.

1. మొదటి ఆసఫ్ జా దక్కను ప్రభువుగా నుండునపుడు సుభాదక్కను ఎచ్చటినుండి ఎచ్చటివరకు వ్యాపించియుండెను?
2. హజ్రతు మొదటి ఆసఫ్ జా దక్కనులో ఎట్టి ఏర్పాటులను చేసెను?
3. బాల్గాజీ విశ్వనాథ, బాజీరావు వీర్వాళులను గురించి నీకేమి తెలియును?
4. దక్కనులో ఆంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు వచ్చుటయు, ఆచ్చట చేరుకొనుటను గురించిన చరిత్రయు వివరించుము.

అధ్యాయము 12.

1. నవాబు నాజరుజంగు కాలములో దక్కనునకును కర్ణాటక మునకును అంతఃకలహమును, యీ అంతకలహములో అంగ్లేయులు, ఫ్రెంచివారు పాల్గొనిన చరిత్రను వ్రాయుము.
2. నవాబు ముజఫరుజంగ్ ఎవరు? వారి ప్రభుత్వమును గురించి వ్రాయుము.
3. నవాబునలాబత్ జంగుయొక్క కాలములో డౌన్లీ, కైయపు వీరి ప్రవర్తనను గురించి వ్రాయుము. మొట్ట మొదట “ఉత్తర సర్కారులు” యూరోపీయునుల స్వాధీనమెట్లు అయెను ?
4. నవాబు నలాబత్ జంగు ప్రభుత్వము చేసినప్పుడు దక్కనులో ఏ భాగమును వదులుకొనవలసి వచ్చెను ?

అధ్యాయము 13.

1. ఉత్తర సర్కారులు, కర్ణాటకము అంగ్లేయుల స్వాధీనమెట్లు అయెను
2. ఈ క్రిందివానిని గురించి సీకేరు తెలియును? నానా ఫర్లావీర్ మీర్జా ఆలం; మహమ్మదు ఆలీ ఖాన్ వాలాజా

4. రైమూన్ ఎవరు? ఆతడి హైదరాబాదులో తన పలుకుబడిని ఎట్లు స్థిరపఱచెను ?
5. టిప్ప సుల్తానుకు విరోధముగ నడవటి యుద్ధములో హైదరాబాదు యెట్లు పాల్గొనెను? దానికి ప్రతిఫలముగ దక్కనుకు ఏమి దొరికెను ?

అధ్యాయము 14

1. సింధియా యొక్క, నాల్కార్కరు యొక్క అంజయమునకు తరువాత హైదరాబాదుకు ఏభాగము మరల దొరికెను ?
2. మహారాజా చంద్రాలాల్ మంత్రిగా నుండినపుడు వారి ప్రభుత్వమును వర్ణించుము.
3. నవాబు సికందరుజా బహదరుగారి కాలములో ఆంగ్లేయులు తమ స్వాధీనము చేర్చుకొనిన దక్కనుకుఁ జేరిన ప్రదేశములను నవాబు నానకుద్దౌలా బహదరుగారు ఎట్లు నశింపజేసిరి ?
4. బరారును గుఱించి ఆంగ్లేయులకును హైదరాబాదునకును మధ్య ఏర్పడిన మొదటి ఒడంబడిక షరతులను వ్రాయుము.

అధ్యాయము 15

1. క్రీ.శ. 1857 లో జరిగిన గొప్ప తిరుగుబాటును గురించి నీకు తెలిసినంత వ్రాయుము.

2. తిరుగుబాటు అణచబడిన తరువాత బ్రిటిషు ఇండియా ప్రభుత్వమున ఎట్టిమార్పులు ఆయెను? తన సమ్మతమైన సేవకొరకు ఏమి చిక్కెను.
3. నవాబు మొదటి సర్ సాలారుజంగుగారి ఏర్పాటులను సంగ్రహముగ వివరించుము.

అధ్యాయము 16

1. హజ్రతు గఫార్ మాకానుకాలములో మొదటి సర్ సాలారుజంగు చేసిన దేశసేవను గురించి వ్రాయుము.
2. “ఇంప్రీయల్ సర్వీసు సైన్యమున” దేశికి పేరు? ఆది ఎప్పుడు స్థాపించబడినది?
3. హజ్రతు గఫార్ మాకానుకాలములో రాజ్యములో చేయబడిన ఏర్పాటులను గురించి నీకు ఏమి తెలియును?
4. ఈక్రిందివానిని గురించి సంగ్రహముగ వ్రాయుము, హైదరాబాదు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ (శాసనసభ) క్యాబినెట్ కౌన్సిల్; మోయినుల్లహాం, మూసినది వరద.

అధ్యాయము 17

1. ఆలాహాబాదు సుల్తానులులూం ఖుల్లుల్లా ముల్క్ గారి ప్రధానమంత్రుల పేర్లను వివరముగ వ్రాయుము.
2. “దాఖిల్ నామాత్” దేశికి పేరు?

3. నవాబునర్ హైదరు నవాజుజంగ్ బహదరుగారి కాలములో దక్కనుయొక్క ఆర్థికస్థితి ఎట్లు అభివృద్ధిచెందినది ?
4. మన ప్రభువుగారి కాలములో ప్రభుత్వము ముసల్మానులతోను ముసల్మానులు కానివారితోను ఏరీతిగా వర్తించుచున్నది?
5. మన ప్రభువుగారి “రజలోత్సవము” అనగా ఏమి అర్థము?
6. జామె ఉస్మానియా (ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము) యొక్క ప్రాముఖ్యమేమి ?
7. మన ప్రభువుగారి కాలములో చేయఁబడిన ముఖ్యమైన మారుమోతలను వివరించుము.

సమాప్తము.

1358 ఫ.

Printed & Published by:-

**The National Fine Printing Press,
Vallabhdas Building, Charkaman, Hyd-Dn.**

దొరుకు స్థానము:—

సి. యన్. శెట్టి

బి.కె. స్కూల్ & పబ్లిషర్

చార్ కమాన్, హైదరాబాద్ (డక్కన్)

